

ПОСТУП

ВІСНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

З М І С Т

Б Монкевич: А Дніпро плыв спокійний, байдужий — Ю. Кміт: Пригадка — І. Аненко: Появи „духів“ — О. Юрій Кміт — Др. К. Чехович: Католицька філософія — Г. Гелеле: Смерть кардинала — Від Редакції — Серед книг і журналів — Б. Гомзин: Вузлики — Н. К.: Одної ночі — Бібліографія — Літературні записки.

ЛИСТОПАД — ГРУДЕНЬ

Від Редакції

Кінчаючи цим числом 9-тий рік видавання нашого журналу, маємо надію на будуче збільшити та поширити обем його, збогачуючи зміст головно перекладами з чужих католицьких літератур, щоби таким чином витворити у всіх нас однозгідний католицький світогляд. Рівночасно з цим старатисьmemo поширити ідеї нашого державницького оформлення, оперті на законах Божих і Церкви.

За останній рік наш журнал переходив важкі часи, тому за неточне видавання його, як рівнож за своерідну несуцільність та доривочність прохаємо в наших читачів та прихильників вибачення. Від них головно залежить наш орган, котрий в своє десятиліття м у с и т ь стати забороллом проти комунізму та жидівської масонерії, що під маскою ріжного відтінку націоналізмів, робить з українського народу метисів та нищить його здорового духа. Хай не хвилює наших читачів малий і незначний обем нашого журналу, малий супроти ворожої преси. Ми скорше чи пізніше поширимо його, а тепер, як каже французський афоризм „моя чарка невеличка, але я пю з власної чарки“...

Попередне число „Поступу“ Староство Гродське сконфіскувало за початок повісти М. Бараболяка „Шляхом юнаків“. Тому хай читачі вибачать, що не можемо друкувати дальших частин цеї повісти. Це й оправдує нас, що в цьому числі передруковуємо з попереднього, сконфіскованого числа докінчення „Католицької філософії“ Др. К. Чеховича.

Чергове число вийде щойно в другій половині січня 1930 р. в дещо зміненому виді. На тому місці отже всім нашим дописувачам, читачам, та прихильникам зі щирого серця бажаємо

ВЕСЕЛИХ СВЯТ І ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ

та просимо й надалше не забувати на наш журнал та щедро йому допомагати.

Редагує Колегія: І. Гладиллович, А. гр. Монтрезор, М. Мох, П. Шостаківський, при співучасті делегата Грекокат. Ординаріяту о. Др. Стасюка.

Нач. редактор Др. Гр. Лужницький

Б. МОНКЕВИЧ

А Дніпро плыв спокійний, байдужий...

Високий дубовий ліс шумів своїм верхівям і той шум, як далекий приплив моря одноманітно навівав якусь невимовну тугу своєю одностайністю і своїм безмірям.

І як на морі непривичне око людини жадібно міряє його безкраї простори, так у цьому лісі вухо людини відчувало цю безконечність в просторі та часі і цю безмежність зеленого шуму.

Велитенські дерева своїм маєстатом, своєю гордою поставою як би підкресливали величність природи і таємничість її непохитних законів.

W Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej Sąd okręgowy Wydział karny XXIV we Lwowie na podstawie oskarżenia Prokuratury przy tut. Sądzie z dnia 11 kwietnia 1929 Lcz. St. 3287/29 wniesionego przeciw Aleksandrowi Mochowi o występki z art. 54 rozp. z 10/V.1927 Dzurp. № 45 poz. 399 wydał w dniu dzisiejszym w postępowaniu uproszczonem po myśli ustawy z dnia 21 października 1919 Dzurp. № 87 poz. 475 na jawnej rozprawie głównej przeprowadzonej w nieobecności oskarżonego następujący:

W y r o k

Oskarżony Aleksander Moch lat 29 liczący wolny dziennikarz, zamieszkały we Lwowie jest winien, że we Lwowie w marcu 1929 jako odpowiedzialny redaktor miesięcznika „Postup“ dopuścił się przez nieoględność do ogłoszenia w tem czasopiśmie a w szczególności w № trzecim tegoż miesięcznika utworu, zawierającego treść przestępną a mianowicie artykułu pt. „Hałycki sobornyk:“ o znamionach zbrodni zaburzenia spokoju publicznego z § 65 a) uk. czem dopuścił się występku z art. 54 rozp. Prez. Rz. P. z 10 maja 1927 Dzurp. № 45 poz. 398. i za to skazuje się go po myśli art. 54 rozp. Prez. Rz. P. z 10 maja 1927 Dzurp. № 45 poz. 398 przy zastosowaniu § 266 uk. na grzywnę w kwocie 100 (sto) złotych którą w razie nieściągalności po myśli § 266 pk. nastąpi kara aresztu przez 10 (dziesięć) dni oraz po myśli § 389 pk. skazuje się go na ponoszenie kosztów postępowania karnego.

Na podstawie przepisów art. 38 i 81 rozp. Prez. Rz. P. z dnia 10 maja 1929. № 45 poz. 398 orzeka się konfiskatę № 3. miesięcznika „Postup“ z marca 1929 którego zajęcie dokonane dnia 15 czerwca 1929 przez Starostwo Grodzkie we Lwowie zatwierdzone zostało orzeczeniem tutejszego Sądu z dnia 22 marca 1929 Lcz. Pr. 84/29. zarazem wydaje się po myśli przepisu art. 40 powyższego rozporządzenia nakaz zniszczenia tego druku a po myśli art. 41 tegoż rozporządzenia zarządza się ogłoszenie orzeczenia o konfiskacie w gazecie rządowej i wywieszenie na tablicy sądowej oraz nakazuje się ogłoszenie orzeczenia o konfiskacie w czasopiśmie, którego numer uległ konfiskacie z zachowaniem warunków art. 30 i 33 rozp. Prez. Rz. P. z dnia 10 maja 1927 № 45 poz. 398.

Де починався цей ліс і де кінчався, то трудно було сказати. Здавалося, що цілий світ — це велитенський зелений намет і його космос безпредільний шум. Навіть присутність пташки в цьому лісі вносила дісонанс в його поважну задуману і разом з цим якусь похмуру атмосферу.

Що міг би робити тут чоловік такий малий і безсилий серед цього вікового ліса?

Що мали спільного з людським життям одвічні нетри, яких ніколи не торкнулося руйнуюче залізо цивілізації?

Але ні... тонкий гірковатий запах диму зраджував присутність чоловіка в цій пущі. І що для нього був цей ліс — пустою іграшкою. Він давно вже перейшов границю можливого і ці велитенські кремезні дерева в непорушній своїй задумі з своїм вічним зеленим шумом були для нього порожнім звуком. Він не помічав ані похмурости, ані непорушности, ані маєстатичности цього лісу.

Було щось сильнішого, щось непереможного, щось більш могутнього, як закони природи, перед чим блідла філософія і усі гуманні розумування людської істоти, і що привело людину жити в цьому предковичному лісі, в самій його гущавині, одірваною від решти світа.

Під зеленим наметом дерев підперті їх стовбурами стояли чотири куріні, криті сухим листям, зеленою травою і завішані ряднами.

Навколо стояли звичайні селянські вози навантажені різним добром і накриті брезентами.

Легкі „тачанки“, озброєні тяжкими кулеметами „Максіма“, вистроїлись в оден ряд за курінями.

Австрійські, московські, німецькі сідла з пообрізуваними крилами, з мотузьяними стременими і кольоровими чапраками лежали на імпровізованих з гиляк козлах.

Далі копиця сіна, мішки з борошном під соломяною стріхою, бочки з олієм та дегтем. Якись скрині щільно замкнені, оковані залізом і скриньки з набоями, біля яких ходив вартовий в кудлатій баранячій шапці.

Посередині цієї оселі стояв глибоко закопаний в землю великий котел в якому варився борщ, а біля нього казан з солониною на тагані.

Кашовар з упрілим лицем без сорочки і без чобіт, порався біля вогню.

Недалеко на прогалині пасся табун коней і худоби під доглядом двох чередників з псами.

Повстанців опріч вартових не було видно, вони всі спали по курінях, змучені вчорашньою виправою на Олександрію.

Дванадцять возів зі зброєю, та чотирьох більшовицьких комісарів привезли вони з собою з цієї виправи.

Тихо було в лісі і тільки сухий тріск розпаленого багаття та фиркання коней на прогалині порушували тишу весняного дня.

Кашовар, витерши руки в ногавиці, добув з глибокої кишені кисет з тютюном і почав крутити цигарку з грубого газетного паперу.

„Терешко, дай покурить, то буду називати тебе дядьком поки не осточортіс, — озвався вартовий“.

— Чудак ти з кривого дерева, мабуть хочеш, щоб я теж разом з тобою дістав від батька на горіхи. Не вільно на варті курити, сказав Терешко запалюючи від головешки цигарку.

Коли це далеко, далеко розлягся протяжний ніби тужливий свист.

— Чи чув, сказав Терешко, здається свист. Вартовий став пильно прислуховуватись, знявши свою кудлату шапку.

Свист повторився, але вже значно ближче і сильніше.

Вартовий і кашовар миттю кинулися будити людей по курінях.

Мов медведі заспані, розчухрані вилазили люди з наметів, дехто без шапки, або верхнього убрання, але зі зброєю в руках.

Між куріннями зарілося від людей, яких по їх верхньому одягові не можна було залічити до жадного війська, така різнобарвність красок і одностроїв красили ці постаті.

Російські, австрійські, німецькі однострої, селянські опанчі, чемерки, френчі, а то просто селянські гребінні сорочки, або ватовані кафтани поверх тіла.

Ще більш різнордним було покриття голови, бо тут вже грала роллю і власна фантазія повстанців, забарвлена старими традиціями козацтва. Починаючи від чорних кудлатих баранячих шапок з шликами усіх красок веселки можна було побачити тут і круглі зграбні татарські кримки, мазепинки, російські картузи, смушкові шапки, а то й звичайні солом'яні брилі.

Отаман Сокира вийшов останнім з куріня і запинаючи на ходу свою шаблюку, ознаку отаманської гідності, крикнув: „Ладнайсь“!

Голос був таким могутнім, що відразу покрив гамір юрби і голосною луною одбився в зеленому склепінні дерев.

На одну хвилю все ніби завмерло, але потім повстанці штовхаючи один другого почали шикуватись в сотні. Сотенні пильно слідували за рухами отамана.

„Струнко“!—знову продзвенів різкий голос.

Запанувала тиша як в могилі і навіть коні на прогалині перестали пасти і нервово перебирали вухами.

— Сотенні до мене!—скомандував отаман і чотири постаті наблизились до нього.

Отаман Сокира заслонюючи дашком очі, ставдивитися в другий кінець прогалини де показався їздець і гальопом прямував до курінів.

— Та це Гарасим, пронеслось в рядах, коли їздець наблизився.

Гарасим в високій кудлатій шапці і розхрістаній опанчі поверх брудно сорочки на котрій теліпався мідний хрестик, підїхав до отамана.

— Батьку отамане, почав задиханим голосом, приїхала до тебе „дилігація“ від отамана Долота.

— Посли від чорного царя приїхали, а нас розбудили параду їм робить, чортяка б їх узяв. — незадоволено бурмотів таращанський дяк Максим Мамалига.

В кінці прогалини показалася група в шість чоловік, з котрих двох без зброї і як видно це були делегати.

Отаман і чотирьох сотенних виступили наперед, вдивляючись в делегатів, що вже підходили до них. Сотні були розпущені, але ніхто не розходився бажуючи побачити делегатів.

Поперед усіх йшов середнього зросту досить дебелий дядько. Сіра свитина, широкі чумацькі штани і солом'яний бриль не могли заховати його характерної козачої постаті. В цілій його фігурі відчувалася якась архаїчність, начеб він зійшов з малюнку XVII віку, а коли він підїшов блище і зняв бриля, то Семен Кучерявий, катеринославський бурсак не витримав і скочив.

— А щоб я зчорнів як калина, коли десь я його не бачив.

— Та це мабуть, Тарас Бульба, крикнув Кавун і всі засміялися.

Наблизившись до отамана, група розїшлась і перед ним залишилося тільки двох делегатів.

— Здорові були, пане отамане і ви дороге товариство, сказав перший делегат і низенько вклонився, так, що його довжелезні вуса мало не сягали землі. — Отаман Долот з усіма низовими повстанцями шле вам низенький

поклін, та питається чи ще є порох в порохівницях, чи ще не ослабла козацька сила, — сказав він і знову вклонився низенько. Другий делегат теж кланявся.

— Як по Гоголю читас, хихикнув Кавун.

— Ну й чудак ти, та він мабуть неписьменний і ніколи Гоголя не читав, відповів Мамалига.

— Ще єсть порох в порохівницях, ще не ослабла козака сила, відказав отаман і чотирьох сотенних.

Після загального привітання отаман з делегатами та сотенними пішли до куріня.

— Тепер розкажіть докладно хто ви, відки ви, чого прийшли до нас і чого хочете, сказав Сокира, коли усі посідали.

Перший делегат піднявся з місця.

— Називаюся я Максим Шелест, обозний отамана Долота, а оце його значковий Павло Півень, сказав він, показуючи на свого високого мовчазного товариша. Приїхали ми з Запорожжя з під самого Нікополя, а привело нас сюди те саме, що загнало і вас у цей глухий ліс. Одна у нас Україна й однакова любов до неї. Тут він спинився і поліз рукою за пазуху.

— Приїхали ми просити у вас помочи та порятунку. Людей у нас подостатком, і коні та вози єсть, але немає у нас зброї. Нема рушниць, кулеметів, нема припасу до них. А навколо сильні московські залоги і з одними зубами та пазурами зброї від них не видреш. І коли ви нас не порятуєте прийдеться нам з косами та ціпами загинати. Хиба просити у Махна, та деж нам християнському військові та з антихристом єднатися. На вас наша надія. Ось і гроші на доставу зброї, — сказав Шелест витягаючи руку з пачкою гривень і очі його питаючо забігали то на отамана то на сотенних.

Отаман Сокира встав і зняв з голови смушкову шапку, причім показав страшний шрам на голові, начеб хтось ударом сокири розполовичив йому череп, який потім зрісся. Від цього і пішло його прізвище.

— А скільки вам потрібно зброї?

— Шістьсот рушниць, шість кулеметів та триста тисяч набоїв, відповів Шелест.

Отаман хвильку стояв в задумі.

— Зброї у нас, дякувати Богу, єсть досить і гроші знайдуться на доставу і відважних хлопців не забракне для супроводу, але не в тім річ. Скажіть мені тільки яким шляхом і під яким виглядом ви провезете таку кількість зброї.

Ми сьогодні окружені навколо, усі шляхи заставлені і коли ще червона наволоч не сунеться сюди до нас, то знає що тут у лісі ми господарі і ніхто від нас живий відсіля не вийде. Організовано ми ще нераз побуваємо і в Золотоноші і в Чигирині, але як зброю вивести та ще в таку далеку дорогу, цього ніяк не придумаю. Це значить людей посилати на певну загибель.

Сокира розвів руками і важко сів.

— Батьку отамане, а чи не можна спуститись Дніпром на човнах — озвався сотенний Кукурудза.

— А це розумна думка, — сказав Сокира, — але треба її добре обміркувати, бо на човнах таку силу зброї непомітно не провезеш.

— То в такому разі взять „картофлянку“, там двічі стільки зброї умістимо — відповів Кукурудза.

Тоді встав сотенний Гриць Підопригора і звертаючись до Сокири і Шелеста сказав, поправляючи густу чуприну, що лізла йому в вічі.

— В цій справі то вже я можу пояснити. Двадцять літ я прослужив лоцманом на порогах і немає рибалки понище Катеринослава, який би не знав мене.

Картофлянкою їхати ніяк не можна, бо вона „ходом“ в порогах не пройде, а мусить йти протокою коло берега, де кожний її зауважить. Найкраще спуститись плотами, бо вони і менш помітні і безпечніше пройдуть пороги. До порогів треба плисти ніччу, а там вже і у день плисти можна, жадна сила за ними полізе.

Отаман Сокира трохи подумав і сказав.

— Гаразд, Підопригора і Кукурудза будуйте на завтра плоти, а також виберіть собі людей в подорож. А вам прийдеться, — звернувся він до делегатів, — їхати і попередити отамана Долота, щоби чекали їх коло Хортиці. Сто верст вам прийдеться плисти ніччу, а за Катеринославом останніх 70 верст можете плисти вже і в день. Там зараз вештаються банди Махна і Дніпро ніким не охороняється. Найкращу зброю виберіть з поміж привезеної з вчорашньої справи. Та не забудьте добре посмарувати зброю, бо не раз їй прийдеться скупатися в дніпровій воді. Ніччу пливіть серединою Дніпра без вогнів, а на день ховайтесь в очеретах. Поведе вас Підопригора, його наказів слухайтесь, а головно на порогах.

Ну, гайда до роботи.

* * *

Сонце зайшло й багрова смуга простяглася на заході, як заграва велитенського пожару. Спокійне дзеркало Дніпра ясніло червоним відблиском мов напоєне кровю тих людей, що зараз боролись між собою на життя і смерть. Уся природа наче була пройнята цією боротьбою. Тихенько і таємничо шелестів очерет, наче оповідаючи страшні дива цієї боротьби. Темний ліс стояв похмурий, задуманий. Птиці літали тихо, мов тіни проносячись над головою. Щось зловіще і грізне тремтіло у воздуху.

Україна була в огні повстань. Засіяна весною чорна земля замість колосків уродила залізні ножі. Мов гриби по дощі вирости отамани оточені повстанцями.

В районі Чигирина всевладно панували лісовики отамана Василя Чучупаки і семи його братів. Їх штаб був в Мотронівському монастирі.

Коло Новомиргорода в Холодному Ярі орудував польовими повстанцями отаман Гризло.

Коло Знаменки навколо Користовки гуляли загопи отамана Лютого і підотамана Ока.

Понад Дніпром від Черкас аж до Крюкова оперували повстаччі куріні отамана Коцури з отаманом Коваленком на чолі.

Стація Лелеківка і Павлиш не виходили з під влади отамана Сірка.

Навколо Фундукліївки оперував Богдан Одинак. Він всюди виступав і робив напади один. Мав свій цілий арсенал зброї у лісі. Безмежно хоробрий він завше появлявся з своєю „тачанкою“ там де його не чекали. Мав з собою тільки погонича до коней. Переодягнутий звичайно за селянина і з прикритим кулеметом на тачанці, він безпечно їздив, користуючись ярмарками, до міст і місточок, пролазив в саму гущу ворога, сік на право і на ліво з кулемета і так само як з'являвся, раптово зникав.

Під Браславом, Уманю, Нікополем, Прилуками, на Правобережжю й Лівобережжю, від Донця до Дністра зароїлося від повстанців з грізними отаманами на чолі.

Але це вже були не стихійні повстання, викликані віковичним духом степу, демагогічними гаслами і жадобою соціальних змін, як це було в літку

і осени 1918 р. Ця грізна стихія мов розчарована безсило спала тепер на ефемеричних здобутках, заколисана більшовицькими агітаторами.

Тепер стали до боротьби тільки кращі сини народу, в яких дух землі, право осілості перемагали над кочовничим інстинктом, над духом степу, що широко жеврів в народньому океані.

Кращі зпоміж них були отаманами.

Одні з них були тверді як криця, невимоложо жорстокі, повні відваги і енергії. Другі були хитрі, як білий лис, розраховані, осторожні, але удари їх були влучні і сильні. Треті були одверті, самі завше шукали ворога і в бою тільки знали перемогу. Інші цілком покладалися на своє щастя і йшли манівцями.

Але в одному вони сходились, в одному вони не могли змагатися з собою. Це в патріотизмі, в любові до своєї землі.

І хто міг зміряти її глибину, хто міг окреслити її силу, її ступінь чарівного впливу на цих людей, що вмирили з словом „Україна“ на устах, що досі крім плуга і борони не знали іншої зброї.

Але цей повстанчий рух не мав об'єднуючого органу, не мав одної особи, якаб скоординувала усі їх змагання, зєднала стремління і далаб один спонтанічний імпульс. Ті інтелігенти-демократи, які намагалися стати на чолі цього руху, були своєю психікою дуже далекі від правдивого духу повстанців.

* * *

Темною громадою хитався на дніпрових хвилях коло берега серед комишів великий плот в 20 сяжнів в довжину та шість сяжнів в широчінь. Властиво це було 4 плоти.

Товстющі линви йшли через всю довжину плотів і лучили цілу цю систему, яка має тільки один сустав посередині, де передня пара плотів лучиться з задньою парою.

Довжезні дуби лежали поперек звязані з підтоном і кріпкими каблучками притягнуті до повздожнього жоростя.

Недалеко плоту з очерету висовувалася передня частина „дуба“ з найженими веслами.

Сонце вже зайшло, але небо на заході прийняло ще більш кривавий і зловіщий вигляд. В повітрі наступила вечірня тиша, та ідилічна тиша, що найменший звук розносить на далеку віддаль, та тиша що народжує спокій і елегантний настрій людини, оспіваний майже усіма поетами.

Величезна заграва на небі почала маліти і гаснути, коли над берегом Дніпра в вечірніх сутінках появилася невелика громада людей, яка направилась в бік плота. За ними їхали вантажні вози. Прибережний пісок заглушав їх кроки і вони безшумно наближались до берега.

Затріщав очерет і десять легких човнів почали перевозити людей і майно на плоти.

Отаман Сокира стояв на „дубі“ і від його ока не втікла жадна дрібниця.

— Два кулемети поставити на облавках і один на стерні, решта посередині. Набої зложити до каюти щоб не підмокли.

— На стерно-сідай ти, Кавун, а на бабайки решта хлопців — наказував отаман і голос його в нічній тиші зробився ще більш суворим і переконуючим.

Колиж останній чоловік був перевезений на плоти, отаман зняв шапку перехрестився на схід і пересів з дуба до човна.

— Рушайте з Богом в дорогу, діти! Хай Бог вам допомагає! Підпригора тримайся більш лівого берега. Коло Катеринослава не суньтесь згоряча, розвідайте... — ще кричав отаман.

Дуб заторохкотів своїми веслами, хутко відійшов назад, вибрав котвицю і плот безшумно і рівно поплив униз.

Позаду чорнів обрис отамана, що ще довго дивився у слід плотам аж заким вони не зникли з нічної імлі.

— Ну тепер помолимося, хлопці, бо дорога непевна, Бог знає чи побачимо своїх — сказав Підпригора якимсь поважним голосом і зняв шапку.

Всі тридцять чоловік, як один, обнажили голови і стали на коліна. Кожний молився про себе, але голови усіх були звернені туди, де на горбі над селом мала бути церква. Одні хрестилися широким і повільним хрестом, другі малим чуть помітним, треті мовчки ворушили губами, інші знову непорушно дивилися в темну далечінь і Бог їх знає чи молилися вони, чи прощали кого з рідних, або близьких. Але у всіх їх була щирість і простота на лиці, та простота і одвертість, яка в хвилини небезпеки рівняє усіх людей, яка є проявом свідомости, що у всьому є вища сила, якій одній тільки може людина припоручити своє життя.

Невідомо як довго молилисяб козаки, колиб не гучний голос Підпригори:

— А тепер, хлопці, візьмімся за бабайки. Ніч коротка, а путь довга, не вспіємо і схаменутись, як і встане ранішня зірниця.

Десять чоловік кинулося до бабайок і величезні незграбні весла мірно загойдались в кочетах. Непорушні здавалося плоти одразу подалися в ліво і почали виноситись на середину Дніпра. Ніч була темна, але зоряна. Береги слабо мерехтіли в далечині. Дніпро плив в цілій своїй широчині спокійний, байдужний, маєстатичний.

Дуб порівнявся з плотом, який взяв його на буксір. Всі віддалися тепер волі Божій і волі течії.

* * *

Вже 12 ночей плили козаки, у день ховаючись по плавнях та очеретах. Щасливо вже поминули устя Ворскли, Переволочну та устя Орчикова. З великими труднощами пройшли Верхнедніпровськ і вже наближалися до Катеринослава.

— Ой, не минуть нам щасливо Катеринослава, — говорив Підпригора. — Коли погода не буде нам сприяти, загинемо як галушки в окропі.

— А коли й вивирнемось, то на порогах ще чорт бобу нам задасть, — озвався довгий як тичина Шолопа.

— Та ти не короткий, всюди дна дістанеш — відповів Кавун і всі засміялися.

Підпригора непорушно стояв коло стерна. Маленький вітерець ворушив його рясними вусами. З під шапки непорушний зір був звернений в далечінь, де на небосклоні широке пасмо Дніпра зливалось з небом. Смушкова шапка насунута на очі ще більш надавала суворости його обличчю. Певність і рішучість була в цілій його постаті. Відвага, військовий інстинкт, цілий комплекс почувань, що зветься військовим духом, який спав у ньому ще з часів його предків запорожців — разом прокинулись в цьому простому селянинові, що крім плуга та борони, не знав іншої зброї.

Плоти тихо плили і здавалося, що вони не плывуть, а стоять на місці, так непорушне було дзеркало води. Козаки крім вартових спали.

Підпригора, задивившись в темну далечінь, задумався. Образи минулого вставали перед ним.

Звонець — село як писанка над Дніпром, з вічною музикою порогів. Найкраща хата в селі — його. Жінка Наталка — господарна і працьовита. Пятнацять десятин що року зеленіло і наливалось збіжжам. Крім того він лоцманує на порогах. Кожної весни сплавляє величезні плоти, через усі пороги ген, ген аж до Кічкаса. Це його фах з діда прадіда.

Дочекався двох синів. Хлопці в батька, високі, жилаві. Прийшла війна і старший Павло зник з дому без вісти. Пізніше прислав лист з фронту, з окопів, а потім і слух про нього загинув. Молодший Остап доростав.

Але прийшла революція і він вже не розбирався де права, а де ліва.

Якось весною понище порогів проходили Запорозжці. Молодецькі пісні з посвистом, безпечність на обличах, малинові верхи на шапках — і не витримав Остап.

— Іди сину, все одно тебе не втримаю, як не втримав Павла. Мати дала на дорогу молитовник і срібний хрестик на шию, Цілий рік не було вістей про нього. Але раз приходять невеличкий пакунок з почти.

Розвертає. В середині лист, дві книжки і козацька шапка з малиновим верхом.

Дріжачими руками розгортає лист.

...„Сповідання про смерть Вашого сина, бунчужного Остапа Підпригора. Він вмер лицарською смертю в нерівному бою з більшовиками. Підчас відступу кулеметна струя ворога відтяла йому обидві ноги. Не бажаючи залишитися на знущання ворогові, підклав під себе гранату, яка й розшарпала його на куски. Честь і слава Вам батькам, що виховали такого сина. Він вмер за Україну, але дух його буде завше з нами. Полковник Лець Атаманів“.

Зарябіло в очах, лист випав з рук. Ніколи, ніколи він вже не побачить свого Остапа. Якась пустка огорнула його душу. Для кого жити і нащо?

І довго Підпригора сидів вечорами над книжкою, що залишилася по Остапові. Була це „Історія України“ Аркаса, а друга молитовник, що йому мати дала. І він побачив, що в Дніпрі, якого він проїздив вздовж і поперек, була захована майже ціла історія України.

Наче живі повставали його прадіди, що їздили так, як і він по тих порогах, що боролися і вмирали за ту Україну, за яку згинув і його Остап. Мов прозрів Підпригора.

І одного вчора весною, коли на полі було вже все обсіяно, Підпригора сказав до Наталки;

— Сьогодні в ночі іду...

Не помогли ні плач, ні сльози... Пішов. Дві неділі блукав по лісах, аж нарешті знайшов повстанців.

Отаман Сокира — давній приятель, колись разом парубкували. По двох виправах на Черкаси і Олександрію Підпригора дістав сотню. Ніодне діло не починалося тепер без його поради.

Таємничі закони природи і шляхи її недосліджені. Вчорашній хлібороб сьогодні був досвідченим ватажком, наче ним він був ціле життя. Його голос що досі керував волами, став міцним, певним і безкомпромісовим. Мов під тягарем відповідальності нічого не оминало його спостережливого ока, нічого не могло пройти непомітним його уваги.

Як добрий стратег він умів передбачати різні можливості і зарані знаходив способи їм зараджувати.

Довго стояв Підпригора, аж поки на півдні не показалось ясне сяйво, яке зчасом побільшувалось. Трохи згодом замаячили далеко, далеко, білі вогники.

Брилянтовим намистом простягнувся освітлений величезний міст через Дніпро. Мов дорогоцінне каміння щедрою рукою розсипане по землі, горіли

блискотіли електричні ліхтарі великого міста. Мов рай Едема, мов царство Магомета, наче якась фантастична обіцяна земля світило місто мільярдами огнів, переливалося чарівними відблисками і вабило до себе стомлене око, при-тягувало своїм спокоєм.

— А ну, хлопці, беріться за бабайки та керуйте плоти до цього острова. Далі не попливемо — сказав Підопригора й подивився на небо.

В горі соромливо блимали зорі, а на сході почало ясніти. Плоти з розгону вдарились в пісчаний беріг острова і стали, закинувши якір на місці.

Цілий день пролежали козаки на сонці, варячи на таганах куліш з салом, та граючи в двадцять одно, засмальцьованими і пухкими мов лазанки картами. Такіж засмальцьовані гривні купою лежали в „банку“. Кукурудза увесь час програвав і страшно лаявся. Натомість Защіпка кожний раз зривав „банк“.

Осторонь на зеленій траві під кущом глоду лежали Мамалига, Семен Кучерявий, Краснопільський і Самойлович. Затягуючись смердючими цигарками з „бакуну“, вони цвіркали через зуби і розмовляли про пороги.

— І відкіля взялись оті пороги — запитав Семен Кучерявий, молодий, блакитноокий хлопець, що перший раз плив Дніпром.

— Про це то може нам розповісти таращанський псальмопівець, сказав кремезний Самойлович, одвертаючи голову до Мамалиги.

— Та ніби про це в Священному Писанії не говорить, але я чув таки з народніх переказів — почав Мамалига. — Однажди диявол заспорив з Господом Богом; він утверждав, що загородить Дніпро, а Господь йому дозволив по-пробувати. Тоді диявол зібравши ціле своє воїнство, почав закидувати річку величезним камінням. Але скільки вони не старалися — загородити Дніпра не здолали.

— От чортяка що задумав — крикнув Семен Кучерявий, з повагою слушаючи мудрих пояснень таращанського дяка.

— Однакож диявол „порядочно іспортіл річку“ — сказав Мамалига і поліз в кишеню за кисетом.

— В одному лиш дияволіві не можна відмовити; у нього безумовно є артистичний смак — сказав Самойлович.

Семен Кучерявий усіх почаствував „папіросками“, що залишилися ще з Олександрійської виправи і услужливо підніс сірника.

— Ти щож оце третім запалюєш — крикнув Мамалига, вибиваючи сірника з рук Кучерявого. Але той вже потягнув цигарку і випустив клубок думу.

— Ах ти неофіто тмутороканський, чиж не знаєш, що хто третім запалить з одного сірника, то безпремінно поляже в першім бою.

— Та ти, суєвірна бабо, не страш хлопця, — сказав Самойлович — жадних боїв у нас не буде. Лягайте спати хлопці, бачите як Краснопільський хропе.

Всі положилися спати і скоро хропіння розносилося з під куща. І снилося Семенові Кучерявому, як диявол зібрав величезну армію з гарматами і кулеметами, пішими і на конях і старався загатити Дніпро.

Великі темні каміння котилися з берега і грузно падали в ріку стаючи наперекір воді.

Дніпро обурився і захвилювався... Грізно знявся і заклекотів. Довгі пасма білої піни вирили цілу широчінь річки, наче віковична робота покрила сивиною розгніваного водяного діда.

І бачить Семен Кучерявий, як вже немає каміння на березі, а річка пливе, бурлить і піниться. Один з слуг диявола, побачивши його, кричить.

— Петруха, да здесь челавек лєжіт.

— Ну то брасай і єво в воду.

І чує Семен Кучерявий як підійшов до нього чорт з кривим носом в островерхій будьоновці, з кулеметною стрічкою через плече і почав його тягнути за руки. Кричить, упирається Семен, а він його тягне.

— Чого ти кричиш, начеб тебе різали серпом по носі — говорив Самойлович, термосьячи Семена за плече. — Вставай, сотенний наказав зібратись.

Підпригора ходив похмурий, замислений, не випускаючи своєї короткої люльки з рота і час від часу позираючи на небо. Нарешті зібрав усіх до купи і почав до них просту безхитросну мову.

— Козаки, сьогодні прийде найтяжча година нашого шляху, почав він. Цієї ночі ми мусимо проплисти непомітно мимо Катеринослава, мимо більшовицької сторожі. Відступати не можемо, а тому мусимо йти вперед. Дуже мало надій, що ми не зустрінемо ворога, але коли зустрінемо, то для нас тільки дві дороги: або вмерти, або пробитись за пороги. Коли вмеремо, то вмеремо за Україну, коли ж пробемось то на славу Україні.

— Слава Україні! крикнули козаки і їх чорні опалені, неголені обличчя засвітилися радощами, а очі заблестіли вогнем рішучості й відваги.

— Катеринославський міст, то може ми й пройдем, продовжував Підпригора, але за мостом аби не напоротись на більшовицький катер, який хоче нам відрізати дорогу пороги. Колиж нам удасться пройти з плотами через перший Кодацький поріг, то ми вже врятовані. Жаден катер в пороги не піде бо його рознеслоб як тріску. — Підпригора подивився на небо і суворі його риси проясніли.

— Сам Бог нам до помочи стає, а подивіться, хлопці, які хмари надходять.

І дійсно з заходу, мов стадо, насувалися темні хмари. Подув свіжий вітерець. Дніпро захвилювався і почорнів. Не пройшла й година, як загуркотів грім, лянула блискавиця і дощ полив, як з відра. До самого вечера дощ не переставав. Вечером злива устала, але хмари не сходили з неба. Наступила темна ніч.

Опівночі готовились козаки до дальшої дороги. Оглядали скоростріли, привязували ріги до плоту, щоби на порогах не змило водою, та стягували канатами плоти.

Дуб, озброєний кулеметом з вісією гребцями, вибирав якір.

— Кавун і Мамалига, сідайте на бортових кулеметах, а Заціпка на чоловому, давав накази Підпригора. Нам треба плисти, так щоб досвіта бути біля Кодака і перший поріг пройти вже завидна. На бабайки ставайте найміцніші козаки: Гудзик, Шолопа, Дишло, Краснопільський, Самойлович, Нестеренко, Забудський, Товстоліс. Решта козаків ставай за рушниці. У всьому слухать моєї команди. При зустрічі з ворогом стріляти без перестанку. Не давати йому перерізати нам шлях.

Плоти плили самою серединою Дніпра і темна ніч робила їх зовсім непомітними з берега. Підпригора стояв біля каюти і вдивлявся в Катеринослав, що ясний, мов зоряний, наближався до нього. Попереду виднів темний обрис дуба. Вся увага Підпригори була звернена на те, щоби плоти вільно пройшли попід мостом і не напоролися на бика. Колиб ця небезпека була зауважена, дуб повинен був „видраяти“ плоти, закидаючи якір.

Вже минули Нижньодніпровськ. Попереду виступила громада величезного мосту, як разом ціле місто згасло і наступила єгипетська тьма. Дуб підїхав і завідомив Підпригору, що плоти пройдуть свобідно.

Почало розвиднятись. Сіра імла туману потрохи розходилась і місто почало виступати своїми остроми контурами.

Підпригора стояв по середині і вдивлявся в правий берег. Кулеметчики лежали при кулеметах. Місто спало і мов вимерло.

Непомітно пройшли біля міста і за верству до Кодацького порога Підпригора скомандував в бік дуба.

— Дубовики, видраять плоти вліво.

Шум порога вже було ясно чуто, наче стогін. Над порогом видніло село Старий Кодак. Високий крутий беріг гранітними скелями, ніби величезними сходами спускався до води і широкою смугою йшов через усю ріку виступаючи поодинокими могучими каменями. Ці каменя розсіпані без ладу, мов стадо лежали на дні ріки, висуваючи свої величезні темні голови на поверхню води. Деякі з них під водою, але вода, ледво прикриваючи їх, кипить і піниться над ними, зазначаючи їх місце. Але там де сірий похмурий камінь виставав — вода і реве і стогне і бє в нього з цілого розгону і в безсилій злобі плює і прискає.

Ціла широчінь Дніпра — від берега до берега — сколочена білим гребінем піни і сильними струями води, котрі шалено летять поміж камінням.

Повітря просякнуте гуркотом і гулом; якась веремія царить над рікою між обома гранітними берегами.

Легкий водяний пил підноситься туманною завісою над порогом.

По середині порога видніє смуга, де немає зовсім каміння і яку простим оком одразу не помітиш. В це місце з надзвичайною силою вривається вода і шаленою безперервною течією проноситься кріз поріг. Оце й єсть „ход“ Сюди мусять пройти плоти.

Дуб швидко підїхав до плотів, віддав кінець і закинув якір. Плоти здригнулись і натягнувши канат як струну, почали подаватися вліво. Ще два рази вибирав і закидав дуб якір і так само плоти здригаючись подавались вліво.

Підпригора стояв коло стерна і дивився як „драяли“ плоти. Ще один раз залишилося закинути якір і „видраяти“ плоти так щоби вони якраз стали на „ход“, коли одразу спокійне лице Підпригори наче перекривилося, очі розширилися. Вздовж правого берега темною плямою швидко посувалося по воді щось масивне. Це був більшовицький сторожовий катер. Було виразно чути мірний стук його мотору. Катер швидко просунувся біля берега і огибаючи велику дугу, попрямував напереріз плотам. Тепер він став видний як на долоні. Видно було і його команду, що метушилась на всі боки.

Водній хвилі Підпригора, як молодий юнак, перескочив на другий кінець плотів і крикнув.

— Кукурудза, рубай канат та гони з дубом вправо. Січи з кулемета... не давай катерові зайти нам зпереду!

Одним ударом сокири Кукурудза перерубав канат і плоти здригнувшись тихо поплили вниз самоплав.

Вісім гребців підняли довгі тяжкі весла і дуб стрілою поплив в бік правого берега, огибаючи катер.

Катер одразу запримітив маневр, бо на хвильку затримався, ніби в нерішучості.

— Вогонь з кулеметів... не давайте йому наблизитись, крикнув Підпригора таким сильним голосом, що ціла залага здригнулася і аж на дубі було його чути.

Кулеметчики припали до кулеметів. Клапнув „Максим“ сталевими зубами і вогневий потік прорізав поверхню води, не долітаючи до моторового човна. Одночасно і з дуба застрочив „Кольт“.

Катер одразу рванувся вперед і поплив догори рівнобіжно з плотами, стараючись вийти з під перехрестного вогню, одночасно стріляючи з свого кулемета. На борті виднів напис червоними буквами „Ленин“.

Кулі мов джмелі засвистіли над плотами.

— Лягай... вогонь з рушниць, крикнув Підопригора до решти козаків, коли катер проїзжав на одній лінії з плотами.

Гул порога ставав що раз то дужчий. Плоти нестримно несло вперед. Підопригора добре знав, що тепер усе залежало від щастя. Коли плоти добре „видраєні“ і пливуть просто на „ход“ в порогах — то усі будуть уратовані. Колиж ні, то плоти, ударившись об остріе каміня, що лежало поперек Дніпра, розлетяться як коробка сірників.

Тимчасом катер, вийшовши з під перехрестного вогню, появився з заду за плотами. Люди на ньому стояли в цілий зріст і щось кричали. Підопригора прислухався.

— Не стрі — ля — й... несло з катера. Підопригора дав знак і кулемет замовк.

На катері зпоміж інших відділялася висока постать в островерхій будьоновці, що стояла на носі човна.

— Здавайтесь бандити... порятунку для вас немає... закиньте якір, а то все одно на порогах вас рознесе на трісяки, — кричав він в рупор до плотів.

Підопригора вдвлявся в цю постать в будьоновці. Щось знайоме було в його голосі і в фігурі. Раптом він кинувся до каюти, дістав далековид і жадібно припав до нього.

— Та це Павло, мій син... раптом крикнув він і лице його зблідло, як папір. Ноги затряслися і він безсило сперся на бабайку.

— Бандити здавайся... — кричав той же голос. Підопригора, мов наелектризований, скочив на ноги.

— Заціпка, давай рушницю, нервово крикнув він. І схопивши в обі руки рушницю, поставив її на бабайку, вимірив в постать в будьоновці і вистрілів. Постать стояла нерухомо, тільки опустила рупор. Підопригора з пересердя тріснув рушницею до долу і крикнув.

— Вогонь з рушниць і кулеметів!

Заклекотіло мов в котлі. Катер з цілою силою рванув назад, бо в цей час дуб заскочив його з лівого боку.

Тимчасом поріг вже був близько. Як на долоні каміння і „ход“ між ними. Привичним оком Підопригора в одразу зауважив, що плоти зачеплять правим бортом за каміння. Наслідки цього булиб жахливі.

— Хлопці на бабайки, подати плоту в ліво, зкомандував Підопригора, який не двлячись на град куль, що летіли з катера, стояв в цілий зріст.

Пятнадцять чоловік кидаючи рушниці, скочили до бабайок.

— Хлопці, постарайтесь. Ой, постарайтесь голубчики, ніби просив Підопригора.

Бабайки мірно і згідно опускаються в воду. Руки і плечі дружно навалюються і голова плотів трохи подається напорові двох десятків міцних рук

— Ще, хлопці, ще разок, ще раз. Один за двох постарайся. Ще раз. ніби в такт рухам викрикує Підопригора.

І хлопці стараються. Дужі руки впилися в весло, одна нога попереду, друга в одставлена. І ніби в такт цієї команди „ще раз“—напружуються руки, угинаються спина, упираються ноги. Усі тіла то ляжуть в одну сторону, то відштовхнуться в другу. Тріщать кочети, гнеться і стогне весло. Колоди на плотах і ті здігаються від кожного удару весла. Здається неможна вже більш людям напружуватись.

Усі тіла і плечі і руки як би злились в одне зусилля, в одне стремління і вся їх воля, вся енергія, всі нерви-в руках цього жагучого напруженого голоса Підопригори.

Тимчасом дуб змагався з катером, стараючись відтягнути його від плотів. Дубовик Кукурудза стояв на кормі. Вісім гребців мірно викидали весла і дуб цілий час ставав з тилу катера, де не було кулемету, і заставляв його відвертатися від плотів, чим уможлиблював працю козакам на бабайках.

Рев порога став що раз, то сильніший. Плоты потягнуло, швидко і нестримно. Ще мент і вони входять в „ход“.

Велитенська сила ніби схопила їх, потягнула і глибоко, глибоко штовхнула. Вода як би розступилась перед ними, втікла з під них і вони кудись провалювались довго, глибоко і томливо. Сильні хвилі йдуть назустріч, йдуть з боків, вдаряються одна об другу, бурлять і піняться. Плоты якось дивно засовались, застогнали, заскрипіли. Одна половина піднеслася вище, друга нище і навпаки.

— Бабайки геть! розлягся голос. Кілька хвиль з розгону покотилися по помості і хлиснули до ніг, покриваючи з головою кулеметчиків. А на долі вода вже не товклася, не шуміла. Відтіля долітав якийсь мірний, страшний і однозвучний гул, одна якась низька метальова нота, якби дзвіниця гуля немовчю, внушаючо, мов щось велитенське там ворушилось і тихо про себе мурчало.

Підопригора глянув в бік катера.

На блискучій тафлі води тепер як на долоні був видний катер, який стояв непорушно на однім місці, а в віддалі якої пів верстви в бік від нього дуб.

— Кукурудза мій, — Кукурудза, сказав Підопригора і схопився руками за голову, але за шумом порога ніхто не чув його слів.

Ясно було, що дуб своєю самопожертвою урятував плоты, але тепер застаючись сам на сам з катером, він мусів загинути в нерівній боротьбі.

Ще мент і дзвонячий гул водоспаду залишився позаду. Зправа і зліва ще клекотали хвилі, плоты метнуло вправо і бабайки знову заскрипіли в кочетах.

Підопригора не перестаючи дивився в той бік де чорною крапкою залишився дуб і виставало тіло катера. Раптом лице його проясніло і радісна усмішка появилось на ньому.

— А подивись но, Гарасиме, звернувся він до кулеметчика, здається що катер стоїть на одному місці.

— Та він наближається до порога, відповів Гарасим.

І дійсно катер наближався. Тепер вже було видно обриси людей, що бігали на ньому і вимахували руками, мов щось сталося. Один з них раптом скочив до води і поплив до берега, але течія зносила його на поріг.

— Мотор у них підбито, — радісно скрикнув Підопригора. Тепер дуб наш уратований.

Безвольний без керми катер дійсно несло на гострі каміння порога. Підопригора наказав закинути якір і плоты стали в віддалі пів верстви.

Катер що раз то побільшувався і раптом з'явився над гребнем сивої піни порога.

З цілим розмахом вдарився він дном в передні каміння, проїхався по них і ніби на мить затримався, але слідуєчий вал висотою в зріст чоловіка з цілою силою вдарив в правий борт судна і воно, мов легке пір'ячко, перевернулося догори дном і відскочило на середину „хода“.

На мент майнули в повітрі людські постаті, які силою удару вилетіли з судна, і катер прожогом поплив на діл. Ще один раз катер перевернувся і зачерпуючи води, помалу щез під водою. Тільки дві шапки плило по воді.

— Прийми його душу, Господи, — сказав Підопригора і знявши шапку

перехрестився широким хрестом. Потім відвернувся і непомітно витер сльозу що побігла на очі.

Невдовзі з боку Старого Кодака показався дуб, котрий обїхав поріг канавою.

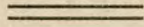
— Живі усі? запитався Підопригора, коли дуб підїхав.

— Семен Кучерявий забитий та Сахно тяжко ранений в груди, відповів Кукурузда. В цей час біля плотів плила сіра будьоновка з червоною зіркою зверху. Підопригора взяв весло в руки і штовхнув ним будьоновку. Шапка перевернулася і щезла під водою.

Всі споважніли і тільки Мамалига, витягаючи кисета сказав:

— Пішов Ленін на дно, де був давно.

А Дніпро плив спокійний, байдужий...

Ю. КМІТ

Пригадка

Михайлина Удич, жінка малого гірського поміщика, любила оповідати інтимним, довірливим особам, особливо тим, що ставились до неї з уважливістю, дружно, приязно й спочутливо, про деякі сторінки з своїх переживань. Дещо з цього хочемо тут передати, не влучуючи нічого від себе, щоб не псувати маркантистів малюнку.

Треба піднести, що п. Михайлина була освічена людина. В неї стрічалось інтересні видання, найновіші й давніші, літературно-наукові журнали, а навіть окремі, критичні студії. Дивувались, що попри чималі домашні труднощі й зайняття знаходила тільки часу на прочитування.

„Вже це, що притраплялось мені, говорять про мої умови...”

Невдовзі по Великодніх святах поклатася вчасно і вснула. Аж тут міцний гриміт у двері. Пробудившись, думала, що щось шелеснуло або що задряпав поблизько кіт. За декілька хвилин знову це. Скочила з ліжка, біжу до другої кімнати й торкаю чоловіка. Він приписав те злудам, а не бажаючи вибитися зі сну, впокоював: „Іди, не бійся, пробігла миш, а в тебе вже лихі духи“. Розсмішена відійшла; ледви вложилася, а воно як застукав з такою силою, що аж дитина кинулася мені на шию; лечу знову за розрадою. Він саме так віддаює. Повертаюся — страх термосить. У цілім домі ми самі тільки.

Це повторювалося пару разів. Намучилася, напотилася. Всякий стукіт бентежив незвичайно; за нічо в світі не пішлаб нічку до цієї кімнати; соромилася й говорити, щоби не посуджували про галюцінації, візії...

Видко, що мої нерви на доброму бенкеті...

Одного вечора грає доня на фортепяні. Нараз спиняється збентежена й вистрашена. Звідуюся: Що тобі? „Зашелестіло щось коло мене; обертаюся й маю вражіння, що розсунулися стіни, що падають котари з таким розгоном, від якого погасли свічки в канделябрах“. Мушу додати, що вона не дуже полохка, а продувів не було, бо всюди позачинювано.

Стоїмо здивовані одна біля одної. Нестерпна мовчанка. Хаотяться думки. Зринають усякі запити. Просувається життєва незвідганість.

Невже й дитина успадкоємнила дещо з моїх розхуртовинень? Невже й вона на перших ступнях заколотів?

У три тижні по цій події повторилося знову стукання. Молодша дочка бліда, як труп, а мені малечко що серце не вискочило з неописаної тривоги.

По цьому сниться небіжчик дівер. Прийшов до покою й каже: „Памятай, від нині за рік будеш з нами“.

Найняла Службу Божу. Рідня й домашні не вірили в ці погрожування замогильного духа, назвали це сонними хоробливощами, але якось у хаті вчинилося ніяково. Ці страхіття-стукання вказували на аномальну атмосферу біля нас і в нашій осередні... Тривожна, забезпокійна думка снувалася нам усім по уяві...

Почала підупадати на силах — завороть голови, воміти, ослаблення коло серця. Останнє вельми прикре й діймаюче. Вже від трьох літ барометр могого здоровля йшов у гору або напрасно спадав долі. Давніше не відчувала цього. Надмірне перепрацьовання, журба, клопоти, породадини, кормлення й інше загарбувало духові й тілесні завдатки.

Що тільки надрушила мене продаж конічини й сіна. Важ, наглядаю, вистоюй на студені...

Звеліла найстаршому синові, щоби піклувався за зверхне господарство й виручав мене, бо мій стан, поминаючи інекції, не поліпшався, хоч не піддавалася, але з залізною конечности бралася до всього. Він відповів арогантно, що не хочеться йому; по могому обрушенні бив кулаками в стіл, викрикнув. Наказала забратися з дому й заробляти самому на хліб, бо вже має літа. „Не піду. Мусите дати мені утримання. Постарайтеся за посаду. Хай батько дасть гроші“. Не видержала: Батько соромиться тобою. Де твої екзамени? Твої школи, з яких нема жадного хісна, коштують дуже багато. А ти не скінчив і четвертої кляси.

Виговорював дурниці. Вся затремтіла. Колиб не придавила в собі цього жалю, болю, іритації, тільки виляла яким робом на нього, може не булоб мені нічого, а що намагалася панувати над собою, почула, що серце поширюється, роздувається й палить, на другий день розхорілася так, що боролася чотири тижні між життям і смертю. Сміло сказати можу, що тільки при надзвичайностях подужала й завернулася від гробу.

Лікар рятував застрикуванням камфори, а навіть стрихніни. Мої години висіли на волоску. Він уже давніше заявив комусь, що зі мною треба справуватися обережно, бо вапніють серцеві артерії, тим то неспокій, грижа, перестрах, гнів можуть спровадити раптову смерть. Правда, рятунок, опіку мала як найліпшу й найстараннішу. Всі знайомі навідувалися й потішали в цьому горю. Дорога тітка, щоби визволити мене з товариства синка, забрала його з дому й зобовязалася дати йому у Львові вдержання, поки знайде посаду. Незабаром вишукала місце в асекураційному товаристві.

В часі недуги продумувала над нерозважним учинком сина й дійшла до цього: з особами, що вихилилися з означеного шляху, що покинули школу, треба заховуватися вміло й тактовно, якщо хочемо, щоби взялися до якої роботи. Вони, відчуваючи своє підрядне місце в суспільстві, а коли ще хто вдаряч їх у цю незагоєну рану, тоді втрачають рівновагу, бо чують надто діймаючий біль на пункті честилюбства. А що моя вдача не дуже вдається до такої обережности, тому зринула буря, що потрощила й так надрушені сили.

В другій половині серпня поїхали всі до сусіднього священика. Я зосталася дома з дробиною й жінка з села. Радію, що відпічну, бо на вакаціях був у нас дехто з ближчої й дальшої родини... Вчасно покладемося, а вони мали вернути вночі. Скручена лямпка світиться. Спимо. По півночі будить мене глуха детонація, мов би гудів тяжкий віз по сухій землі. Дзвоню, думаючи, що вернули. Анця спить. Чую, як бють п'ястуками у вікно; встаю, буджу її й говорю: Чи не чуєш? Устань. Приїхали пани. Метнулася, дивиться крізь шибу. Нема нікого. Тьфу, бідо! Думаю: чи можливо, щоби не спавши, аж так могло

причутися? Кладуся знову й хрещуся; ще не схилила голови до подушки, зачинає в двері від кухні гримати з усієї сили — двері з надвору замкнені, а стукіт у ці з середини — вискакую з ліжка й кричу на Анцю: Чи то на ріці? Щось так уснула? йди, пусти. Певна, що наші веліли коням відїхати від вікон, а самі хочуть забавитися в так нерозумний жарт і пострашити нас. Поіритована за невмісне, велю пустити їх. Анця зіскакує знову з ліжка, йде на двір, розглядається. Тихо. Нема нікого. Ей, хіба це вже не галюцінація! Опанував нами страх. Ми самі з дітьми. „Година духів“. Стою в сорочці, похилена на бляху, бо почало трясти мною; йти до кімнати не маю відваги, а тут потрібно закинути що на себе; хочу втікати до села. Селянка, спрагнена сну, не відаючи нічого про ці стукання, засипляє на ново, я повсякчас заговорюю, щоби не захропіла. Нараз відповідає півсонно: „О, Боже!“ Тут побіч у першій вже кімнаті, я сплю в другій, починає стукати досить міцно в ліжко. Зривається й питає: „Що то?“ Не хочаючи відповідати, звідуюся: Ти чула? Що це? Міркую собі: Може тільки в мене цей привілей чути стукання. Відповідає: „Щось стукнуло ні на дворі, ані в сінях, а в покою“. Ще надумуємося, чи втікати, чи ні, бо жалували дітей, щоби зі страху не прикинулася епілепсія, аж тут як не стукне з трицять разів, мовби вдаряв об долівку з усіх сил залізним гаком. Одна дитина збудилася; мужичка мліє: „Ай, ай пані, вмираю!“ А я повалилася на землю.

Як довго трівало, коли зробився день, не памятаю, тільки знаю, що воно так страшне й переражаюче, що тремчу на саму згадку; цей стукіт увійшов до глибини, вбився в голову; його відголос не минеться мабуть ніколи. По поверненні наших, найпомітніші свідки пробутої ночі: блідощі та ослаблення.

В осені є ми в сусідстві. Дома полишилися дві служниці з дітьми. Бавимося, гостюємо й не прочуємо нічого.

Вертаємо коло першої по півночі. Обидві плачуть, тремтять і говорять: „Іще хвилинку вас ни є, повтікалибсьме в село. В сальоні — четвертій кімнаті — як щось ударило цілов міцнов тричі, чи би тяжков книжков, а в першій покою загасла лямпа“. Ходили, перешукували, передивилися, чи przypadково не відчинене вікно, або чи що не впало через нього. Не стрінули нічого. Ці події непрояснені, тільки мій дух блудив по морю збентеження.

Дехто говорить, що це вислід надмірного рознервовання. Як оточення, так внутрішні переживання тримають мої нерви у високому напруженні, зливають непомітно дійсність з сонністю, побільшують явища до екстремних меж. Піддаюся вповні цій хаотичній, вихровій музиці, іноді обезсвідомлюю себе нею й приймаю звичайне за надзвичайне, природне за надприродне.

Між розколисаними, розгойданими, розхвильованими живлами йдуть безупинні промішування, товпляться складники поборюючі себе, відтручуючі, зударючі, побиваючі, то знову взаємно притягаючі й доповняючі, а над цим усім збираються розторощуючі й розгромлюючі. Твориться шалений танець шалених танечниць.

Сама ця метушня в скудовченій, розхрістаній уяві.

Воно передається суггестивно оточенню. А коли ще долучити уявну буйність і розливність, тісний, безкритичний звязок з природними чергуваннями жильців, тоді дійдемо до вияснення буцим загадкових стукань...

Не вестиму полеміки в цьому напрямі.

Чоловік мій і місцевий священик у купіллях. Я ходила за дозволом жінки пароха майже щодня молитися до пр. Евхаристії; одного разу пішла з Натальцею, Антосем і служницею. Сонце світило ясно. На дворі гарно, спокійно, тихо, навіть не повівав зефірець. Клячимо й молимося. А тут усі дзвінки

за царськими воротами продзвонили ніжно. Тривало це кільканадцять секунд. Глянули по собі без найменшого страху. Післала я зараз Нотальцю, щоби перевірила довкола церкви, чи немає якої худоби з дзвінками? Не видно нікого й нічого, бо це було в роботі, в саме полудне. Перешукали кожний кут, думаючи, що закрався злодій і хоче спошити нас. Тручала дзвінки ногою, чи не миші робили це, чинила всякі спроби — годі дійти. А прецінь чуло нас четверо осіб у день, виразно, докладно, незаперечно...

Розповівши потім іншим, завважували, що це творилося на підкладі перечулення й витончення змислів. Хай буде й так!

Багацько в житті такого, що ми не в змозі пізнати докладно. Справді, воно має не один секрет, що прислонений для нас хмарністю. Але хоч не розуміємо значіння всього того, чого навчаємося в школі навіщень, то таки мусимо мати довіря до цілого пляну в цьому, де тільки частину творить наше естествовання..."

"В сіру буденщину мусить линути чудова містика, втручується родичка п. Удич, мусять шепотіти дзвіночки гарну мову, змальовувати втаєні містерності й надзвичайності..."

Михайлина, жахаючись, щоб її спорідничка не виявила дечого понурого й принижного з подружніх переживань, пройшла знову до своїх справ.

"Чоловік лікувався, а я провадила тоді ціле господарство; збирала коношину, понад два тисячі метричних сотнарів, сіно, збіжжа. Натрудилася чимало. Але погода влекшувала все.

Андрійко вернувся здоровий.

В житті замотуємося в ріжні подрібниці, а вони знущаються над нами... Треба іноді важких зусиль, щоби продертися крізь гушаву... Повсякчасна боротьба з непомітними чинниками... А всі ті змагання руйнують тіло й духа."

П. Удич здержлива, пильно зважає, щоб не прохопитись з чимось непотрібним...

"Вертаємо раз обидвоє, я й чоловік, зі Львова. Були погнівані, бо одно одному висловило тяжкі докори що до береження дітей. З оконечної станції мали ще чотири милі пекольної дороги поштовим возом, а чотири ще гіршої своїми кіньми. В купе стрінув Андрійко товариство, розбалакався з ними, а до мене й слівцем не відозвався. Він завзятий і ображений, а я ще більше".

"Багато лютовань, прошу пані, йде на людину. Потрібно великої проворности й помітних здатностей, щоб у певних часах оминути погубних і затрівожних послідовностей... Яюсь подбати, щоб відпромінювались блиски душ у собі..."

Михайлину заболів трохи цей притик, але вона хоче розповісти про пригоду, тож мусить доторкнутися деяких неправильностей, що стояли в звязку з нею.

"Їдемо далі. Він дивиться сюди, я туди. Доїздимо до останкової станції. Вдаю, що не знаю. Може схаменеться й прецінь промовить щось. Ні. Поїхав далі; аж на другій станції завважив свою помилку й вискакує з шумом, криком, а я за ним, тріумфуючи, хоч знала, що набідоюся міцно. Мусів іти пішки пів милі до села шукати фіри. Знайшов. За два ринські відвезла нас до нашої станції. Почта відїхала. Випадає чекати до присмерку, бо шабас. Ніхто з християн не хотів вибратися з нами. Ввечері найняли жида. Думали, що їдемо з жидом, а це хлоп, перебраний в жидівський халат; завважуємо, що він потихо змовляється з жидами. Віхали з півтретя милі в лісі. Ясна ніч, але зимно. Фірман пішов до коршми. Там повно волокитів. Чекаємо. Ліс шумить. Година друга. Мене находить страх. Візник не хоче вийти; ми стрівожені, але не балакаємо нічого; нарешті вийшов з іншими й починає говорити нам дурниці та

сипати на нас проклони, а під кінець заявляє, що не поїде. Вернув до шинку. Дома пильна справа з купцем і конечно наша приява. Розпука. Найменший шелест – тремчу. Ліс шумить якомсь дивно, мов би подавав пересторогу. Роззираюся. Що чинити? Закладаємо шапи та їдемо самі. Вилетіла ціла юрба з острашнім, диким криком. Аж тепер буде нам рай! Ми втеки й булиб драба вкарали, колиб лихо не наднесло його товариша, що мав ліпші коні. Дігнали нас. Авантюра. Бандити не хочуть далі їхати, лише з клунками завертають нас. Лайка, проклони, шарпанина. Хочуть zostавити нас на дорозі, або щоби вертати назад. Нарешті по погрожуваннях, по страшуваннях удалося біду перемогти. Одначе цей перебраний жид не хоче їхати, бо він „ся нас бост, оби його дахто ни забив і коний ни вкрав“ і т.д. Вже їдемо. З півтора милі перед місточком стоїть самітна коршма в лісі. Сунемо нога за ногою. Мене найшов дивний, неозначений жах. Дочуваюся шепотів, немов з ярів та видолинків. За пару хвилин скорить один їздець, невдовзі промайнув другий біля нас. Оглянулися і вйо...

Свитало, поки домучилися пів дороги.

В місточку оґрілися; напилися чаю. Знову негода. Треба дубельтово заплатити, бо наш парубок відїхав до дому перед двома годинами — не міг дочекатися.. Коні міцні, швидкі, меткі, бо лише такі могли вирвати віз з тодішнього болота.

Приїхали на одинацятю годину перед полуднем.

Наїлися страху повні гелетята...

За пару днів прийшла до нас потрясаюча звістка: цеї самої ночі, майже цієї самої години, коли дочулися мені змовні шепоти, що не були витвором хоробливої, подратованої уяви, саме тоді вбили злочинці в тій самітній коршмі жиди й жидівку.

Ще тепер пролітає біля мене тасмний шум смерекового ліса. Мабуть здріґався над злочинном... Переживання цієї ночі ввійшли в кров і кість... бентежать мене... Найтраґічніші театральні сцени, що відтворюють найзнатніші артисти, не полишилиб такого вражіння, що ці нічні події в лісі. Чула виразно, що чиниться в цьому місці щось незвичайне. Нерви порушувалися під страшним подувом проступку! Моє життя висіло теж на волоску. Тисячні, непомітні, стихійні чинники потрясали єство та витворювали найпереріжніші почування. Виділося, що вирвався дух з тіла й злучився з лісовим шумом та дивився збентежений на підготовуване злочинство. Скорила з цим пошумом, кидаючи важкий проклін темній силі...

Тасмна сцена, настроєва обстановка, серед яких відгравалася траґедія людського єствозання...

Невдовзі слабкі мої нерви привітали нового гостя, що концертував на їх струнах. Три ночі поряду скликав церковний дзвін людей до вогню. Два господарі зайшли в супрїч через полевї шкоди. Один одному заплатив значніше відшкодовання. Виждало з тиждень, аж по опівночі розійшовся голос дзвона. Горить хата, горять будинки одного з соперників. Освічені наші вікна, освічене подвіря. На наш бік сипляться рясні іскри, „несе дуже вогнем“. Серце прискорило хід. Горяч обійняла тіло. Бігало сюди й туди, щоби відвернути нещастя. Коли вже починало горіти, напрасно повіяв вітер у інший бік, а ми придушили вогонь.

Ще не прийшли до себе, а два дні потім залунав знову дзвін на тривогу перед опівнічу. Блиск! Горять будинки другого соперника; від цих знову зайнялися ще в дальшого господаря. Вся тремчу, не можу опам'ятатися й розрадити себе; чую страшний біль у серці. Пройшла й ця ніч у важкому збентеженні. Розворушилася, розстроїлася над міру.

Наблизилася третя ніч. Не можу спати; мучуся; свічу, гашу, перекидаюся. Пливають години за годинами; пливають з ними й мої думки...

Друга година по опівночі. Шумить дождж. Ударив дзвін. Аж підскочила на ліжку. Майнув сладкий блиск у вікні. Горить стодола в згаданого соперника, що не згоріла при вчорашній пожежі. Шал завзяття порішив знищити ворога до тла. Жарке полум'я розхвилювало його пімсту до найвищих вершків. Клекотіло гнівно море його нутра, наче в чорних хмарах під небом, закрило все густою піною... Демон знищення запровадив його в своє царство...

„Що не чинять люде з собою! Так воно все буде...“

„Іноді висуваються зі скритків у повній наготі, іноді прибираються прикрасами... Глянути на дно людських уложень — моторошиться в голові, там то вдивляємося крізь усякі призми...“

На село впала важка тривога. Всі тремтіли. Ми обидвоє теж збентежилися міцно. Видко, що судилось зазнати всякої благодати...

В зимі навістило хату велике нещастя. Андрійко вертав зі Львова. Шаліла метільниця, тим то не вислала коней до залізниці, як змовилися; думала, що заночує, що в таку непривітню добу не буде пускатися в дорогу. Звеліла господарьові, що приходив з важним інтересом, щоби виїхав на дворець. Не вчинив цього. Завважу, що Андрійко позабув тоді половину річей: кальоші в готелі, рукавички в залізниці, шаль і ще дещо в іншому місці. До пів одягнений, вже перезимнений, пускається сніговими засипами, в легких чоботях; змучений, спочений, з перемоченими ногами, зупинився на дорозі й поладнував якісь справи з мужиками... Вітер з морозом потискав... Вернувши до дому, чувся дуже лихо. Наказала зараз покластися, бо трусився й терпів біль у цілому тілі. По трьох днях при моїй підмозі злекшало йому. Завзявся вставати; пішов у господарство... вернувши, погіршало так, що надто небезпечно нездужав шість тижнів; прийшло запаління ставів, спух, як колода й вивязалося запаління серцевої околиці. Мала важкий хрест. Я сама, з двома малими дітьми й з поганою прислугою. Не клалася чотири дні. Треба що хвилини змінювати у всіх складах оклади й намащування; мусіла підносити, кормити, накривати. Допрошувалися підмоги в мужиків, бо мусіла двічі денно саджати його до гарячої купелі. Шість тижнів тривали його терпіння й мої турботи. Роспуки, жаху й непевности не можу розповісти. Жалісні, болючі його стони роздирали до краю рознервоване моє серце.

Критична ніч. Андрійко свідомий близького кінця, почав прощатися зі мною... Рясні сльози ринули йому й мені з віч. Серце рвалося. Виділося, що гасне його година, що йде на мене й на дітей осирочення... Прохаю Бога за його виздоровлення. На другий день найняла заздоровну Службу й рятувала його по своїй змозі.

А тут провадь іще боротьбу зі слугами... Повна стайня лошат, коні, корови, телята... Головно один доскулював і псував інших; пив, худобу лишав без поживи, напою; вертав підхмелений і авантюрувався. Веліла їхати ввечері по лікаря, а він відповідає: „Мині ся ни хоче“. Одно лоша конало. Як ударив запятками, пухло, пухло й згнуло; раз у неділю хотів бити дівчину, бо йому щось „ни рехт“ у їжі, а до полудня напивав. Зайшов урльопник за чимось. Попрохала викинути його. Не давався, жовняра вдарив. Забивалися. Жовняр тверезий, тож зміг його й наштовхав та витрутив на подвір'я...

Грошей не було, а видатки великі. Треба молотити... Шукай нового слуги...

На додаток п'ятилітнього хлопчика розболіли зуби. Стогнав, плакав, аж в ушах гуділо...

Счується лихо й не переймається...

Пішла до стодоли важити збіжжя на продаж. Дитина прибігла за мною! Хлоп млинкує. Пустячок їмає позаду за колесо. Мала на тільки зорієнтовання що вдарила його по руках, бо колесо потерлоб обидві. Але за це як гримнуло мене по руці, кров пирсла крізь зимову рукавичку, зірвало цілий верх пальця аж до кости. Набідилася доволі, тим довше, що підіймаючи хорого, завжди ранилася, а смородні, сірчані купелі ятрили рану.

В цьому часі, коли синка перестали вже боліти зуби, але ще був опухнений, не вважаючи на його крики й опір, завязала йому лице, щоби не студилося. Станув на стільчику коло бляхи й грівся. Нараз чую страшний вереск і бачу, як дитина вється по землі; думала, що спік собі палець, до цього ще обдарувала його плацком, щоби не пхався до кухні. На це прискакує селянка й кличе: „Та ни бийте, бо він опарений“. Вона сала виляла йому на голову цілу риночку окропу; грілася й шарпнула рукавом, чи плахтою. Якраз по цій плахті сперсь ввесь імпет води, а решта заляла йому шийку й спину. Я шалала зі страху й роспуки, літала без себе, зловила бабу й товкла. Вихопилася і втеки. Прибігаю до дитини. Мліє з болю. Зливаю оливою й вію віяльцем.

Просуваються журні картини... Хаотиться, хмариться, хуртовиниться, а блиски появляються тільки на задурманення, щоб потім нуждатися ще важче. Коли іноді призадумуюся над своїм проживанням, не можу зі зворушення знайти собі місця. Робота моя, як мокре горить. Погасли ясні проміння. Удари й удари зі всіх боків... Борися, моцюйся й знемогайся... Ціла епопея буденщини...

Поринули в сумовиту призадуму... Мабуть задивились на височенні верхи, відки лине чарівний спів, божеська музика, непереможні поклики сирен на великий бенкет...

„Усі шкандибаємо до вимріяного, уявного, привидного раю, хоч певно знаємо, що до його вже тут ніколи не завітаємо...“

„На всякі лади — склади мусимо себе й інших уводити в країну злуди... Воно тільки балачка про зрівноваження, а в розкритій дійсності все йде переверти... Ніхто не хоче споглянути в тьмаві зарви; всякий уявляє собі, що він далеко від небезпечного берега... що походжає по квітних левадах...“

„А чим же булоб життя без цих листочків улуди, без цього райського квіту? Туга їх засіває, вона їх виростає й цим робом нам допомагає, нести на собі тягар недолі...“

„Важна річ, щоб не розтинати всіх життьових вузлів, не надрушувати огнив, не дробити на шматки, не розмотувати всіх клубят, бо заневидниться нам швидко на дорозі й пораниться, подрапається душа та пічнетесья судорожне конання...“

„Хилиться голова до землі, одначе вони збуджують, потрясають усе, щоби підвестися й скорити, де не сходилаб ніч на серце...“

„Ім ніяково, що окутала їх скорботна буденщина своєю понурістю... Іноді яркі блиски визову й погрози кидаються з очей, щоб зруйнувати загородні стіни, за якими журчить ручай вилеліяного щастя...“

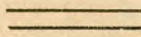
„Події звершаються, хвилі перекиваються, а наші єstownання до їх уладнань нічим не причиняються...“

„Нашими міркованнями, нашими думками, хоч би найскладнішими й найвитонченішими, замки вліпшень не здвигаються...“

„Хіба тільки павутинні наверхstownання домівок ними прибіраються...“

„Покінчилось!“

„Щоб хоч у наших дітях інакше перетворилось!“

Появи „духів“

(Докінчення*)

Стільки фактичного матеріалу про появи „духів“ подає нам католицький журнал „Natur und Kultur“. Автор статті „Галюцинація чи появи „духів“ п. Орляндю Ной не висказує ніяких тез ні догадок щодо суті отих фактів. Питання се ставляє він без відповіді і дефініює його слідууючо:

„Чи маємо право вже заздальгідь опрокинути всі вище подані відомости як фальш? Чи завсіди можемо безапеляційно піддавати в сумнів звідомлення людей, щодо котрих ми переконані про їх правдомовність й бажання вірно представляти факти? Тимбільше, коли така правдомовна людина звірюється на сповіді покійрно зі своїх переживань з „духами“ та просить помочі й ради?, Коли ця людина списує свої видження, що їй напродовж довгих літ являлися і коли вона совісно виконує всі поручення свого сповідника? Чи справді можна цю людину вважати жертвою галюцинації?“

І остаточно оставалоб відповісти на ще одно питання: „Чи широка публіка повинна знати про ті звідомлення? Чи є яка ціль, якийсь змісл писати та говорити про такі речі? Чи може трусливо мовчати зі страху, що загал може соблазнитися через відкриття й оповіщення цих фактів, бо християнська наука не дала ще в цій матерії остаточної відповіді?“

З розмов, які „видючий“ монах вів зі своїми „зьявами“, можнаб догадуватися, що в цих випадках виступали душі померших людей, котрі в той час пробували в чистилищі. „Зьяви“ говорять про себе:

Я в опустінню. — Приходжу з просторів, находжуся в просторі (т. зн. як пояснює один „дух“ : між теміню і ясністю). — Іду до світла. Я нечистий я в жарі. Не маю спокою (бо я творив незгоду), але милосердя дозволяє мен приходити. — Бачу ясність — цей круг я вже перейшов — мені радісно. — Я находжуся серед мук, і ми всі мандруємо серед ночі. Але ти („видючий“ монах) дав світло, і се є дорога...

Инший говорить знова таке про себе: я в тіни... я поблудив і мушу терпіти кару недостатку. Я шукач... шукаю спокою. — Не можу почерпнути (Христової крови).

Инший радується: Я у світлі. — Якась бідна душа каже, що її заливає вогонь, а „видючий“ записав про неї, що вона дивилася „спрагненими“ очима.

Инший говорить: В мені є зависть... Зло є ще в мені.—Я ще нечистий. — Шукаю спокою... Я опущена душа. Я находжуся в очищенню, туга зїдає мене, можу обожати, але просити не можу. Божа справедливість виглядає інакше як людська, моя душа була голодна, я шукав, але не найшов...

Якась инша „зьява“ з того світа говорить: Се є ясність і пізнання. Хто посіяв, сей буде жнива збирати... Туга за Богом мучить його найбільше. — Я в позасвітніх просторах... Струя жертви допливає завсіди (мова про Служби Божі), се спасіння для тих, котрі вірять... Я в просторах, т. зн. у тій сфері, в якій люде мають можливість бачити нас як душі (очевидно тільки деякі люди). Але й з простору не всі можуть найти дорогу.

Якась душа жалується: Приходжу з муки... се Божий допуст, що приходжу до тебе... Я, не спокутована провина. Є сім доріг, якими треба йти, щоби тебе знайти... Ми самітні...

*) Гл. „Постул“ ч. 6—7 стр. 231—234.

Про смерть говорить, оден „дух“: З початку здрігнення душі в обожанню і відтак потонення в очищенню. Одинцем ідемо своїми шляхами. — „Ті, що з найнищого ступня“ найбільше мучать „видючого“ монаха. Вони врятовані, але не очищені. „Кров Христа пливе ріками“ визнає одна душа в день Всіх Святих. „Ця кров веде нас до життя“. Інша душа говорить: Бог є справедливий, мої гріхи кричать до неба... Горю... Я є у теміні (у віддаленню від Бога)... Насамперед став я перед судом, відтак прийшла кара... Я є в смузі світла і найгірше вже перейшов... Коли вже буду зовсім чистий, тоді доступлю до оглядання Бога...

Так представляються уривки з розмов „видючого“ монаха зі зявами. Як бачимо самі, важко на підставі тих слів „духів“ прийти до якихнебудь висновків.

О. др. Кавфман занявся проблемою „появ духів“ монаха у журналі „Fels“ ч. 6, 1929 у статті „Спиритистичні появи духів“. Цілу проблему зводить автор до феноменів спиритистичних і пише:

„Тут очевидно мова не про явища безпосередно спричинені Божою волею... а ціла річ радше в т. зв. спиритистичних феноменах, про котрі маємо достовірні звідомлення зі спиритистичних сеансів згл. котрі, багато поодиноких людей особисто пережило. Про суб'єктивну помилковість в таких звідомленнях, на жаль, не можна сумніватися“.

Застановляючися глибше над цілим тим проблемом, о. др. Кавфман аналізує ще можливості кваліфікації появ „духів“: чи можна евентуально вищеподані окультистичні феномени вважати ділом діавола, зглядно чи можна допустити, що ці феномени були добрими людськими душами? На підставі своїх теоретичних міркувань о. др. Кавфман відкидає ці обі можливості й доказує, що в данім випадку можна говорити тільки про спиритистичні явища, що являються при помочі медіїв. Виключеною річчу — вважає німецький теолог, — щоб в отих явищах дошукуватися чогось надприродного: „всі ті феномени — отже „зяви“, голоси мерців, передавання думок, говорячі столики і т. д. — не лежать у пляні упорядкованої всемогучости Бога“.

Німецький теолог ставиться зовсім скептично до того рода появ. Колиб ті всі феномени, були дійсно чимось наприродним, то на його думку, Господь Бог допускав би теж і те, що доми якогось великого міста оберталисяб докруги себе, що святі люде допускалисяб перед самою смертю тяжкого гріха, щоб відтак піти до пекла і т. п. „Все те, що реально дається при сих феноменах ствердити, виявляється звичайно галюцинацією, сугестією або телеспатією. Також і те все, про що „видючий“ монах сповіщає у своїм дневнику не могло бути нічим іншим як тільки маяченням розбурханої фантазії, сонною примарою, в яку однак монах вірив немов у дійсність“.

Скептицизм і критичні завваги о. др. К. не промовляють однак вповні до переконання. Важко уявити собі, щоб комусь являлися сонні привиди з такою систематичністю й докладністю як се було в випадку з „видючим“ монахом. Впрочім як тоді пояснити матеріальний факт попарення монаха підчас одної появи „духа“.

Таксамо важко знайти переконуючі аргументи щодо спиритистичного походження сих явищ. „Видючий“ монах міг вправді бути медієм, але не треба забувати, що „зяви“ являлися зовсім проти його волі й то деколи продовж 4—5, тижнів нераз по кілька годин у день і в ночі.

Цілий сей випадок з „появами духів“ є покищо невиясненою загадкою. Всеж таки багато подробиць вказує на надприродність сих явищ, що впрочім не противилосяб ні історії ріжних святих, ні сучасним нам подіям у Коннерсрайт.

О. Юрій Кміт

етнограф і письменник Бойківщини

В наступному (1930) році минає 35 літ письменницької діяльності о. Юрія Кміта одного з найпродуктивніших і найбільш ріжносторонніх зах.-українських письменників. Велику заслугу має о. Кміт передовсім в області етнографії Бойківщини. Найважливіші його етнографічні праці се записи весільних, святовечірних і похоронних звичаїв, обрядів і пісень Бойківщини, упорядковані й видані автором. Неменше важна й друга праця о. Кміта — се Бойківський словник, на жаль іще й досі не виданий. Друга велика заслуга о. Кміта полягає на впровадженню в нашу літературу бойківського нарiччя, котрим написана почасти й цілком, низка невеличких оповідань і поезій у прозі о. Кміта. Через те о. Кміт справедливо заслуговує на імя етнографа і письменника Бойківщини. Але письменницька діяльність о. Кміта не обмежується межами Бойківщини; вона значно ширша. Більшість своїх творів о. Кміт написав гарною літературною українською мовою. Серед його творів знаходимо проповіді, етнографічні досліді, студії про шкільництво, історичні праці, історично-літературні й літературно-критичні нариси, переклади з західних письменників і на решті оригінальні твори красного письменства, а серед них переважно дрібні оповідання, нариси, ескізи, поезії в прозі, афоризми і т. д., але часом і більші твори як нпр. більше оповідання „Пятдесятлітнє подружжя“, повість „Сотрудник“, роман „Мандрівка“, драма „Подружжя“ ітд. Шановний Письменник не переривав своєї праці донині. Саме в останнім році появилися його нові твори в „Поступі“, в „Новій Зорі“, в календарі „Просвіта“ на 1930-й рік та ин.

О. Юрій Кміт народився 24 квітня 1872 р. у Старому Коблі (повіт Старий Самбір). До школи ходив у Страшевичах, сусіднім селі, де вчителював його стрий Григорій Кміт. По двох літах шкільної науки будучого письменника, а тоді 9-10-літнього хлопчика Юрка Кміта почали привчати до господарства. Але з тої „науки господарства“ нічого не виходило. Ю. Кміт не виявляв жадних господарських здібностей. То ж родина мусіла віддати хлопця до дальшої науки. Одинадцятлітнім хлопцем Ю. Кміт вступив до 3-літньої мішаної кляси в Старім Самборі. Будучи учнем 4-ої кляси, Ю. Кміт уже вважався „поважним“ учеником і нераз заступав учителя в навчанні, особливо по обіді, коли той, чоловік старшого віку, змучившись за день, відпочивав... По двох літах Ю. Кміт перейшов до гімназії в Самборі. Тут він заприятелював зі старшим учеником, талановитим хлопцем, на жаль рано помершим, Олександром Кульчицьким. Кульчицький „відчинив двері“ до української літератури нашому будучому письменникові. Перед тим Ю. Кміт виховувався в москвофільським дусі й природно схилявся більше до москвофільства. Та під впливом Кульчицького, Кміт узявся до стараннішого читання своїх і чужих авторів, перечитав усі твори Франка й багато ин. українських письменників і значно поширив свій світогляд. Дехто з учителів москвофілів зауважив розвиток українських національних симпатій у здібного хлопця, й Кміт мав через те чимало клопоту й неприємностей. Учителі москвофіли робили в нього кілька разів дуже пильні ревізії й забирали при тім чимало книжок, між иншим такі „небезпечні“ твори, як „Вечері на хуторі“ Гоголя, позичені з гімназійної бібліотеки! Кмітові загрожувало навіть видалення зі школи. На силу оборонив його професор Іляріон Грабович. — Будучи вже в осмії клясі гімназії, Кміт тяжко захворів на шкарлятину. Дев'ять днів лежав цілком непритомний. Лікарі признали, що нема ніякої надії на видужання. Але наперекір їх присудові, Кміт видужав. Але переживання під час цієї хвороби лишили великий вплив на все життя письменника.

В 1895 р. Ю. Кміт вступив до духовної семінарії у Львові. І від тоді ж почав постійно писати. Дуже багато читав, а особливо захоплювався північними (скандинавськими) письменниками Ібсеном, Бєрнсоном, Ам. Скрам, Кілян-дом, Арнсом Гарборгом та ин. „Північ, — каже о. Кміт, — промовляла мені й промовляє інтересно й заповнюючо й до нині“. Та Ю. Кміт не тільки читав і захоплювався сими письменниками, але й студював їх і перекладав на українську мову. А рівночасно робив і самостійні спроби писання белетристичних творів. Уже в 1895 р. переклав він де що з західних письменників на українську мову, а в 1896 р. надрукував у „Ділі“ переклад з Міксата „Марта Тімарова“. Слідом за тим у „Буковині“ (1896, ч. 121—123) вмістив оповідання „Ніч“. А з 1898 р. вже постійно друкував свої переклади, оповідання, нариси, поезії в прозі, критичні та історично-літературні статті та ин. в „Буковині“, „Літературно-Науковій Вістнику“ та ин. часописах.

При кінці 1900 р. Ю. Кміт став священником. Перша його священнича посада була в Яворові. Там о. Кміт був сотрудником несповна два роки. Розвинув там жваву громадську працю, але в 1902 р. був перенесений... Інцидент з перенесенням о. Кміта знайшов у свій час відгомін у всіх українських часописах... На підкладі перебування свого в Яворові написав о. Кміт автобіографічну повість „Сотрудник“; надруковану значно пізніше в „Літ.-Наук. Вістнику“ (в 1911 р.). Се один з найбільших і найзначніших його творів. По тому займав о. Кміт посади в різних селах — в Жовтанцях, у Гвіздці, в Дзвинячі Горішнім.

Вже в 1900 р., перед укінченням семінарії почав о. Кміт писати й сутонаукові праці, надруковані переважно в „Записках Наук. Т-ва ім. Шевченка“, а по виході з Яворова (1902) поважно й систематично зайнявся етнографічними дослідями.

З історично-літературних та критичних нарисів о. Кміта найзамітніші: „Генрик Ібсен“ („ЛНВістник“, 1898, книга XII), „Епілог Генриха Ібсена (критичний розбір найновішої драми)“ („ЛНВістн.“, 1900, кн. IX), „В 100-літні роковини видання „Енеїди“ Котляревського“ („Буковина“ 1898, ч. 74-75), „Тарас Шевченко“, „Карпенко — Карий (Іван Тобілевич)“ (ЛНВ. 1900, кн. VII) ітд. Нині, як зачуваємо, готує о. Кміт критичну статтю про Ремарка, автора голосного твору „На заході нічого нового“.

З науково-історичних розвідок і статей о. Кміта, надрукованих у „Зап. НТШ.“ назовемо: „1848-й рік і львівська руська духовна семінарія“ (том XL; вийшла також і окремою книжкою), „Питомець-агітатор“ (том XLI), оцінки двох студій Гольбана (тт. 27 і 34), праці Мілера (т. 29), праць Лазаревського (тт. 29 і 30), замітки про збірник листування Мартоса (т. 30), про Любецький Архіє Милорадовича (т. 33), про „Чтенія Летописца Нестора“ (т. 40). — З етнографічних праць о. Кміта, найважливіші — крім бойківського словника — „Весілля в Семирівці“, „Бойківське весілля“, „Святовечірні й похоронні звичаї на Бойківщині“. — З релігійних писань о. Кміта видано „Недільні проповіді“ (вийшли в 1912 р. і цілковито розкуплені), „Проповіди на свята цілого року“ і „Недільні проповіді“ (вид. 1928 р.).

Белетристичні твори о. Юрія Кміта переважно друкувалися по різних часописах. Лише деякі були видані окремо, а саме — збірки оповідань, новель нарисів і поезій у прозі: „Життя“, „В затінку й на сонці“ („Загальна бібліотека“ ч. 26-27 Як. Оренштайна в Коломиї), „З гір“, „Тремтіння душі“, оповідання „П'ятдесятлітнє подружжя“ (вид. „Просвіти“: „Просвітні листки“ за май 1903), уривки з повісти „Мандрівка“ драма „Подружжя“ (в двох діях; Львів 1902).

О. Юрій Кміт не міг віддатися літературній діяльності цілковито або переважно. Сумлінно і старанно виконуючи свої священничі й громадські обо-

в'язки, працюючи до того ж на різних ділянках письменства й науки, о. Кміт присвячував белетристичній творчості лише вільні від іншої хвилини. Почасти сим треба мабуть пояснити невелике число в нього більших творів. Найчастіше о. Кміт пише коротенькі, дуже коротенькі (иногда в 2—3 стрічки!) образки, нариси, афоризми, поезії в прозі... Нотує яке-небудь своє переживання, почуття думку, який-небудь образ то-що. Часто ці його твори виглядають, як „сирій матеріал“ до інших більших белетристичних творів. Можна лише висловити жаль, що більших белетристичних творів о. Кміта в реалістичнім дусі появилося так небагато.

О. Кміт мав усі дані, щоби стати добрим реалістичним письменником. Знання народного життя, поглядів і звичаїв селянських мов, народної мови, знання поглиблені поважними етнографічними дослідками, поруч з широкою й ріжносторонною загальною освітою, читаністю й знанням чужих літератур — все це мав і має о. Кміт. А всі ці знання не так часто мають письменники. Але о. Кміт розпочинав свою літературну діяльність як раз в добі упадку реалістичного письменства, в добі т. зв. „модерністичних“ шукань у письменстві, котрі мали сильний вплив на творчість о. Кміта.

Під літературним модернізмом розуміють різні літературні течії, що виникли у вигляді реакції супроти крайного реалізму й натуралізму. В основ своїй модерністичні течії в літературі мали безперечно позитивну й здорову рису, як під оглядом естетичним (мистецьким), так і під оглядом ідейним, етичним. Вони відвертали письменство від тих крайностей, до яких дійшов реалізм у Золі, Мопасана й особливо у їх неуміркованих наслідувачів. Від тих гидот, у які врешті почав вироджуватися крайний реалізм, прим. у Рішпена. Се був зворот в бік старого романтизму. Одна з модерністичних течій прийняла й назву нео-романтизму. Найславнішими провозвісниками сього літературного здвигу були Ібсен, Гавптман, Метерлінк. Розгалуженнями нового літературного руху були імпресіонізм і символізм, котрі в творчості ліпших своїх виразників (нпр. Метерлінка) вельми збагачували способи вислову поетичних відчущань і образів. Та вже в 1890-их роках модерністичні течії, через невміле наслідування та надмірне перебільшування крикливих, але мало здібних прихильників модернізму, почали вироджуватися в т. зв. „декадентство“. Вплив модернізму на українську літературу, особливо на Західній Україні був дуже великий. Здається, всі зах.-українські письменники, що розпочали свою літературну діяльність в кінці 1880-ох, в 1890-их та на поч. 1900-их рр. стояли під більшим або меншим, але в кожному разі значним впливом модерністичних течій. Крайне, негативне декадентство вплинуло на українське письменство дуже мало. Все ж таки, як категорично стверджував Єфремов, найповажніший (по Франкови) наш критик, вплив модернізму на українську літературу був загалом негативний. Твердження се треба де що обмежити. „Модернізм“ Кобилянської, „імпресіонізм“ Стефаника, очевидно, не можна вважати явищами негативними. Але ми вповні погоджуємося з Єфремовом, що для більшости наших письменників кінця XIX-го поч. нинішнього віку було б доцільніше й ліпше, якби вони не захоплювалися імпресіонізмом, символізмом, модернізмом, а працювали в реалістичнім дусі. Мусимо проте зазначити, що в кінці 1890-их рр. та на початку нинішнього століття в українськім громадянстві головню в Галичині було чимало прихильників модерністичної та модерністичної літератури й твори молодих тоді письменників, писані в імпресіоністичнім та взагалі в „модернім“ стилі читалися охоче, про що свідчить, що цілий наклад таких творів вичерпувався. Отже виходить, наче б то літературна діяльність у тім напрямі мала і в ширшій крузі інтелігентного громадянства свою підставу і свій *raison d'être*.

о. Юрій Кміт знаходився під сильним впливом західньої, особливо скандинавської „модерної“ й імпресіоністичної літератури. Як письменник, він властиво виховався на ній. Пануючі літературні напрямки в Галичині теж сприяли розвиткові імпресіоністичного напрямку творчості о. Кміта. В творах о. Кміта знаходимо переважно відгуки його настроїв, відчужень, переживань і значно рідше, навіть дуже рідко докладніші образи, малюнки, характери, типи. Форма творчості о. Кміта теж переважно „імпресіоністична“, коротка, підхожа до передачі хвилимих настроїв та переживань і непридатна для докладнішого малюнку; хоч ся форма почасти, як ми згадували, пояснюється й ин. причинами — зовнішніми обставинами літературної праці о. Кміта. Такі нпр. його новельки, нариси, поезії в прозі у збірках „В затинок й на сонці“, „Тремтіння душі“ та ин. Сі твори о. Кміта очевидно припадали тоді до вподоби читачам.

Все ж таки ліпшими з творів о. Кміта вважаємо не сі короткі імпресіоністичні оповідання, нариси й поезії у прозі й взагалі не імпресіоністичні твори о. Кміта, а більші його оповідання й повісті, в котрих переважає реалізм, передовсім написане на священний сюжет опов. „Пятдесятлітне Подружжя“ (хоч треба в нім закинути надмірне на наш погляд, „опрошення“ сього сюжету), автобіографічну повість „Сотрудник“ то-що. „Пятдесятлітне Подружжя“, видане „Просвітою“ в великій кількості примірників, проте цілковито розійшлося, і то протягом не дуже довгого часу! Найменше вдалися о. Кмітові його символістичні твори, хоч у них часом і прочуваються цікаві й гарні заміри.

О. Ю. Кміт належить до люблених і поважаних письменників у Галичині, і справді він має чималі заслуги на полі нашої літератури й науки.

Ю. Кміт.

Над прірвою...

„Насилля, загроза, грубаль, грубоватість має творчі складники, тільки накликають неминучими ударами шалючо — руїну хуртовину...“

Насилля — знак слабкого, неугрунтованого стану займанщини; власник лякається, щоби не пропала його незаконна влада, тим то заходиться неберебрічиво...“

„Хто хоче стояти на величньому педесталі, мусить найперше засновати боже царство в своєму нутрі...“

Без осереднього переображення, без культурних світлин душі немає тривкого й благодатнього господарювання...“

„Хто раз це, що святе, що боже, розтратив, розгубив, цей вже свої дороги стемнив...“

Др. К. ЧЕХОВИЧ

Католицька філософія

(Докінчення*)

VI. За сто літ

1. Романтизм. 2. Молінізм. 3. Переоцінка вартостей. 4. Неотомізм. 5. Перспективи.

1. Загально панує погляд, що філософія середньовічної схоластики це лише християнізований аристотелізм, а філософія Отців Церкви це християнізований плятонізм. Про цілу неосхоластику прийнялася думка, що це лише виклад науки Томи з Аквіну на приказ папи Льва XIII для підтримки католицької теології. Виходилоби, що не було і нема ніякої самостійної католицької філософії.

Тимчасом докладніші студії здавна погорджуваних середніх віків, про які звичайно говориться, що це були часи темряви і застою людської думки, а також уважний розгляд філософичної праці новітших часів виказує, що серед католицького світа все були і є творчі мислителі, котрі не лише приймали і викладали готове, але і самі творили і творять нові цінності, самостійно шукаючи шляхів для розв'язки філософичних проблем, передовсім проблем метафізики, які все найбільше цікавили і цікавлять віруючих людей. У різні часи різно виявлялася ця католицька філософична творчість, часто обмежуючись лише на апологію правд віри, то знову віддаляючись від чисто теологічних цілей.

Найновіша фаза католицької філософії znana під назвою неосхоластики датується звичайно від енцикліки „Aeterni Patris“ з 4 серпня 1879 р., якою папа Лев XIII заохочує до студювання Томи з Аквіну та до плекання філософії в його дусі. Перед тим католицька філософія переживала добу свого романтизму, виявляючи досить велику самостійність і продуктивність. Такими католицькими романтиками на полі філософії були в Німеччині: Баадер, Геррес, Шлегель, Адам Міллер, Дойтінгер, Гінтер, Гермес, — в Англії: І. Г. Ньюмен і Б. Джордж Ворд, — у Франції: Гратрі і Діпанлю, — в Італії: Тонджорджі, Пальмієрі і багато інших. Цю добу загально характеризує замилювання до інтуїції, почувань і ірраціональності, а з другого боку перевага бажання всіми силами обороняти релігію і теологію. Але вже перед появою енцикліки „Aeterni Patris“ виступає Йосиф Кльойтген зі своєю критикою поодиноких заступників романтичного напрямку і у своїх творах („Теологія минулого“ 1872 і „Філософія минулого“ 1878) дає неначе програму для новосхоластичної філософії.

Так після доби філософування на основі католицьких почувань з закликом до інтуїції та ірраціоналізму, приходять доба неосхоластики, яка спирається на основах католицької критики та покликається в першу чергу до розуму. Шукаючи за опорою для цього нового напрямку у традиціях католицької філософії, знайдемо її у найбільшого мислителя середніх віків, Томи з Аквіну. Його філософія, в протилежність до містично-інтуїтивного Августинізму, визначається незвичайно тверезим критицизмом і своєю наукою про границі природного пізнання дає найкращі корективи проти інтуїтивних і ірраціоналізуючих тенденцій філософування.

2. Енцикліка „Aeterni Patris“ означає дефінітивний перелім у розвитку католицької філософії і своєю авторитетною заохотою дає цілій найновітшій

*) Передрук зі сконфіскованого попереднього числа „Поступу“

неосхолятичній добі виразну томістичну закрусу. Це проявляється з одного боку поглибленням студій філософiчної системи самого Томи і оживленням її тревалих вартостей при рiвночасному строго-iсторичному дослiджуваннi католицької філософiї цiлого середновiччя, а з другого боку власною філософiчною продукцiєю неосхолястикiв. Ця остання виявилася досi у двох часово вiд-окремлених формах. Перше оформлення неосхолятичної філософiчної продукцiї припадає на часи, коли з одного боку позитивiстична і матерiялістична переважно природнича наука все ще самопевно заперечувала всяку мاتهфізика, а з другого вже починалися спроби нової „iндуктивної матефізики“, так як це бачимо у Льоце, пiзнiйше у Вундта і Кильпе у виразній протилежності до спекулятивного iдеалiзму, матерiялізму і позитивiзму.

На ґрунті католицької філософiї цей вiдрух проти позитивiстичної негацiї матефізики виявляється у формi апольогiї „христiянської матефізики“ при рiвночасному переходi на становище загально філософiчного напрямку iндуктивної матефізики. На полi теорiї пiзнання ця філософiя тримається основ критичного реалiзму.

Один з сучасних католицьких філософiв Єзуїт Ерiх Пшивара називає цей напрямок „вiдновленим молiнізмом“ через те, що тут вiдживають давнi погляди iспанського Єзуїта Молiни (1535—1606) і його приклонникiв в справi самої основи люпського думання. Такою основою вважається пiзнання конкретних рiчий (*intellectus singularium*), а рiвночасно цим конкретним рiчам приписується позитивнi якості. Тимсамим і матефізика молiністiв виростає емперично-критично з пiзнання конкретних рiчий (*scientia singularium*), тодi як деякi томістичнi напрямки (нпр. Домінікани) будують свою матефізику як „*scientia universalium*“ на „перших пiнцiпах“, стоючи в теорiї пiзнання на становищi „наївного реалiзму“ з його безпосереднiм схоплюванням самої сутi рiчий (*intellectus universalium*).

Представниками цеї молiністичної католицької філософiї є нпр. Гайзер, цiла школа католицького унiверситету в Мiляні з ректором Джемеллі на чолi, школа Гутберлета в Фульдi та иншi. Їх увага звернена головно на тi проблеми, якi є основою теологiї, а саме: обективнiсть правди, реальнiсть зовнiшнього свiта, свобода волi, нестерельнiсть душі, iснування і прикмети Бога. Загальнiй характер тої філософiї залишається апольогетичнiй, а доба її розцвiту тягнеться аж до першого десятилiття нашого столiття. В питаннях ноетики і матефізики стоїть та католицька філософiя на спiльнiй плятформi з позакатолицькою філософiєю тих часiв, так що нiчого дивного, що великi змiни на полi науки і загальної філософiї привели також і на полi неосхолястики до витворення нових форм філософiчної продукцiї.

3. Пiсля досить довгого панування позитивiстичного розумiння науки виринають вкiнцi сумнiви що-до правильности такого розумiння, а вслiд за тим, як вислiд найновiших наукових дослiдiв і філософiчних мiркувань, приходиться основна змiна самого поняття науки. Рiвночасно наука поволи перестає бути ворогом релiгiї.

Позитивiстичнiй обективiзм полягав в цьому, що науковою вважалася лише така метода, яка розглядає явища iз зовнi та яка цiкавиться їх повстанням, їх звязком з оточенням, їх прикметами і вiдношенням мiж ними, занедбуючи рiвночасно розгляд їх внутрiшньої правдивости. Для позитивiстiв є однаковим „фактом“ сон і дiйснiсть, твiр генiя і твiр божевiльного, релiгiя дикунiв і релiгiя Христова, помилка і правда, моральнiсть і неморальнiсть. Самi позитивiсти вiдчували і робили рiжницю мiж такими „фактами“, але послiдовно не

хочуть і не дозволяють ці різниці студіювати; так неначе це цілком непотрібно взагалі питатися, що є правда, а що помилка, що моральне, а що неморальне, що гарне, а що погане. Через те все стало релятивне. Завдяки пізнанню „законів боротьби за існування“ і інших „полегчуючих обставин“ вкінці і найбільший злочин перед трибуналом людської совісти (бодай в теорії) перестав бути злочином, переміняючись у невинний факт. Мегальomanія позитивістичної людини привела до затрати критерія, без якого людині неможливо жити і орієнтуватись. На численних роздорожках не стало дороговказів для людської думки, яка все тужить і змагає до великої цілі тревалого щастя, куди веде лише один шлях, шлях правди, краси добра і справедливості. І у нас можемо знайти книжки, де слово „несправедливість“ цілком свідомо і консеквентно заступлено словом „історична справедливість“. В той спосіб, — як казав колись Потебня, — і людоїдство можна оправдати.

Той фальшивий об'єктивізм, який до позитивізму дістався під впливом таких філософів давніших часів як Спіноза, Юм і Гегель, викривив саме розуміння суті науки, неначеб-то їй не ходило про пізнання самої правди, лише про пізнання тих всіх передумов, при яких ця правда була висказана. Це не могло надовго заспокоїти думаючу людину. Скоро зміняється саме поняття науки, а з другого боку на полі філософії вже при кінці XIX ст. починається проти позитивістичної науки незвичайно успішна реакція. Її провідниками можемо вважати передовсім Ніцше і Бергсона. Проти влади позитивізму і матеріалізму щораз смілійше підносить голову революція нових форм ідеалізму, вказуючи людству нові можливості шукання правди.

Вже у першому захопленні новими думками відбирається природничим методам всяке право бути провідником на шляху до правди, а природничим наукам визначається скромне місце у сфері практично-технічній. У сфері справжнього пізнання, т. зн. у сфері пізнання живого буття вони не мають голосу. Так метафізичний інстинкт людської душі перемагає абсолютизм позитивістичної науковості і рівночасно знаходить собі союзника у найновіших здобутках науки.

Дотеперішня чисто механістична картина світа щораз менше вдоволяє людей науки. На полі природничих наук проти механістичного вияснювання життя у змислі Дарвіна, Гекля і інших, шириться загальне переконання, що життя не можна вияснити фізикально-хімічними процесами і приймається окремий життєвий чинник побіч матерії (неовіталізм). Поволи відкидається моністичні теорії попередніх століть і чим далі тим більше шириться новий дуалістичний світогляд. І людина перестає бути лише вязанкою фізіологічних процесів, частинно освітлених безсилим світлом свідомості. На полі психології поволи банкрутує теорія психо-фізичного паралелізму, а детермінізм робить відворот у сферу своєї дійсної влади. Людина наново відшукує свою душу і свободну волю. Тим самим на полі філософії знову відживає зацікавлення до метафізичних питань.

4. На французькому ґрунті у звязку із загальним ренесансом метафізики на основах бергсонівської „інтуїції“ приймає католицька філософія новий вигляд і під назвою „неотомізму“ протиставиться молінізмови. Сертілланж, Гаррігу-Лягранж, Жак Марітен — це найвизначніші представники французького неотомізму. Тут відразу проголошується прімаат метафізичного схоплення самої суті буття, перед методами природничих наук, яким залишається лише змисловий бік буття, т. зн. самі явища. На томістичнім конгресі в Римі 1925 р. виринає навіть думка, що природнича метода не має ніякої вартості для пізнання правди. При цьому забувається, що якраз сам Тома з Аквіну впровадив як кор-

ректив для інтуїціонізму Августина аристотелівську методику природничих наук.

При очевидному спорідненні з метафізичною інтуїцією Бергсона цілий цей напрямок католицької філософії свідомо навіязує на середовічне томістичне розуміння першенства „intellectus universalium“ перед „i tellectus singularium“ та на прімаат „intellectus quidditatum“ перед аналізуючим і синтезуючим „intellectus dividens et componens“. Рівночасно філософію Томи змальовується як завершення і кінцеву стадію розвитку модерної філософії взагалі.

І в німеччині повстали аналогічні переми, які на полі філософії теж відзначаються змаганням до „чистої“ т.зн. від реальних наук незалежної метафізики. Ернст Трельч і Георг Сіммель вважаються тут звичайно за піонерів нових думок, але ґрунт для нового світогляду приготовлявся вже ранше з різних боків, а пізніше також багато окремих тонів складала тут один загальний акорд. Сюди належить нпр. праця неокантіянців чи то марбурської школи (Наторп, Н. Гартманн), чи то баденської (Ляск, Геррігель), в яких закладалися підвалини для чистої метафізики на основі інтерпретації Канта, а також віденська школа Фр. Brentana з її змаганням заложити філософію на матеріальній евіденції в протилежність до кантівського формалізму. І феноменологія Гуссерля зі своєю „ідеацією“ підготовляла ґрунт для „чистої“ метафізики. Макс Шелер і Мартин Гайдеггер подають вже виразні нариси такої апріорно-чистої метафізики буття самого в собі.

Рівночасно і в нутрі самого природознання ведеться критика природничої методи і як вислід приголошується апріорність чистої метафізики. На полі фізики характеристичний з цього боку твір Гуга Дінглера „Розвал науки“ (1926) а на полі психології твори Віліяма Штерна („Дифференціальна психологія“, „Особа і річ“).

У звязку з такою зміною загальної філософічної ситуації зміняється і німецька неосхолястика і — подібно як французька — відкидає молінізм, спираючись на існуючі вже філософічні напрямки (баденське неокантіянство, феноменологію Макса Шелера, на Сіммеля, Трельча, Кіркегаарда і ин.). Сюди належать такі імена як Альойс Міллер, І. Гессен, Романо Гвардіні, П. Вуст. Така досить ріжноманітна німецька католицька філософія виявляє рівночасно нахил до об'єднання з французьким неотомізмом, як це виразно видно із тих напрямних, які видвигає Карль Ешвайлер у своєму творі „Два шляхи католицької теології“ (1926). І тут невдоволення з молінізму приводить вкінці до переходу неосхолястики у форми неотомізму.

5. Вже з цього коротенького історичного огляду католицької філософії за останніх сто літ, поданого здебільша за Еріхом Пшиварою, виринає досить ясно і загальна харатеристика сучасного нам неотомізму і дальші можливости розвитку.

„Система неотомізму — каже Пшивара — як апріорної метафізики буття... стоїть в противенстві до реальних наук... і в противенстві до давнішої метафізики конкретного світа, виростаючої з позитивного відношення до реальних наук... Вона означає видвигнення плятонського томізму проти аристотелівського молінізму. На загальному філософічному тлі це означає: плятонський томізм, який вважає себе позитивним завершенням загальної новітньої філософії, а Тому з Аквіну за внутрішнє визволення властивої проблематики Канта з його власних пут (Марешаль) — проти аристотелівського молінізму, який виявив себе все лише як негативно-апольоґетичний партнер сучасної йому філософії, як оборонець Томи виключно проти Канта а всеж таки під впливами Канта“. („Проблематика неосхолястики“, 1928).

Відношення найновішої католицької філософії до Канта поволи змінюється. Наш монах, що з таким успіхом промовляв на філософичному конгресі в Неаполі в 1924 році, бувби нині до деякої міри анахронізмом. Розвиток католицької філософії пішов вже далше і залишаючи за собою непримириме протиставлення філософії Томи з Аквіну і філософії Канта, перейшов вже на шлях великої синтези. Перший рішучий крок на цьому полі вже зробив бельгійський Єзуїт Марешаль у своєму великому і для католицької філософії дуже важному творі „Point de départ de la métaphysique“.

Не відкидати чи ігнорувати Канта, лише усім треба від нього учитися. Для нової доби на полі філософії найбільш характеристичним твором все залишається Кантова „Критика чистого розуму“. У ній людство дістало ноетичні основи критицизму. „Завдяки Кантові — каже Масарик — стало ясным, що єдино можливе і правильне становище філософа так в протилежність до попередньої сліпої віри („догматизму“ в розумінні Канта), як і в протилежність до скептицизму Давида Юма, є критичне усвідомлення собі людських розумових сил. В цьому є історичне, всесвітнє значіння критицизму“. („Росія і Європа“).

В наші часи щораз більше звертається увагу на велику вагу ноетики і для філософії і для розв'язки конкретних наукових проблем. І католицька філософія мусить бути модерна в цьому розумінні, що вона мусить старатися витворити у себе трівкі ноетичні основи. Теорія пізнання Шелєра, яку прийняв неотомізм, легко може пересунутися на становище безконтрольної інтуїції. З цього боку узгляднення Канта, так як це зробив Марешаль, може принести для католицької філософії лише тревалі користи.

Крім того дальший успішний розвиток католицької філософії мусить відбуватися на ґрунті позитивного відношення до тревалих цінностей філософії схолястичної, передовсім до філософії Томи з Аквіну у всій її повноті. Бо цей Тома, якого прийняв собі за основу нинішній томізм, не є цілий Тома, Це тільки один його бік, а те, що ще невикористане, скриває в собі якраз зародки дальшого поступу.

Зацікавлення філософією Томи з Аквіну все більше зростає і то не лише серед католицьких філософів. В його творах відкривають все нові скарби, якими людство нових віків знехтувало і щойно по довгих віках рішилося до них заглянути, щоби зі здивованням побачити, що цей забутий мислитель середніх віків в багатьох питаннях випередив нас на цілий ряд століть. „Зі здивованням питаю сам себе — пише Рудольф Ігерінг, згадуючи в одному місці свого твору „Der Zweck im Recht“ про Тому з Аквіну — як це було можливе, щоби такі правди, коли вони вже раз були висловлені, упали так цілком в забуття у нашої протестантської науки? Скільки блукань вона могла собі заощадити, якби їх була прийняла! А я зі свого боку був-би може цілої своєї книжки не писав, якби я їх знав; бо основні думки, про які мені ходило, є вже у цього могутнього мислителя висказані з повною ясністю...“

Так поволи з темряви забуття виринає велика, світла постать Томи з Аквіну. Енцикліка папи Льва XIII.. а до деякої міри і палка але річева промова монаха перед п'яти роками в Неаполі, що так здивувала всіх учасників міжнародного конгресу філософів, набирають нині щораз більшого історичного значіння.

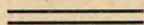
Католицька філософія поволи наближається до свого ідеалу. Перед нею у повній яскравості виринає важке завдання: у тісному зв'язку з наукою і позакатолицькою філософією дати модерному людству нову велику синтезу.

Голос догми і енцикліка „Aeterni Patris“ буде їй при цьому неначе компасом, який не заперечує її свободи, лише помагає орієнтуватися і плисти по розбурханому морі людських думок і настроїв до берегів тревалих, вічних вартостей.

* * *

Дещо з літератури: Dr. J. Feldmann, Thomas von Aquin und die Philosophie der Gegenwart, — Dr. E. Przywara S. J., Die Problematik der Neuscholastik. Kant-Studien 1928. — Dr. K. Joel, Die Überwindung des 19. Jahrhunderts. ib. 1927 — Dr. E. Rádl, Moderní věda. 1926.

ГЕРМАН ГЕФЕЛЕ

Смерть кардинала

Доктор Етторе Велетрі станув перед брамою, що замкнулася за ним з глухим лоскотом, і надумувався, чи повернути свої кроки в право чи в ліво. Дощ лив, як з ведра, а сильний неспокійний вітер кидав немутами студених копель до мурів кам'яниць. Був пізний вечір. Нічний вітер, що грався зі зливою, заносив звідкись те м'яке й ошоломлююче солодке повітря, подих, у якому було щось з надгнилих відпадків їнеї і з того запаху цвітів, що в квітневій ночі сповняє римські вулиці.

Лікар міркував, чи має ще повернути до другого свого хорого пацієнта що жив у сусідньому домі, чи піти просто до каварні. Глянув на годинник, що показував пізну годину ночі, згадав про кількох приятелів, що ждали на нього в каварні і що їм мігби він закомунікувати, що загально шанований і люблений кардинал Н. згідно всякого лікарського обрахунку упокоївся ще цієї ночі, — і рішився піти до каварні. А що супротивний вітер бив його густим дощем з другого боку вулиці просте в обличчя, то він бистро перейшов через погану, повну калабань вулицю й пустився йти здовж захетнішого ряду домів у напрямі каварняного дому.

Та не уйшов ще й двацять кроків, коли знову пристанув. Кризь однозвучний шум дощ почув гуркіт їдучої брички, а обернувшись, побачив при мрячнім вуличнім освітленню дорожку, що вїздила власне в ту вуличку при її горішнім кінці. Велетрі завернув бігом назад. Майже рівночасно з повозкою опинився він перед брамою того дому, з якого власне перед хвилиною вийшов і коли повіз задержався, лікар зробив вид, начеби саме вийшов з дому на вулицю. Він ніби видав з себе тихий звук задоволення, коли побачив, що з повозу висів молодий, стрункий може трицятьлітній священик. Духовник приступив до візника, щоби розплатитися, а доктор Велетрі прискочив услужно, послужити йому парасолею.

— „Монсіньоре!“

Духовник обернувся бистро а його холодні сірі очі впилися в погляд доктора.

— „Мій стрийко?“...

Лікар кивнув головою. Все мало такий перебіг, як він, лікар Велетрі, передбачував; занепад сил більшає з години на годину а найменший критичний оборот приспішивби кінець. Цілим навалом медичних висновів і термінів умотивовував свої твердження, а при цьому висловив двічі чи тричі запевнення, що ця ніч, навіть серед найбільше пригожих обставин, буде остання.

Молодий духовник повернувся ще раз до візника і полагодив рахунок. Потім подав лікареві руку, з двома холодними словами подяки. Може доктор

зволить скористати з заплаченої вже повозки, щоби дістатися до середмістя? Ні, доктор піде радше пішки, мимо вітру й дощу, щоби трохи відсвіжитися. Дорожка відіхала, а духовник і лікар попросилися й розійшлися.

Молодий пралат увійшов у сіни дому й ішов по застелених килимами сходах на поверх. На довгим блідо освітленим коридорі царила глибока тиша. Цілий дім ніби завмер. Крізь відчинені двері вступив до найближчої передньої кімнати, тутже біля сходів. Старша, темноодягнена жінка, що сиділа, молячися з чотками в руках, при світлі ліхтаря, піднялася на його прихід. Подали собі руки, а коли він здіймав капелюх і плащ, шептала до нього всі новини: його Еміненція в канцелярії в фотелі, бо лежати в ліжку Еміненції щораз важче. Тільки старий Паольо при ньому; сповідника відпустив уже перед пів годинию на спочинок. О десятій годині зажив покріпляючі каплі, о дванадцятій має їх ще зажити останній раз на цю ніч. Доктор Велетрі був тут і сказав їй кілька успокоюючих слів, та вона не вірить докторові, бо хорий викликає нині таке вражіння, що треба побоюватися всього. Монсіньоре зволить зараз увійти до канцелярії; його Еміненція очікує на нього і від двох годин раз-у-раз за ним допитується. Пралат оправдувався: його затримали мимо його волі, він поспішав, як міг. Велетрі ждав на нього під брамою і сказав йому все, що міг сказати.

А побачивши перестрах старої жінки, пралат скоро додав:

— „Безпосередна небезпека не грозить!“

Але старуха похитала ажурено сивою головою, піднесла хрестик своїх чоток до блідих уст і промовила: „Воля Господня!“ Потім, сказавши „добраніч“ вийшла нечутно з кімнати. Молодий пралат стояв хвилину неповоротно й надслухував гомін її кроків, що лунав порожнім коридором. Потім, не стукаючи, відхилив двері і ввійшов.

Ніхто не замів його приходу. Кардинал сидів глибоко в фотелі, примкнувши очі, а старий, біловолосий слуга, що сидів на низькім стільці перед недужим і однозвучно співаючим голосом читав голосно скандуючи якісь вірші, був обернений до дверей спиною. Оливна лямпка, що стояла на круглім столі біля фотелю, освічувала обличчя спочиваючого старця тепло й барвисто, і пралат міг завважити, що черти хорого були — проти запевнень старенької — спокійні й погідні, сливе веселі. Приступивши ближче, почув, що старий слуга читає вірші з Дантого „Пекла“, те місце з п'ятнадцятої пісні, в якому Брунетто Лятіні серед пекольних мук згадує про своє земне діло:

„Тобі Тезора свого поручаю,
Що в нім живу я дальше“...

Молодий пралат вклонився глибоко й поцілував кардинала в руку.

Недужий отворив великі темні очі, його лице втратило вираз спокою й погоди, і глибоко відітхнувши, сказав він покwapно, хоча неголосно:

— „Добре, дуже добре, що ти прийшов!“

Старий Паольо замкнув книжку, з якої читав, і ввічливо вклонившись, піднявся зі стільця.

— „Йди спати, Паольо! Спасибі тобі!“ сказав кардинал, а пралат і собі настоював з дивним притиском: так, нехай Паольо йде спати. Він сам, пралат, буде цієї ночі чувати, а його Еміненція дозволить ласкаво, щоби він на сьогодні перебрав службу від доброго Паольо. Він, пралат, знає, де стоять ліки і знає, що і як робити, а в останній потребі, від якої сохрани Господи, мігби він все ще закликати старого Паольо або паню Єлену.

Але Паольо відходив дуже нерадо. Щойно по кількох хвилинах, підчас яких він боязко і з журбою старався вичитати щось з неповоружних очей

кардинала, приклякнув і поцілував перстень на руці недужого. Поволи встав і поступив вагаючись кілька кроків до дверей. Чи не мігби він ще прочитати кілька стрічок, питався покійно й благаюче, ті стрічки, що йому найбільше до вподоби, те місце, де мандрівники виходять з пекла знову на світ і через округлу щілину оглядають вузький круг небесних явищ, ясних зір. Він вимовив це з такою побожністю й почитанням, і з виразом такого безграничного пожертвовання, що молодого пралата зворушив до глибини серця. Але кардинал заперечив головою і майже гнівно тупнув ногою. Мовчки приклякнув слуга вдруге і ще раз поцілував перстень, цим разом припавши на довше до руки недужого. Потім встав і беззвучно з повним пошани поклоном опустив кімнату.

— „Ти оминаєш мене“, почав кардинал, заки ще зачинилися двері за старим Паольо.

— „Я маю згляд, якого вимагає стан важко недужого“.

— „Лишим це! Лишим це!“ перервав кардинал бистро. Правда — говорив він по короткій перерві дальше, а його мова слово по слові ставала щораз живіша — він є важко недужий. Він сам знає про це найкраще. Той Велетрі, нерозумний, шукав викрутів і думав, що кількома грецькими закарлючками зможе закрити перед ним правду. Але він чує дуже добре, що він важко хорий і що зближається кінець. Та власне тому мусить він з ним, з пралатом, тепер поговорити. Чому він, пралат, так довго не приходив до нього, до хорого? Та це не належить до речі. Тепер він прийшов і тепер він, кардинал скаже йому ясно й отверто, що він довідався і то зовсім певно, що він, пралат, його братанич, є автором того многокритикованого й тепер забороненого індексом твору, що зважився ганити папську політику відносно християнської демократії.

— „Я знаю про це, і вони всі там у Ватикані знають про це також!“

Молодий пралат мовчав; стоячи просто перед хорим, глядів йому спокійно в очі:

„Ти упокоришся й поробиш усі заходи, потрібні для направлення того нерозуму і для заперуки Ватиканові, що подібне не зможе повторитися. Там ждуть на твоє упокорення, і я, твій стрій, жду на це також!“

Братанич все ще не подавав знаку, що хоче відповісти, і тому хорий, непевний, як пояснити собі цю мовчанку, заговорювався щораз більше запальчиво. Ті добряги з Ватикану мають ще якісь зовсім незаслужені згляди на нього, на стрія і кардинала, і може ще ізза — це сказав ніби до себе — надто нараженого дипломатичного становища, на якому знаходиться братанич, лишали його досі в повнім оглядності спокою. Але це зовсім самозрозуміле, аж надто самозрозуміле, що вимаганим заявам вже найвищий час явитися.

— „Що думаєш зробити? Чи ти зробив уже що в тій справі? Говори! Ти мучиш мене!“ кричав хорий в найващій досаді, шпурляючи в братанича листком якогось часопису, що лежав на столі.

Молодий пралат підніс часопис спокійно з землі і поклав його знову на стіл.

— „Я радий“, — почав він холодно й сухо, „що все мало такий оборот. Я не заперечую нічого й зумію понести всі наслідки“.

Один погляд на блідо-попелисті неповорушні черти хорого старця збентежив пралата й він заговорив дальше м'якшим голосом. Чому мавби він заперечувати свій твір? Він належить до нового, юного покоління, до нової доби, котра про певні речі має інші погляди, поважніші, свобідніші й свідоміші, як попередні генерації. „Дайте мені висказатися, Еміненціє, завважив він хутко, коли кардинал одним острим словом хотів йому перебити бесіду. „Ви знаєте не від сьогодні, що я в неодній справі маю інші погляди, не такі, як ваші.“

Чому ж ви ніколи не дали мені нагоди, висловитися? Я знаю, ви скажете, що має бути тільки один погляд. Це добре, певно. Але в поодиноких справах не вийдемо всі поза велике право свободної думки. Ні, не перечте мені, доки не вислухасте всего! Будьте нині бодай чверть годинки моїм жичливим слухачем і запізнайтеся з поглядими, котрі нас ділили.“

Кардинал примкнув очі знову, ніби на знак, що буде слухати без усякого спротиву. І тепер почав молодий пралат — виходячи зі змісту осудженого твору — мудро й зручно зясовувати всі ті ідеї й погляди, які він поділяв і поділяє, від коли рзіврав кайдани традиції. То обережними натяками, то отверто й свободно висказував він пристрасну апольогію великої ліберальної думки, звертаючи раз-ураз увагу на етичні і чисто людські цінности і на прикмети його власної вдачі та вказуючи на конечність свого власного духового розвитку. Та незначна глумлива усмішка на спокійних устах кардинала загамувала раптом його сміливість і захоплення. Він нагло урвав — голосом знеохоти. Але кардинал сидів далі мов неживий. І коли пралат, вагаючись, почав знову говорити, здавалося йому, що промовляє до мерця, а всі його слова звеніли так блідо й холодно, так безбарвно й безгомонно, як невловимі, безкровні дефініції, над якими він сам утратив свою владу.

„Ви не слухасте мене,“ замітив він, перериваючи вдруге свою бесіду.

„Я не спорю над теорією“ — почувлася втомлена відповідь кардинала.

„Ви ухиляєтеся від теорії, Емінінціє.“

„Я не спорю над теорією“, повторив кардинал. До чого це все? Один має слухність в цьому, другий в тому. Ходить про це, куди веде нас наша воля, а не наша теорія!“

„То я говорив на пусто.“

„Так“. Чого він властиво хоче? Це, що він балакав, знає кожний хлопчина від газети. Кожний робітник і кожний торговельний агент має це на язиці і прикриває великими словами свободного сумління й вільної волі своє скупе неохайне знання. Пощо огірчує він його важкі останні хвилини такими небиліцями? Чи він упокориться, про це питав його кардинал і на це не одержав ніякої відповіді.

„Емінінціє, я подав такі мотиви, які на мою думку не лишають про це жадного сумніву.“

Стан хорого мусів бути справді крайно важкий. Він вимовляв слово про слові з великим трудом, глухим голосом, А на останні слова пралата тільки хитнув головою, начеба не розумів їх. Пралата сердила та фізична кволість противника, яка силувала його щадити старця. Він чув себе скривдженим і вже з гори позбавленим найкращої частини своєї зброї. Він бачить — так говорив він далі, сухо й байдуже — що ця суперечка втомлює хорого. Але він не бажав собі тої дискусії і власне з огляду на недугу його Емінінції старався оминати її. Отже його Емінінція зволить тепер не рушати тої справи, що є і так безвиглядна, а головне, що вона тепер Емінінції не під сили.

Кардинал випростувався з трудом в фотелі й підніс голову: „Ти вимикаєшся мені. Лиши цю бесіду і цю нещирість. Ти хочеш вимкнутися мені от що!“ Якщо пралат уважає його хорим і гідним пощади, то нехай узгляднить це власне бодай тим чином, що не буде його мучити непотрібними викрутими і відходженням від справи. Але це власне звичай таких людей, все підкопати, і без пошани діткнутися найсвятішого, та шукати викрутів і гарних слів, коли приходить здати з того рахунок.

„Це не є мій звичай, ані других таких. Я думаю, що всі вони перед вами досить щирі і отверті і здають вам рахунок в своїх книжках і журналах, виразніше й ясніше, аніж це вам приємне“.

„Не рани мене тим жаргоном!“ Хорій віддихав глибоко. Перед ним повиненби пралат бути поважним і не пописуватися пустою базіканиною, що її навчився від революційних агентів. О, все як гидиться тими надутими півголовками й невідвічальними крикунами, галасливими школяриками, які бавляться в реbelieю!

Молодого пралата подразнив тон безмежної погорди, що чулася в тих словах. Кров ударила йому до голови і більше гнівно, як енергично сказав він: „Це також викрути! Це фрази! Простіть, Еміненціє, але і ви і другі подібні повинні мати більше пошани до тих, що їх так ненавидите і боїтеся і котрі вам будуть за гробокопателів“.

Справді пожалував прелат цих слів, ще заки докінчив їх, що так брутально й безоглядно кинув їх у вічі важко хорого старця. Та не міг знайти ні слівні голосу, щоби ослабити або замазати сказане.

Кардинал здригнувся, начеби хотів скинути у себе їдовиту комаху. „Послухай мене“, сказав він зворушено, важко дихаючи. „Послухай!“ Але далі не говорив, тільки замкнув очі й схилив голову назад, на спинку крісла. По довгій хвилині озвався знову, дивлячись на братанича майже благальним поглядом: „Ми тратимо час. Я не хочу спорити над теоріями. Ні. Але слухай і зрозумій, що ця справа має для мене ще й друге значіння. Тут не стоїть погляд проти погляду, тільки воля проти волі. Що ти зневажаєш і що ти опустив, це є жертвенник, на котрім я зложив свою юність і мужеську силу, і на котрім тепер догоряє остання порошинка мого життя. Я прагну, щоби той жертвенник шанували й почитали. Що я уважав великим, це і ти повинен уважати, великим. Справа, якій я присвятив усе своє життя, заслуговує і на твоє життя.“ Кардинал успокоївся, його голос прибрав знову майже природню краску. „Погляди є поглядами. Коли я був молодий, міг я умотивувати свої такими самими красними словами, як ти нині мотивував твої. Але я старий — і на правду — все це мені стало байдуже. Є інші справи, що їх уважаю важними, і котрі й ти певно такими вважатимеш, коли пізнаєш життя. Рішитися на службу одній справі і жертвуватися їй, оце і все. Подай мені каплі.“

Пралат підійшов до високої відчищеної шафи, відчислив каплі, капаючи їх в чашу, наповнену до половини водою, й подав хорому. Той випив скоро й відсвіжившись трохи, говорив далі: „Сядь собі отам і слухай мене. Справді, мені здається, що чую себе краще. Ми булиби дійшли далше, якщоби зачали були від властивого предмету, про який розходиться, а не запускалися в область теорій і суперечок. Не перебивай мені, слухай спокійно. Річ проста і ясна. Не робимо ніяких закрутів — а твій поступок буде мати тим більшу вагу і тим кращі наслідки, що я сам власноручно написав письмо і тим чином ніби дав свою особу як за поруку. Ти лишень підпишеш.“ Кардинал узяв широку білу коперту, що лежала на столі коло лампи, вийняв тремтючою рукою письмо й подав братаничеві! „Читай!“

Молодий прелат прочитав. Там було всего кілька речень, написані ясно і виразно, хоча й тремтючою рукою. Без фраз і зайвих слів містили собі признання до авторства твору, формулу безоглядного упокорення, ясний і рішучий вислів покаяння, й запевнення, що та сповідь автора і його покаяння дають Святому Престолові подвійну за поруку лояльного відношення й незломної вірності автора Церкві. Мовчки положив прелат те письмо назад на стіл.

Кардинал не дивився на нього, але говорив дальше: „А тепер доходи-мо до самої справи. Може тобі й прикро, слухати про це таких отвертих слів. Але я вважаю добрим, не лишити в нічому якогось сумніву відносно наших обопільних взаємин. Тут ходить про правничі й фінансові справи, тому дай мені сказати сухо й спокійно, що власне є на річи.“ Його голос зблід знову

й звучав глухо, а обличчя покритлося знову попелястою блідістю й неспокійною втомою. Та він зібрав усі свої сили й тремтючи з втоми й важко дихаючи, старався зясувати маєтковий стан свій і братанича, подав зміст свого завіщання, навівши багато юридичних і фінансово-фахових термінів, які зраджували в ньому старого каноніста і досвідченого фінансіста. Він іменував свого братанича головним спадкоємцем свого немалого маєтку, не згадуючи про кілька більших легатів. Але він не скривас, що той запис визначений не тільки по-своєчченням, але подиктований також церковними зглядими і то церковне становище братанича було властиво передумовою тої останньої волі кардинала. Виконання завіщання лежить в руках найвищої церковної влади, і тому це просто неможливо й припустити, щоби він, кардинал, міг поручати святей Колегії, передати його майно, а з майном до певної міри його родинну й духовну честь — відступникови. Завіщання лежить уже роками у Ватикані, а перед кількома днями поручив він нотареві долучити туди заяву, того змісту, що точки тестаменту відносно братанича будуть важні тільки тоді, як що найпізніше в день смерти кардинала наспіє до Ватикану документ повного упокорення, писаний рукою кардинала та підписаний рукою прелата. Як документ не прийде, то спадковою масою, яку мав одержати братанич, може розпорядити Колегія на церковні ціли.

Кардинал висказав це все якнайбільше річево. Та молодий пралат ледво слухав тої мови. На його обличчі малювалося безграничне прикре здивовання й огірчення. Кілька разів простягав він в сторону старця руку, ніби боронячися перед чимось. А тепер, коли той замовк з втоми, пралат поволи встав, відсунув крісло назад себе і сказав глухо: „В такому разі, стрію, ми немаємо що більше собі сказати.“

Кардинал почав говорити. Нехай він ще остане й послухає його до кінця. Правда, може таке зарядження звучить дещо шорстко й твердо, але воно льогічне й розумне. Він знає також, що в тому лежить певний сильний примус на пралата, бо йому добре відомо, що його, братанича, власні засоби надто малі, щоби вистарчили йому на його товариськім, відділенім від церковного, становищі, і без спадку стрія не може він жити відповідно до свого становища. Певно, що це примус, але він, кардинал, уважає себе не тільки управненим, але й зобовязаним, такий примус примінити. „Для нас, целєбсів, не дасться так легко, відділити церковне становище так, як перше ліпше світське звання, від взаємин родинного життя. Ти знаєш, як тісно це все у нас переплетене. Відступник у нашій рідні? Ні! Коли ти відступиш від церкви, то відступиш і від нашого товариства і нашої родини. Це для пояснення нашої справи. Нич більше. І це все. Тепер подумай собі над цим.“

Вичерпаний до крайности впав він на спинку фотелю й шептав: „Це все. Що обходять мене теорії?“

„Це примус, це найгрубший примус“, сказав по довгій мовчанці пралат голосом найвищого й найприкрішого подражнення. Поволи підійшов до хорого, оперся на поруча фотелю і нагнувся низько над хорим кардиналом: „Це найпростіший примус. Чуєте, стрію, що це найпростіший примус?“

Не глянучи на нього, прошептав кардинал: „Підпиши!“

„Стрію, стрію, чи це ваше останнє слово? А як я й підпишу, задля грошей, то що вам з того вимушеного вчинку? Обіт без серця і волі, проти свободи й сумління?“

В тій хвилі підніс хорий на пралата очі і подивився на нього уважно:

„Свобода рішення — це в мене маловажна річ, і коли ти будеш старший, згодишся зі мною. Примус дає запоруку безпеки! Безпеки й певности, якої потрібно Церкві, бо Церква є царством ладу й порядку. Кождий нехай

ділає, доки може і як може, це все. Не говори мені про сумління й свободу. Лад і жертва — ось усе! Я сам себе зломив і — знай — тим став я сильний!“

Вратанич відступив поволи взад. Так, думав він собі, ми не маємо собі нічого більше сказати.

„Ти не хочеш мене розуміти?“ — шептав хорий ледво чутним голосом. „Завтра я погасну. Не опускай мене зовсім, мій Карльо, не дай мені зовсім умерти. Працой далі на ланцюсі моєї діяльності. Це все, чого прагну. Того мушу прагнути!“

Решта слів пропала в судорогах цілого тіла. Новий приступ хвороби, подумав собі пралат. Подумав, що треба робити. Але в круговороті думок і зворушень не вмів знайти ради і поради. Він бачив, як тремтюча рука хорого старалася досягнути письмо на столі.

„Підпиши!“

„Дайте мені свобідно думати й рішати, стрію!“

Але хорий заперечив покvapно головою, а пальці його худої руки стукали раз-пораз по столі, наче хотіли скріпити вагу слів, що їх язик уже ледво міг вимовити. Та по хвилині впала його рука безвладно зі стола. Хорий втратив свідомість.

Молодий пралат не подумав про це, що требаби когось покликати на поміч. Зворушення останньої півгодини віддібрало йому усю тверезість і ясність відчування. Він бачив, як старець умирає, але зовсім не усвідомляв собі цього. Дивився на це так, наче би так мало бути і начеби все власне було в порядку. До того ще він чувся не тільки душевно подразненим, але й фізично втомленим і майже хорим. Повітря кімнати, просяккле запахом ліків, пригнобило його настрій. Мимоволі приступив до вікна, але настільки памятав про хорого, що не відчинив вікна, тільки півсвідомо дивився крізь мрячну шибу у нічну пільму подвіря. Він хотів відсвіжити в собі щойно пережиті вражіння й пережити їх в друге, але це не вдавалося йому. Думка про ліберальні й етичні погляди, яких він перед мінutoю боронив з таким завзяттям, викликала у ньому сливе фізичне обридження. Вражіння і вплив людського в тих останніх секундах були надто сильні. Він почував себе так, начеби був свідком велитенської трагедії.

Нагло почув він — певно через палку розмову — якийсь нестерпимий, поганий смак в устах і захотів тому випити вина. Підійшов до шафки й налив собі шклянку. Але коли підніс її до уст, упав його зір на хорого, що лежав, наче труп. Молодому пралатови причувся передсмертний стогін. Він конає, — подумав собі — він умре ще цеї ночі! І пригадав собі слова доктора Велетрі під брамою дому. Одним рухом вихилив шклянку і приступив до вмираючого. Кардинал лежав неповоружно як передше. Кілька хвилин наслухував братанич з острахом; чув тільки тихий, трохи приглушений віддих хорого. На один миг усвідомив собі, що варто покликати тепер паню Єлену і старого Паольо. Але думка про те, що в таким разі позбігається вся служба і що тут відіграється ціла сцена, яка певно й умираючому не булаби мила, здержала його від того. І що це помоглоби? Чи варто ще спроваджувати доброго Велетрі? Ні, він сам знає дуже добре, чи мігби він тут ще щось зробити. Стан хорого є такий, що він може спокійно заснути й упокоїтися, а ніхто не буде знати, коли прийшла смерть.

Тишина смертної кімнати лякала молодого пралата. Його внутрішнє подразнення росло через свідомість, що його присутність тут зовсім непридатна. Та з другого боку тишила його та думка, що дрімаючий може вже не збудитися і що таким чином між ними обома все вже полагоджено, раз на завжди. Щось силувало його зробити над умираючим знак хреста, ніби розвя-

зуючий знак великого кінця й пращання з життям. Тоді прийшло йому на думку, що булоби найвідповідніше, уділити вмираючому останнього помазання. Він учепився завзято цієї думки, що була ніби його ратунком, просто тому, що тим чином він міг чимось зайнятися й успокоїтись. Святе миро є певно в каплиці, а він мігби дуже добре залишити вмираючого на хвилину самого й піти до каплиці. На пальцях ступав він до дверей, потиснув ручку й тихо вийшов.

Увесь дім огортала беззвучна тиша. Ніхто не думає про це, що він може вмерти — сказав до себе пралат. Чейже хтось повиненби чувати. Порожним гомонним коридором зійшов у низ й відчинив дверці домашньої каплички.

Вогке і сире повітря вдаряло його в обличчя і майже відібрало йому віддих. При блідім світлі вічного світла добився він до вітваря й засвітив свічку. Підійшов до бічного вікна й відчинив його. Вітер, перепосний вогкістю дощевої ночі, ударив до середини й вирвав йому вікно з руки. Переляканий відступив на два кроки назад і вдихав у себе свіже нічне повітря повною груддю. Свічка погасла, в капличці царила сіра темрява. По хвилині сів молодий пралат в лавку й сперши свою горячу голову на руках, попав у задуму, а на його устах з'явилася усмішка.

Що з ним сталося? Що за сила й велич відібрала йому була всю силу й панування над собою? Про це не міг він сказати нічого ясного. Він не міг навіть думати про подробиці. Він почував тільки могутню цілість вражіння останньої години, а перед його очима, куди він не повернувсяб, стояла заєдно стать старця, вмираючого, який при своїй смерті був ще велитенськи сильним, і який ще при своїм останнім віддиху старався закинути йому петлю своєї залізної волі на шию. Пощо це все? Над цим роздумував прелат і в голові йому закрутилося. Хвилину думав він про Брунетто Лятіні і про вірші, які читав Паольо, коли прелат увійшов:

„Тобі Тезора свого поручаю, що в нім живу я дальше...“ Чи вмираючий, що вже приготовлявся приступити до вічних неспокійних перегонів на тому світі, хотів узяти з собою бодай свідомість того, що на теплім, пухкім, цвітучім ґрунті твердої землі залишив скарб, який буде жити дальше його життям?

Отже та запопадливість, позискати братанича, не була нічим іншим, як тугою вічного ділання, могутній, жалісний крик, що мав закликати духів згоди? І той крик поцілів його в найглибше нутро серця. Коли кардинал говорив йому про ту справу з маєтком, тестаментом, застереженням й упокоєнням, то це все здавалося йому таке невимовно грубе, низьке й пусте. Та тепер втратило це вражіння на своїй остроті й конкретности; він почував тільки, яка невмолима залізна воля і сильна льогіка промовляє до нього з тої останньої, найгрубшої зброї, яку вмираючий тримав у своїх руках. У перевазі тої волі не міг він счудований довше опиратися. Погляди, теорії, ідеали — все це розвіялося, як тіни й мряка перед сяйвом тої волі.

Клячучи попадав пралат у щораз глибшу й спокійнішу задуму. Він зажмурич очі й віддав себе цілого внутрішньому ділу дозріваючого пізнання.

Десь в домі ударив годинник. Молодий пралат стрепенувся, опам'ятався і встав. Він не сміє лишити вмираючого довше самітним. Про миро не думав він уже; найкраще буде просидіти коло хорого, аж він знову прийде до себе. Зачинив вікно, вийшов з каплиці й вернувся до кімнати хорого.

Кардинал лежав ще так само, як перед пів годиною. Блідий, як труп, з замкненими очима, але виразно дихаючи. Нічо не вказувало, чи смерть близько чи далеко. Молодий пралат опанував себе й зовсім успокоївся. „По-

сиджу тут до ранку“, подумав собі, або доки стан хорого не буде вимагати чогось другого. Він підкрутив лямпу й, відсуваючи на бік документ про своє упокорення, взяв часопис зі стола. Сів напроти кардинала й почав читати, поглядаючи час від часу на хорого. Голова сплячого, велична своєю красою, прикувала до себе його увагу. Відложив часопис і вглибився спокійно й з любов'ю, з зацікавленням мистця і людини в хвилиний вигляд тих черт, начеби хотів замкнути їх на все на дні своєї душі, той образ судьби, що мала в майбутньому затяжати на ньому як проклін або благословення. Його очі любувалися всіми характеристично ломаними лініями тої худощавої запавшої в себе постаті від вузьких рамен до малих, делікатних ніг; милувалися костистими руками, спочивали з пошаною на восковім обличчю з остроугольним чолом і на холодних, тонких, прецизно різьблених та невмолимо гострих чертках довкола уст і носа. Всі ці послідні вражіння втягав молодий пралат у себе з жестом ненаситимого, повного любови розуміння й огортав себе почуванням невимовного людського зворушення.

Неповоружно сиділи оба на проти себе, а година йшла за годиною. Прелат не зважувався рушити, боячися, що найменше порушення моглоби збудити дрімаючого. В ряди-годи сплячий ставав неспокійний і пралат уже нераз думав, що старець обудиться. Та він спав далі.

Було вже пізно по півночі, коли хорий отворив очі і спрямував їх спокійно і ясно на пралата.

— „Я біля вас, Емінінціє“.

Братанич встав і приступив до вмираючого.

— „Сходжу самітно з цього світа“ — шепнув кардинал ледво чутно, важким, захриплим голосом.

— „Я біля вас, стрію“ — повторив пралат і глибоко нагнувшись, узяв з невисказаною ніжністю вмираючого за руку, щоби її поцілувати.

Кардинал пробував, трохи випрямитися і хотів щось промовити, та сили йому відмовили. По кількох хвилинах прошептав ще кілька уриваних слід, та прелат не міг їх зрозуміти. Потім прошибла цілим тілом умираючого нагальна дрож — і безвладно схилилася ціла стать старця на фотель. „Покійник“, подумав собі молодий прелат. Він устав і його зір спочив довгим німим поглядом на мерці, що лежав з замкненими очима.

Відчинив вікно і до кімнати упав легіт чистого ранішого повітря. Він рішився, не кликати нікого, але заждати, аж розвидниться. І так цілими годинами ходив мовчки по кімнаті, туди й назад.

Коли зоріло, почув несмілий стукіт у двері. Увійшов старий сивий Паольо. Пралат вказав йому рукою на мерця. Старий упав на коліна і тремтючи з жалю шептав молитву. Потім вийшов, тихо плачучи. За хвилину прийшла пані Єлена. Пралат поцілував її з німим співчуттям в руку й повідомив: в перших годинах ранку упокоївся Їх Емінінція спокійно, без терпінь. По хвилі наспіла вся служба, плачучи й охаючи. Покликали сотрудника і він став відмовляти молитви.

А молодий пралат підійшов до стола, узяв документ свого упокорення й покаяння, приступив до бюрка кардинала і сів. Сильним і певним почерком підписав письмо, зложив його в четверо, запечатав у коперту й прибав на ній печать кардинала. Ще того дня наспіло це письмо до Ватикану.

Переклав Ю. III.

Від Редакції

На західно-українських землях „Поступ“, одинокий український католицький журнал, призначений для плекання й поглиблення католицького й українського державницького світогляду. Від своїх початків був висловом тих ідейних сил нашого громадянства, які з повоєнних руїн визвольних національних змагань винесли скріплену віру в справедливість і доцільність Божого Провидіння. Найбільш болючо відчувало наслідки програної війни молоде покоління. „Поступ“ став його виховником: відводячи його від шкідливого мрійництва й задухи шовіністичної реакції, вказував йому позитивний шлях боротьби за найвищі Христові ідеали серед власного народу, під кличем віднови всього національного життя по думці засад Христової науки. Далекий від цього, щоби бути органом якоїсь політичної партії, „Поступ“ почав популяризувати одну українську державницьку ідеологію, яка не противиться, а навпаки спирається, на законах Божих і законах Церкви.

В останніх часах становище „Поступу“ поважно захитане. Не на стільки, щоб він мав зовсім перестати виходити! Се відразу кажемо нашим ворогам і зависникам. „Поступ“ буде виходити даліше, бо є ще люде, котрі вірять, що він не виповнив ще свого завдання, і котрі є йому правдивими й щиро відданими приятелями. Річ не в тім чи „Поступ“ вдержиться, але чи він вдержиться і пошириться таким, яким би його хотіли бачити його основники й теперішні редактори!

Серед українського католицького громадянства позначився в останніх часах розлом, на тлі двох зовсім відмінних релігійно-культурних світоглядів. Маємо на думці популярно називаний поділ на східняків і західняків у звязку з часописною полемікою на тему: Византия й Рим. За Вячеславом Липинським уважаємо, що в умовах української „релігійної ріжнородности і в інтересі нашої національної єдности найкраще взагалі таких полемік не вести“. „Поступ“ стояв осторонь сеї полеміки, в якій річеві аргументи часто заступали згризливі уваги й колючки. Замість узятися до позитивної, творчої організаційної праці, українське католицьке громадянство потонуло в горячці словесних двобоїв, живс нагадуючих своїми крайностями словесні боротьби етимологів з фонетиками та чистителів обряду й українофілів зперед 50 літ.

Тимчасом ворогинаші не спали і в останніх часах просто заскочили нас своїм тяжким наступом і на нашу духову еліту і на всіх читаючих українців у Галичині взагалі. Ще тому два роки звертали ми увагу в нашому журналі*) на небезпеку, що загрожує нашому громадянству з боку більшовицького ВОКС-у (Всесоюзное Общество Культурной Связи з Заходом), що його завданням є приєднати та прихильно настроїти для большевизму західну інтелігенцію, голову ж її духову еліту, мистців та письменників. До ряду вже існуючих політичних часописів й літературних журналів з воксівськими тенденціями, прилучився в нас недавно новий журнал „Нові Шляхи“. Придержуючися тактики „підлазки“ до душі галицького інтелігента, „Нові Шляхи“ вспіли в короткім часі згуртувати біля себе поважне число співробітників.

Сьому концентричному напорові большевицької „духовости“ дотепер ще нічого не протиставлено. Навпаки, серед найвизначніших кругів нашого громадянства буйно розвивається квітка пасивізму. На поважні часописи й журнали видається тихий присуд смерти. Очевидним, стає, що при дальшій такій ситуації не може бути й мови про те, щоб на довшу мету могли ми вдержати

*) „Поступ“ за січень 1928 р. ст. 11. „Боротьба за душу інтелігенції“.

ти свої позиції; щоб ми з успіхом могли провести боротьбу за збереження й даліше образування духової еліти на католицьким ґрунті. Бож якраз завданням кожного католицького журналу бути тим полем, з якого б могла вирости еліта письменничих талантів. Коли не буде пригідного свого поля — то ясно, що ся літа мусить вимандрувати деінде, щоб або взагалі пропасти або занидіти. Чи можна, чи вільно довести нам аж до цього?

Без духової пробоевої дружини не можна помислити собі ніякої ширшої діяльності, ніякої акції. Поки не дасться матеріальної й моральної змоги створити тверду підставу для росту такої пробоевої інтелектуальної дружини в поважнім католицьким журналі, поти не можемо думати про поширення своїх ідей.

Длятого — все те розваживши — редакція наша постановила ще раз звернутися до нашої інтелігенції й її творчих сил зі закликом: покинути спори, які тільки озлоблюють, а приступити до позитивної праці над перевихованням нашої суспільности в дусі творчо-державного світогляду католицької римської Церкви. Бо тільки таке перевиховання і здисциплінування духової еліти зможе дати їй силу Віри і Діла до державно-творчої праці в нашій Нації.

Якихось там чудесних способів наша редакція до того не має. Вони прості: хто живий, в кого думка і воля повсталала а чує сили до того, нехай споможе „Поступ“ своїм пером і не жде, аж якись генії до цього вродяться. Хто був передплатником нехай даліше не жалус гроша на передплату і зєднує нам передплатників. Є їх уже 746, нехай же в 10-ліття „Поступу“ число їх бодай потроїться. Хтож не може навіть цих двох річей виконати, а є при тім католик, або хоч чоловік доброї волі, тоді нехай не кидас нам колод під ноги, колод злобної „критики“ й „бесервіссерства“. Можна валити, коли є щось ліпшого від доброго; колиж є тільки добре або бодай незле, то ставити на його місце ніщо, не праця для добра, а злоба і гріх.

З свого боку редакція хоче від нового року поширити „Поступ“; це поширення наступить головно через переклади з західно-католицьких літератур. Але головну вагу хотілиб ми звернути на згуртування біля себе українців, що думають так як ми. І до них у першу чергу відозва „до праці“ — і до них запит: чи підете до червоних, чи хочете з нами іти?!

Ю. Кміт

Без відповіді...

„Весно людських днів! Журчать чарівні мельодії, розходяться натхненні співи, розвертаються різнобарвні блиски, сняться чудові сни, зринають божеські тремтіння, повсниться ширина поворушень та почувань...

Аж тут напрасно стають осінні вітри: Все змовкає...

Розбите серце шукає вимріянь... Куди помандрували вони? Де стрінути їх?

Верніться привиди, верніться рожеві ілюзії, вилеліяні бажання!

Тихо...

Дума поринає в безміжних, імлістих серпанках...

Летить закрутними шляхами...“

Серед книг і журналів

Італійська Католицька Акція

„Катол. Акція“ це об'єднання католицьких, організованих сил для утвердження, поширення, оживлення й оборони катол. засад в індивідуальному, родинному і соціальному життю. (Статути Італ. катол. Акції).

По авторитативним словам св. Отця це „участь світських людей в гієрархічному апостольстві Церкви“.

Епархіяльна рада — се орган, що координує і управляє цілою Катол. Акцією. Вона складається з Генерального Секретаріату, шкільного секр-яту, секр-яту для моральности й пресового відділу. Від неї залежить також „Католицький Інститут соціальних рухів“, якого завданням є студіювати це, що торкається соціальних проблем, розвивати помічну і дірективну діяльність зглядом тих груп, що в'яжуться з ним під економічно-соціальним оглядом.

Епархіяльна Рада має осідок в Римі (118) ул. Ага Соелі 2.

Орган: „Урядовий вістник Італ. Катол. Акції“ — призначений для Епархіяльних і парохіяльних Рад. (абонам. річний 6 зл.).

* * *

Італійська Федерація Катол. Мущин — це об'єднання різних товариств мущин, що мають однак одну спільну ціль: релігійне, моральне і соціальне удосконалення членів з особливим узглядненням їх умовин і їх обовязків відносно родини, оборону релігійної свободи у всіх її об'явах, поширення і оживлення християнських засад в суспільності, співпрацю з всякою діяльністю, що стремить до зросту християнського життя. — Осідок в Римі, віа Ага Соелі 2.

Іхніми органами є: „Вістник Федерації італ. катол. мущин“ (F.I.U.C.) призначений для президій товариств.

„Ми мущини“ — листок для пропаганди і поширення дуже гарний ізза ясности і ваги питань й „Вістник для Церковних Ассистентів.“

Товариство Католицької Італійської Молоді основано в 1867 р. було першою організацією Католицької Акції. Її ціллю є образувати моральне й інтелектуальне життя молоді на засадах визнаної сміло і щиро католицької релігії; заохочувати товаришів до діяльности у вихованню народу, до християнської акції та до оборони прав Римського Папи і гієрархії.

Осідок: via della Scrofa 70. Roma III.

Органом організації є „Католицька Молодь“ — місячник дуже різнородний і дуже інтересний. Належить він до найліпших публікацій, які Італія має для молоді.

„Вістник для Церковних Ассистентів, Кат. Італ. Молоді, Федерації мущин катол. і Університетської Католицької Італійської Федерації. Це місячник для Ассистентів Церковної Мужеської Кат. Акції. Богатий з дуже добрими статтями, повний глибоких думок, дуже практичний змістом — журнал цей необхідний для Церковних Ассистентів Муж. Кат. Акції.

Католицька Італійська Університетська Федерація — зложена з кружків: університетських мужеських секретаріатів, що прийняли цей статут: старасться образувати релігійне, моральне і культуральне життя своїх членів, підпомагає і влекшує діяльність сфедерованих кружків, координуючи поширення катол. думки на університеті.

Осідок: пл. св. Августина 20-а. Roma III. Журнал Федерації: „Studium“. Прегарний місячник культури, одинокий в своїм роді в Італії.

* * *

Італ. Католицьке Жіноче об'єднання (U.F.C.I.) — поширює і розвиває просто Кат. Акцію між жіноцтвом: до цієї ціли організує всіх катол. жінок в Італії, які стараються розвинути жіночу акцію згідно з наукою Церкви для оборони, охорони і поширення власної віри і правдивих жіночих ідеалів на добро релігії і вітчизни.

Це об'єднання, що має осідок в Римі, via della Scrofa 70 складається з 3-х національних секцій: а) Об'єднання Католических Жінок в Італії, що разом з іншими секціями співпрацює по загальній програмі Італ. Католических Жінок. Жіночого об'єднання, ідучи за його напрямками, задержуючи однак автономію у своїй специфічній завданню, що обнімає: 1) з'єднання товаришок і їх організація епархіяльна і парохіяльна, 2) доповнення їх формування релігійного, морального, культурального, щоб зробити їх щораз відповіднішими до їх посланництва, 3) акцію відносно до цього.

Осідок: Roma, р. Pasquale Paoli 18.

Органом їх є: „Вгору“, гарний місячник для католических жінок.

„Вгору“ дуже хосенний листок для католических дітей, яких організацію повірив св. Отець католическим жінкам,

„Стежка“ („Il. Solco“) величавий місячний огляд.

б) Італ. „Католицька Жіноча Молодь“ — принаролюючись до загальних напрямків жіночого об'єднання ставить собі за ціль: виховування молоді дівчини так щоб отверто визнавала віру, її релігійне, інтелектуальне, моральне та соціальне формування, як також приготування до її родинного посланництва і до благодійної посвяти релігійному і соціальному апостольству після вимог часу.

Осідок: Медіолян, via S. Agnese 4.

Публікації: „Гомін Воскресення“ — двотижневик для дійсних товаришок.

„Гомін ранньої зірки“ — місячник для аспіранток „Італ. Католическої Молоді“.

„Звучний гомін“ — місячник для наймолодших вписаних до „Італ. Католических Жінок“.

„Живе полум'я“. — Справді живий, інтересний і привабливий місячник.

в) Італ. Католическі Студентки університету — що мають за ціль: старання про релігійне і моральне формування товаришок, пристосування через відповідну культурну акцію до виявлювання католических думок на кождім полі їх діяльності.

Польське націоналістичне божевілля

Від року львівське „Слово Польське“ стало виразником нової „бестичної“ ідеології. Але по відношенню до автохтонного українського населення займає воно далі те саме, що й за давніх ендецьких часів становище. Свідчить про це м. і. стаття якогось Адамовського п. з. „Ze wschodnich rubieży“ поміщена в 327 числі з дня 28 листопада ц. р., з якої наводимо найбільш характеристичні місця:

„Справді чудна й не завжди зрозуміла душа сього польського краю, де колись гуляв Татарин, шалів (!) Хмельницький, панували різні „familje i królewietą“, і де простий нарід — чорнобриві красавиці й задиркуваті юнаки — по хвилинах найбільших сумнівів зглядно духового застою, завжди двигается й змагається з долею, немов провадження якоюсь внутрішньою свідомістю. Говорю про Поділля: про те Поділля, на яке не один в давніх часах лакомився леліючи надії й пляни, поки остаточно — як і треба було — не відходив з нічим“..

По таким багатомовним і неграмотним вступі автор характеризує українське громадянство на Поділлю:

„Згангренувана частина руського громадянства, піддержувана давніше австрійськими коронами і царськими рублями, а нині стікаючими кровю червінцями Совдепії і пруською скарбою в ненависти до Річипосполитої, виперлася традицій шляхотних Конашевичів.... Забувають при тому сі визнаці ідеї морду й розбишацтва, що хто сіс вітер, той і бурю збирати мусить“..

„Є се елементи, які удержуються з руїницького заняття. Син попа з незакінченою гімназією, донька урядника, що його усунуто за спроневерення — щож мають робити? В руках ніякого фаху, а аспірації великі. „Голова до капелюха, а плечі до торби“. А „ідейно“ красти, грабувати або мордувати, се завжди ліпше чим бути простим злочинцем. Оце джерело й підстава всеї антипольської праці. Але щастям у нещастю є се, що ся акція банкрутів і жит-

тевих непотрібів отвирає польському хлопові очі й мобілізує польскість до ставлення опору розкладовій пропаганді“...

„Щоби рядити громадянством треба здати великий іспит. Про се, як рядилиб „мазепинці“ свідчить і на віки свідчитиме Золочів і сотки подібних доказів жорстокого здичіння. Коли хтось одівши духовну рясу, замість християнської любови ближнього, голосить зичаї „різання“(!) сей нехай тямить, що якою зброєю воює, від такої згине. Коли сим „апостолам“ діється в нас „кривда“, то хіба ся, що замість пасти душі, повинніб щось іншого. Щож доруського люду, то правдивою кривою для нього є се, що має переважно несовісних „душпастирів“ і що Польща замало боронить його перед напасністю т.зв. українських опікунів“.

Такі вибризки пера, пережертого садизмом шовіністичного ума, містять не ендецьке, а санаційне „Слово Польське“. Безнадійний обяв невилічимої недуги.

Парляментаризм в оцінці парламентаристів

Визначний чехословацький політик, сенатор др. Медінгер говорив недавно на одному відчиті у Відні про парламентаризм. Прелєгент вийшов з основного питання, чи існує в сучасний мент взагалі криза демократії. Підставою для сього відчиту послужили йому ті критичні завваги про парламентаризм, які різні парламентаристи світа висловлювали на сьогорічнім конгресі міжпарламентарної Унії.

Всі парламентаристи погоджувалися в тому, що сьогодняшні форми, в котрих проявляється парламентарна система, вимовно свідчать про його недугу, зглядно ослаблення. Всеж таки, на думку багатьох, мимо дуже скрутного положення парламентаризму в деяких державах, не можна говорити про його кризу. Прелєгент одначе не поділяє сього оптимістичного погляду і є переконаний що криза таки існує. Свідчать про те

диктатури в європейських державах, котрі — як бачимо — заступили парламентаризм з наглядними користями для народів. Часто висловлюваний погляд, мовляв, треба бути терпеливим і перечекати, поки парламентаризм не виросте й не вилічить свої „дитячі недуги“, не може устоятися критичній оцінці тому, що якраз в краях з давною парламентарною минувиною найостріше дається відчувати криза парламентарної демократії.

З усіх європейських держав тільки Швайцарія і Швеція досягнули вдоволяючу систему правління завдяки політичній дозрілості їх населення. Намагання наслідувати англійський парламентаризм є зовсім безцільне. Його не можна скопіювати, бо він має своє коріння в кількасотлітній неписаній традиції народу й через свою, законами незвязану гнучкість, він є в можности протиділати закостенілості й всьому партійному фанатизмові. Англія більше зашкодила народам континенту й взагалі цілому світові своїм приманливим парламентаризмом, чим насильством своєї зброї.

Справдішим гробом для модерного парламентаризму є на думку прелєгента, невідповідні виборчі ординації. Вибір заступників народу лишає багато до бажання і парламентарний устрій терпить наслідком цього. Др. Медінгер висловлюється за становим (клясовим) парламентом.

Покищо не найдено ще відповідного ліку на недугу парламентаризму — закінчив свої уваги прелєгент. Бачимо тільки зусилля, щоб окреслити причини занедужання та встановити діагнозу самої недуги.

Американський професор про сучасне красне письменство

Німецька „Schönere Zukunft“ наводить слова Віліяма Фелпса, професора американського університету в Ел, котрий осуджує ціле теперішнє американське й англійське письменство. Критика Фелпса кидає характеристичне світло

й на нашій відносини в тій ділянці, тому передаємо її тут в дослівному перекладі:

„Коли порівняю т. зв. легке гарне письменство Америки й Англії зперед 30 літ з нинішнім, то усвідомлюю собі, що з історії любови стало воно історією пологової жадоби й пристрасти. Стільки всього поступу. Лицарськість усунено. Жінку стягнуто з престола в низ. Замість, щоб бути натхненням, стала вона тільки нагодою для легких обичаїв. Багато книжок, які нібито малиб ілюструвати дійсність життя, є нічим іншим тільки літературним витвором звірят, про звірят і для звірят, яких найкраще булоб усунути з поверхні землі.

Багато людей звертається сьогодні до кримінальних оповідань про детективів. Чомуж ті сотки й тисячі волять історії про злочинців й поліцаїв? Прямо тому, що сі книжки остаточно цікаві й вільні від сексуальних випарів. Більшість т. зв. „реалістичних“ повістей і нецікава й брудна. І навіть тяжко рішити, чи вони більше нудні чи більше брудні. Є читачі, що перебігають через сього рода книжки мов пси через широкє поле. Вони прямують своїм шляхом в сей спосіб, що придержуються й біжать за тими місцями, в котрих їх песій нюх відкриває відповідаючі їм запахи. Проче поле оставляють й навіть не оглядаються на нього.

В тім власне корінь лиха, що сього рода письменники, не маючи ніякої релігії, не мають тим самим ні фундаменту, ні навіть одної твердої точки опертя“.

Католицька Акція й організації

В 10 числі німецького катол. журналу „Stimmen der Zeit“ звертає увагу о. Константин Ноппель на перешкоди й трудносити, які стрічає Католицька Акція. Очевидним, але й чудним рівночасно являється факт, що переведення ідеї Католицької Акції стрічає на тим більші трудности, чим більше в якімсь краю або епархії розвинене католицьке організаційне життя. Чудне воно, бо належалоб допустити, що всі існуючі організації мають однакові стремління і їх

остаточна ціль є ідентична з ціллю Католицької Акції. Воно й очевидне, бо численність (Vielheit) утруднює одність (Einheit) і давні стоваришення так тісно вяжуться зі старими традиціями й улюбленими формами, що Нове стрічається наслідком сього зі свого рода недовірям.

Головно великі трудности являються в таких краях як Німеччина, Бельгія або Швайцарія, де католики вже віддавна й то з очевидними успіхами організувалися переважно на підставі спільних соціальних і політичних цілей. Часто повстає там непевна ситуація, як поставиться Католицька Акція до своєрідностей старих організацій, в якій мірі полишить вона їм внутрішню самостійність й можливість продовжати далі своє організаційне життя. Деякі католики бояться також, що через строге включення ріжних стоваришень у рами світського апостоляту й через звязане з сим поширення безпосередньої інгеренції церковної влади — може бути спинена свобода розвитку й ограничене поле діяльності поодиноких стоваришень. Взагалі бояться вони, що можливість світських людей бути діяльними на власну відповідальність і з власної ініціативи дуже потерпить в Католицькій Акції.

Вкінці в багатьох місцевостях незвичайно важко буде відділити від католицьких організацій політику так, як сього вимагає спрецизована Апостольським Престолом Католицька Акція. Не треба думати зараз про повне відділення політики від К. А., бо се неможливе; але широкі круги катол. громадянства, бажаючи окатоличити публичне життя, деколи дуже тісно зполучили політику з католицьким організаційним життям. Раптові зміни й інновації небажані тому в католицьким організаційним життям, особливо там, де вже існуюча організаційна система бодай приблизно здійснює цілі Католицької Акції. „Серед таких обставин треба чекати поки не найдеться відповідна форма, або поки се, що існує, ще більше не зближиться добровільно до ідеї Святішого Вітця.

В новім (10) числі більшовицького журналу „Вікна“ читаємо прохання Івана Крушельницького, щоби прийнято його до товариства „пролетарських“ письменників „Горно“. Іван Крушельницький це син Антона Кр. і визначний, сталий співробітник „Нових Шляхів“, які так відпекуються (приватно, для замилення очей) більшовизму й вул. Набеляка.

* * *

Вихвалюваний „Вікнами“ комуністичний маляр і белетрист Peter Martin Lampel арештований німецькою поліцією за вбивство. Нічого собі пролетарська „творчість“...

* * *

Серед потопа видаваних щорічно календарів присмно вражають сього року два: новий „Неділі“ і маючий уже свою марку „Для неї все“ вид. „Жіночої Долі“. Цікавий особливо перший. Але є в них і свої хиби; вони оба хоч націоналістичні, то проте поручають зовсім ненаціоналістичні речі. І так „Неділя“ пропагує в статті „Що читати“ всякого рода московську обломовщину та західноєвропейські свинства, і то тоном якогось пророка — диктатора. Натомісць кал. „Жіночої Долі“ містить статтю про згонюваннє плоду і т. п. речі, які не тільки Церква закаує, але які погубні для нації (примір французів). — Дуже добре уложений і під моральним та народним оглядом у змісті певний календар „Місіонаря“. Поручити б хіба всім, щоб не було християнської хати без нього.

* * *

В „Новій Зорі“ від довшого часу печатає цікаві статті на видавничі теми о. М. Ріпецький. Треба з тих статей, як з пробудженої до життя католицької совісти, у нас тільки радіти. В останній з них пропонує заложити нове видавниче товариство. Отже в тому не годимося. Не заложити нове, а спомогти й поширити ті, що є, головнож „Вид. оо. Василян“ (для духовної літератури). „Добру книжку“ (для белетристики й на-

родної літератури), „Вид. Марійського Т-ва Молоді“ (для дітей і молоді) та (для наукових і популярно-наукових річей) „Бібл. У. Х. О-ції“. Закладати нові в-цтва, це тільки роздроблювати капітал на ще одну дорогу адміністрацію й реклями та тратити час на ще одно шукання серед темряви за клієнтелею і нові проєкти. Отже поширити, а не нове закладати. І уділи складати є де; прим. „Священича Поміч“ у Станиславові має (за околo 7 літ істновання) всього 300 членів, „Добра Книжка“ (якої десятиліття припадає на 1930 р.) всього 130 членів; за всі ті уділи обох товариств, що їх вложили тим католики, можна би видати всього 3 книжки... Отже чи нема чого поширювати? Є, тільки нічого в тім напрямі не робиться. Бо в нас така дивна вдача: хочемо або місяця з неба, або нічого не хочемо.

* * *

Чи знають наші католики про це, що „Нива“ і „Нова Зоря“ (отже обі партії) разом не мають більше як 3000 передплатників? Чи знають католики про це, що комуністи мають у своїх руках 7 книгарень а ліберальні псевдонаціоналісти всі прочі? Чи знають, що безбожний „Ізмарagd“ отворив уже 2 визичальні (переважно з акатолицьких книжок), а католики жадної? Чи знають, що католицька „Правда“ (часопис для народу) має всього 5,500 накладу, а з інших часописів для народу один тільки 25,000? Що полемічних брошур за тих кілька літ (які не боронять, а валять нашу Церкву) вийшло вже 14 штук у бодай 100.000 арк. друку — тобто булоб з того добрих 40 книжечок для народу?

* * *

Вийшло нове число „Ниви“ уже з заповіддю Катол Акції й під новою редакцією, котру складають: о. Крилош. В. Личиняк, о. ректор Др. Й. Сліпий та о. П. Хомин. Тон нового числа спокійний, без випадів і полемік. Знані імена нової Редакції дають запоруку такту й католицької принципіальности в осудах,

з чого нам тільки радіти. Може врешті прийде і в нашу Церкву мир Божий.

* * *

Наші інтелігентські головачі оголосили передплату на енциклопедію в укр. мові. Серед співробітників енциклопедії находимо імена сливе самих лібералів (у тому числі 2 співробітників „Нових Шляхів“), а ні одного священика. Видно яка це буде енциклопедія і який буде її дух: ляїцистичний, не прямо звернений проти засад католицизму. Так її і католикам попірати!

* * *

Соц.-радикали оголосили передплату на нову бібліотеку „Самоосвіта“. „Напряма видавництва: чисто науковий і поступовий, незакрашений ніякими спеціальними партійними чи релігійними тенденціями“ — так вони пишуть. Отже будуть тим книжечки тякі, як „чоловік і жінка, етика нових відносин“ — „повстання світа і землі — „що таке релігія“ — все те „не закрашене“ жадними тенденціями за виїмком... ліберально-соціалістичних. Дешева ціна книжочок має пособлювати їх поширенню. — Слід нашим душпастирям і педагогам гнати оте нове сміття з села і школи; але й слід запобігти тому позитивним ділом: допомогою видавництва „Правда“ (вид. Марійського Т-ва Молоді“ у Львові, почт. скр. 108), якого цілє видавати просвітні книжечки в дусі катол. світогляду.

Свято в честь о. Т. Бордуляка

Священики кізлівського деканату, зібрані дня 31. жовтня ц. р. на соборчику в Кальнім, відсвяткували гарним домашнім святом літературний день свого декана, відомого письменника о. Тита Бордуляка, якого твори вийшли тепер аж у кількох виданнях на Вел. Україні. Це свято влаштовано в 66-ліття життя і 42-ліття літературної діяльності нашого талановитого письменника.

В черговому числі подамо характеристику цього нашого визначного письменника-священника.

Філософічно-релігійний тиждень

Заходами філософ. виділу варшавського університету відбувся в Варшаві „Філософічно-Релігійний тиждень“ для академічної молоді. В програму тижня входять реферати на біблійні, історичні, апольоґетичні і етичні теми. По викладах прелегенти уділяють відповіді на питання, що стоять у звязи з дотичною темою.

Папські відзначення в Італії

На основі конкордату італійське правительство зобов'язалося признавати всі відзначення, якими в майбутности наділятиме Апостольська Столиця найбільше заслужених для Церкви людей. Окрема папська комісія опреділила услів'я, під якими ті відзначення будуть уділювані. Першим услів'ям є, щоб кандидат був сильний у визнаванні кат. віри. Опісля, щоб ревно виконував християнські обовязки і вів бездоганне життя. Такими прикметами має відзначатися й його родина. Крім того до осягнення відзначення потрібні надзвичайні заслуги для Церкви.

Переслідування в ССРСР.

Повідомляють з Москви, що централа комсомолу рішила виступити всіми силами проти обходження Різдвяних Свят. Комсомол буде уряджувати перед церквами походи і мітинги, на яких промовці взиватимуть населення, щоб не ходило до церкви. Комуністичні організації домагаються, щоб совітська влада видала закон, забороняючий будови нових церков. Крім того комуністи жадають острих заряджень проти духовних семінарів.

Самовбивство і віроісповідання

Др. Ерик Маєр, протестант, оголосив у „Мінхенер Медіциніше Вохеншріфт“ цікаву статистику самовбийств у відношенню до різних віроісповідань: В роках 1916—1925 в Німеччині на 100.000 людей кожного віроісповідання випада-

ло річно самогубств: у Пруссії 268 серед протестантів і 117 серед католиків; в Баварії 222—110; в Саксонії 316—295; в Віртембергії 166—108; в Бадені 244—141. В роках 1891—94 на один мільон жителів випадало річно самовбийств: у Данії 240; Франції 225; Німеччина 212; Англії 87; Італії 56; Еспанії 18. Др. Маєр додає тут свої завваги: „З виїмком Франції, всюди бачимо, що число самовбийств серед католиків значно нижше, ніж серед протестантів. Завдячувати це належить інституції ушної сповіди. Я сам протестант. Не ходить тут зовсім про вихвалювання католицьких річей. Однак признаю з усім пересвідченням лікаря, що ушна сповідь, яку практикують католики від дитинячих літ, се найуспішнійший орудник проти песимізму життя взагалі, а проти самовбийчих думок зокрема. Сповідуючийся католик знає, що священик виступає тут в імени Бога і що повіреної тайни не зрадить

нікому. Спроможність виявлення перед ним всіх своїх болів і сумнівів приносить кожному з них полекшу й успокоєння. Не булоби тільки самовбийств на світі, коли чоловік знайшовби такого приятеля, перед котрим мігби завсіди відкрити свою душу“.

Зріст католицк. преси в Голяндії.

Коли голяндські католики виборили собі релігійну свободу, зачали повставати католицькі часописи. В 1829 р. повстав у полудневій Голяндії перший кат. дневник. 1846 р. повстав в Амстердамі „De Tijd“ який 1848 р. переіменено на дневник. 1896 р. появилсь в Роттердамі „Maasbode“, котрий виходить тепер два рази на день і є найліпшим дневником католицької Голяндії. В маленькій Голяндії кат. часопис виходить два рази на день, котра має 2 мільйони 900 г. душ в тім католики становлять меншість — і виходять великі катол. дневники.

Новий станіславівський Епископ-Суфраган.

Апостольська столиця іменувала Епископом-Суфраганом Станіславівської дієцезії о. др. І. Лятишевського.

Епископ — номінат уродився 17. жовтня 1879 р. в Богородчанах, у незаможній міщанській родині. По зложенню іспиту зрілости в 1899 р. в Станіславові, вступив до духовної Семинарії у Львові, а по скінченню богословських студій виїхав на дальші студії до Фрибургу, Інсбрука й Відня.

По апробовань докторської дисертації під заголовком „Die Union von Florenz und ihre Bedeutung für die Geschichte der ruthenischen Kirche“ одержав на університеті у Відні степень д-ра св. Богословія. Єрейські свячення отримав 20. жовтня 1907 р. в катедральній церкві. Так обняв місце префекта і заступника професора, а незадовго дійсного професора для церковної історії в дієцезальному богословському лицю. Через довший час сповняв рівночасно обовязки катехита в ріжних середних школах. Дня 7. липня 1927 р. інстальований яко крилошанин станіславівської Капітули.

Новому Владиці бажаємо як найкращих успіхів у його важкій пастирській праці!

БОРИС ГОМЗИН.

Вузлики.

Бронський, колись зухватий гусар, тепер емігрант, важко опустився на лаву...

Над містом густо висіла пелена диму...

Сонця, як звичайно, не було.

Річка, що позувала на велику, ще збільшувала вражіння чогось то нещирого, непотрібного.

Думки мляво обертались:

„Погано... і звідки оця порожнеча?...”

Ніби душу хтось виняв...

Що це?.. Може старість?

Бронський апатичним рухом запалив цигарку, глибше засунув руки в кишені пальта, мов хотів сховатися й від думок і від непривітного, пронизливого повітря...

На обличчі, майже завше спокійному, бігли й бігли тіні...

Трохи дивне було це обличчя — якась дивна борня; ні, не борня, а швидше мирне співжиття наївного юнацтва і глибокого досвіду старшої людини.

І тяжко було підхопити, де ховалися ті юнацькі вогники...

Ні у зрідлому волоссі, ані в посіченому густо зморшками лобі, ані в утомлених, проникливих очах, з якимось глибоко-захованим сумом, не було цих вогників.

А десь вони були...

Звідкись вони вибігали гуртом, спалахкуючи жартовливим блиском, весело кружляли по всіх цих слідах неблаганого часу... і тоді ця майже суворо різблена маска ставала мягкою, юнацьки захопливою.

А в глибині все роїлося вражіння минулого вечера...

Ніби хтось чужий уперто розмотував поволі сильно поплутаний клубок. Тягне... тягне нитку... і раптом хтось там як зубами вчепився... нитка натягається... тремтить болюче струною... вузлик!...

Так — так... вузлики життя...

Нервово рухнулося плече.

Знов тягнеться нитка...

Мухи осінні... кволі, безсилі настирливо лізуть, повзуть... повзуть...

Безконечні обози в болоті Подільських доріг... (раптом виринув малюнок із війни).

Але чому воно так погано?

Ага! Так — так... той вечір!...

Ця напів розмова, напів мовчанка, де схрестилося на герці п'ять шабель — чотири проти одної...

П'ять шабель, п'ять настроїв, п'ять душ... надломлених знесилених душ з одним розпачливим зойком:

„Я жити хочу!

Хочу сонця, сміху, фарб...

Я пестоців хочу...

А далі:

— До дідька проповіді!

До дідька каліцтво в імя фантомів!!

Ти нас у савани вішальників хочеш одягнути.

У-у-у! Будь проклятий, миршавий пророк...
Згинь, Маро! —

Так — так... це крах!...

Поразка на внутрішньому фронті...

Ті, що слухали ще передвчера, відмовили послуху...

Бунт проти неблаганої конечности виновників.

Бунт почуття проти льогіки.

Та добре... це ж знайомі речі...

Чому ж тепер так тяжко, як ніколи.

Думка, що ліниво звивалася коло того вечера, раптом, немов скакун на фініші, наддала й понеслась у минуле...

Веселі вогники майнули і знову зникли в куточках очей.

Перед очима поплили колишні гусари, Полтавці, Черничівці, Київці, Подоляки, Волиняки...

„ ... Мої любі гусари... Мов діти...

І молоком пахне від них і — землею!...

Вірні гусари... Хапають кожне слово з лету...

Де там наказувати, кожне слово, мов святе...

А війна! Цей страшний іспит... Місце, де пізнаєш людину...

Ось Криловець, що при першій зустрічі віч-на-віч із ворогом закричав од жаху: — Ваше благородіє, тікаймо, бо загинемо.

І не втік, а ввечері тихо вмирав, поцілений двома кулями...

Ось Курач, чотовий, перед війною ще був на відпустці в батьків. Запалала хата, він разом із іншими скочив на двір, але згадав, що „казьонне“ майно в хаті — шабляка...

Кинувся в полум'я й виніс шаблю.

Ось Глобенко, славний гарний парубок, що перед хвилиною крутив із махорки цигарку, бо у штабротмістра курити не було, лежить з одірваним півчерепом, а спокійні очі трохи здивовано дивляться в небо...

І десятки інших...

Як чесно Ви служили й чесно вмирили...

Вмирати за чуже, часто-густо й незрозуміле...

Спіть спокійно, мої діти“...

Чорні хмарки набігли й темні тіни лягли на обличчя...

А думка гнала далі...

Револуція... Мов мільйони зітхнули... Весняний вітерець пустотливо грає червоними стрічками.

Сонця нові запалали... Надії маками повними зацвіли.

А з глибин забуття малесенький струмок, біжить і співає:

Стара мати встала з домовини,

Довго, довго вона спала...

Наша славна мати-Україна...

„Україна! Україна!“ підхоплюють веселі пташки й несуть цей клич боєвий у степи розлогі, на море безкрає...

Земля здивувалась... Замислилась довго й собі загула: Україна...

Нема гусар... Козаки родились!

Дивнота тай годі — а гусари з козаків охочекомонних повстали... Обернулось колесо історії і знову до дідів вернули внуки.

Козаки і гайдамаки!

Традиція лицарська; традиція боротьби до кінця й рятування себе шкідливих хлопчаків... через видавання головою свого ватажка

Два обличчя одної постати...“

Бронський призириливо знизнув плечима.

З півночі під покровом галузки мира сунуть чорні духи з кровю на руках...

— Будемо битись до останньої краплини крові (резолуція полкової ради)

А наавтра...наавтра злодійкуваті очі бігають і не дивляться... наавтра торгівля — кого видавати, щоби рятувати сере перед сильним новим паном.

Стара традиція левенців та дейнек..

Стара трагедія ватажків! — болюче різнула мозок гостра думка

Губи скривилися насмішкуватим вигибом...

Київ.. Тяжко приходиться старому дідові...

Жменька гайдамаків боронить столицю... А зза Дніпра ревуть чужі гармати..

Військо? Де там... лузати насіння та на віче ходити з шликами по п'яти та слухати ріжних генералів од партій, на це — гаразд, а як із вогнем погратися, за своє встати, як колись за чуже чесно бились.. де там...

„Невтралітет“ у душах запанував. —

Тяжко червоним гайдамаками... Вже батько Волох ранений... тиснуть та й сильно тиснуть...

Поруч славні Богдановці, та скільки їх... така сама жменька...

„Гей хлопці не журіться — полк Вільної України йде на підмогу!“

— Слава кіннотчикам!

Оце добре... кілька день перед тим так гарно дефілювали ці козаки перед Військовим Секретаріатом, а й полковник немов тобі Тарас Бульба...

Ось і кіннотчики...

А-а-ах!.. рвануло над головою...

Уу-бух! Зітхнуло майже під ногами.

„Хорунжий Давидович! Накажіть полкові Вільної України йти негайно на зміну першої сотні гайдамаків!“ — покриває пекельну симфонію металевий голос...

А ворог скаженіс...

Сталеві мухи лютують і рвуть повітря в шмаття.

— Пане полковнику! (голосно): наказ виконав; (нишком): полка Вільної України нема, повтікали з переляку.

Утікли, а клуночків своїх не забули!

Чується, що бренять останні акорди...

Старий генерал-гарматчик... підбадьорує:

„Зараз із Василькова кінна батарея підходить!“

У гайдамаки Бронського серце виграває веселими скоками: наші йдуть! колишньої N-ої дивізії...

До гайдамаків: „Ну, хлопці, ці не „вільної України“, ці покажуть!“

Вибіг із Купецького Зібрання, а на Хрещатику гарматки йдуть, а попереду старий дзрузяка й зух Сенютович.

„Бувай, друже!“ — почоломкалися.

„Ану дай їм чосу, братику, як колись австріякам під Снятином!...“

Та сумне обличчя в Сенютовича.

— Ех! Думаєш, ті колишні? Ні, братику, на десять карбованців поласували... Знаєш, Ц. Р. дає за день...

У Бронського серце зойкнуло...

Ууу—там—ра—там!

Красчком даха вдарило й плюнуло в долину оливою та цеглою...

Бліді, скривлені від жаху обличчя аж підскакують перед Сенютовичом:
„Пане полковнику, назад їдьмо, бо тут всіх повбивають! Назад!“

Щось куснуло за серце, а з очей побігли гарячі горошини...

„Пропала Україна, пропала!“

Думка біжить за самотньою постаттю, що прямує на південь...

„Товариш салдат“ іде до дому..

Та кумедно трохи тай підозріло, хоч заросле обличчя, два місяці вже без мила й води, не вказує на блискучого гусара...

Причандали ось трохи дивні...

В кишені: Джека Лондона „Син сонця“ та 10-ти верстова мапа...

Змориться постать місити болото...

Сяде... Озірнеться навколо...

Погляне в карту... Закурить вічного друга самотніх — цигарку, почитає трохи житерадісного Лондона й далі вандрує..

Назустріч молоді червонопикі паруки:

„Гей, товаришу, до нас ходіть у Красне, он там бачите в ярочку!“

— А що?..

„Пана розбили сьогодні.. Розкошуємо..“

І обличчя такі веселі й радісні...

Вони п'яні сьогодні...

Так-так... Ціла Україна п'яна...

Та й як же... таке щастя з неба впало...

Де там битися, жити їм хочеться, хочеться хоч раз почувти себе паном..

Ні, не винуваті вони...

Їх же роками вчили: царя скинути та панів розбити...

Царя хтось там скинув, ну а до панів, то вони самі вже взялися...

Виконують програму...

Ні, не винуваті...

Хутко біжить смерк... Самотня постать поволі зникає за горбом...

Безсило бовкнули востаннє гармати...

Десь непотрібно бухнуло кілька рушниць...

Прощай рідна земле!...

Чорна завіса сумного вечера закрила довгий ряд днів...

Днів божевільних надій і гіркого болю образи..

На чужині...

Безглузде існування в комірному.

І шмат хліба мов жебракові...

Матеріал для шахування своїх сусідів...

Деж вихід?

Глибоко нещасний і повік щасливий.

І дух Лицаря-Гетьмана десь із глибин віків...

Глибоко нещасний і повік щасливий.

Гетьман Пилип Орлик...

Так, до кінця... до кінця непохитна воля...

До кінця в імя оттих понівечених рабів, щоб хоч дороговказ лишити...

Та жменя завзятців... жменя лицарів... І покоління будуть мати дорогі спомини...

І знову перед стомленими очами переливається дід старий Славутич..

А дідуган старий голомозим унучатам про кривду минулу розповідає..

І знов змучене серце маршовим тактом бє:

... Ідуть. ідуть сотні... всі як один...
 Прапори мають... Сурми грають...
 Треба жити... Треба до кінця прапор нести...

Гурт любих людей... Немов до серця приросли...
 Оці кинуть світло в темряву чужих століть...
 Переплелися нитки... Тягне кудись одірватися від землі... Молоді душі
 прагнуть душу віддати...

Але сухі падають слова:
 Праця... праця... праця...
 Праця над собою...
 Аскетами мусимо бути...
 Залізна воля є наш рятунок...
 Щоб мати оправдання, треба творити...
 Творити форми життя...
 Щоби вести — треба вміти підлягати...
 І довго слухали... не розуміли холоду слів, але хотіли вірити...
 А нитки напинались усе тугіше...
 „Комедіант на сцені!... Позує на оригінала!“
 Блиснула блискавка і вдарив грім!
 І полились слова уривчасті, без звязку, гострі як жала гадючі, гарячі
 як вітер пустель... їдкі як отруя...
 І сльози тремтіли за ними...

Сльози над руїнами картяних хаток
 мрійної уяви...

Ми жити хочемо... Ти наш інквізитор...

Сталевий вогник востаннє прорізав очі... і зник...
 Так!... та вечеря й бичі слів..
 Усе найдорожче вирване, вирване з корінням...
 Порожнеча... Темна безодня...
 Нема чим жити...
 Бронський іронічно скривив губи: —
 „Мавр зробив своє діло, мавр мусить відійти...“
 Лінивим рухом рука виняла з кишені фляшчину й піднесла до губ...
 Ніби ток прорізав тіло...
 Бронський здригнувся й застиг...
 Очі здивовано дивились у безмежність.
 Річка ліниво перекочувала свої хвилі...

Н. К.

Одної ночі...

Невидимий велетень, що притаївся за селом, стогнучи, мов від страшного болю, кострубатими, чорними й мокрими руками змагається з кимсь, гне до землі верби й столітні липи, рве стріхи, а в вікна сипле повними жменями холодні краплі осіннього дощу.

Край села, мов загублена, самотно тоне в нічній темряві обідрана хатина.

Осатанілий вітер, здається, зараз одірве її від землі і кине в чорну безвість.

В хаті, як сліпий старець безсилим зором, блимає каганець.

З кутків довгі тіні дріжачими руками тягнуться до світла, налягають, згасити хочуть.

Ніч...

...Люлю, люлю,
Спи маленький, люлю

Щойно рік минув, як побрались з Михасем.

Революція... Українське військо...

„А хто матір забуває“... не сходило у нього з уст.

Плакала, не пускала... Не послухав, пішов...

Скоро вернусь, казав... Не забувай.

Ще тепло від останніх обіймих близькістю лоскоче серце і горячі сльози розпукою печуть лице.

Сусіди ненавистю, як ножами різали.

На вулиці діти прокльонами кидали в неї.

І що їм ті більшовики?

Терпіла. Горда була своїм терпінням.

Темніша ніч, ясніші зорі.

Ближчий Михась, дорожчі його думки.

Вчора вернувся. Ясним промінем злетів. Чорний, виснажений, але радісний, бадьорий.

Переможемо казав.

Ох, ліпше би не вертав.

Опівдні вдерлися в село більшовики. Петро... Тож такий приятель був. Та й в ньому звір сидів... Виказав.

Прийшли, забрали, катували.. А потім повели ген під липу, в поле...

Цілі вікі стоїть спокійно липа та хитаючи верхів'ям в небі.

Діди — прадіди її памятають.

А холодний дощ змиває з неї кров Михася.

Боже єдиний, за що?

Сльози перлами котилися в колиску. Немовля чистим зором стежило за матір'ю.

— Сину мій, нема тата?

З діточого лица виступали такі знайомі риси батька.

Безнадійно тоскний погляд змучених очей спинився на заплаканому вікні, але враз од якогось внутрішнього вогню оживився, заграв таємними іскрами.

Довго вдивлялась в немовля, немов силуючись передати йому в муках роджену думку, а потім змовницьки припала над колискою.

— Помстишся, сину?...

Безпомічні рученята піднялись до матері.

Промінням сонця, чистим, ранковим блиснуло лице немовляти.

Малесенькі губки склались в першу діточу усмішку.

...Люлю, люлю,
Спи маленький, люлю..

Безсило блимав каганець.

В кутках хитались тіні.

Хтось конав за хатою, у полі і стогін дерся у вікно.

В шиби били рясні краплі дощу.

Осінні сльози.

Бібліографія

Богдан Лепкий. Зірка. Повість з повоєнного життя. Видавництво „Червоне Калина“: Львів 1929. VIII. ст. 181.

Нова повість Богдана Лепкого, се картина з життя української еміграції... на українській закарпатській землі, що опинилася під чеською владою. Автор, хоч вибрав для своєї повісти тло еміграційного життя, не старається входити глибше в духову суть трагедії політичного емігрантства. Наша еміграція 1918-1920 рр. сеж „ісход“ найбільш активної частини громадянства після програної визвольної війни. Але Лепкий не дає в своїй повісти типів сильних духом і активних емігрантів, що тільки й живуть думкою про виборення ліпшої долі своїй Батьківщині. Герої повісти важко борються з матеріальними недостачами еміграційного будня, згадують великі дні національних змагань і тужать:

„...Зірка гладила траву рукою, як живу.

— А всеж таки, знаєте, у нас трава якась буйніша і пахуча. Як косять сіно, то так пахне, так пахне, краще, ніж пахощі найдорожчі.

— В нас... — почав і замовк. — ...Хай вона балака...

— І дерева наші якісь то інші, навіть інакше шумять...

Постать Зірки безперечно симпатична, хоч у рівній мірі перевиідеалізувана „наче Херувим ясна й чиста“ (ст. 36) „До гімназії ходила, попадянка, може й випещена, до вигід привикла, а тепер як кельнерка бігає і ще вдоволеної вдає, а може і вдоволена. Каже, що при лазаретах служила, значиться, перевязувала рани, на її руках хорі конали, пізнала пекло на землі.“

Сотник Ладо се романтичний тип українського старшини. Хоч війна вже давно минула він все живе касарнею, стрілецькими ровами й воєнними походами. Музик — артист, непорадний у життю творить контраст до меткої й практичної Зірки. У війні відважний вояк, двічі ранений. Але війни не любить.

„Проклятий будь, хто перший знехтував життя людини!“ — кричить Ладо й журиться, що ще ніхто дотепер не зявився та не сказав, що „люде, так годі! Давайте, жиймо по правді по справедливості, по завітам Христовим, а в першу чергу не вбиваймо.“ (ст. 53).

Ладо не хоче, прямо боїться нової війни, бо народи не витрималиби навіть десять тижнів і побожеволілиб (ст. 71). Вже по сій війні „нормальна людина, це білий крук, а нормальне подружжа, це — пара білих круків.“

Так отже Ладо, котрий як активний учасник перебував усі страхіття воєн, повстань і таборового життя, став м'якотілим пацифістом і неврастеніком. І тільки під впливом енергічної дівчини, котру полюбив, отрясається з апатії та відвертається від „гарної гилячки“.

Акція повісти розвивається спокійно, фабула проста й незамотана. Цікава характеристика деяких побічних осіб і епізодів з еміграційною життя. Повість читається легко.

К. Г.

„Правда“. Листки для поглиблення світогляду. Видає Марійське Т-во Молоді у Львові.

1. Серія. ч. 12. **„Астрономія й релігія“.** Львів — 1930. Ст. 27.

1. Серія. ч. 13. **„Світогляд“.** Львів 1930. Ст. 32.

Обі книжечки цінні й варті, як і ціле видавництво „Правда“, щоб їх якнайгорячіше поручити. Перша має на меті виказати, що новітня наука астрономії в нічім не противиться вірі й релігії католицькій. Можна стояти на висоті модерних астрономічних дослідів й зовсім не треба бути при тим визнавцем матеріалізму й атеїзму. Між астрономами є багато вчених „першої кляси“ котрі не лише є віруючими, але й католицькими вченими.

Коротеньку характеристику найрізніших світоглядів як напр. „природничих“, „моністичних“, „вільних“, „естетично-мистецьких“ та „світоглядів майбутности“ згідно „поступу, культури

й гуманності" — знаходимо в другій книжечці. Мимо поважної філософічної теми, виклад приступно й інтересно написаний. Докази на potwierдження правдивості католицького світогляду підбрані добре й річево спрещизовані. Конечна лектура для старших гімназійних учнів й академічної молоді. *Ів. Аленко*

Б. Полянч. **Товариші усміху.**

Накладом Видавництва „Новий Час“ як випуск 2. Бібліотеки для всіх „Розвага“ вийшла в передруку з „Н. Часу“ окремою книжкою (148 сторін кишенивого формату) сензаційна повість Б. Полянча п. н. „Товариші усміху“.

В 9-10 ч. „Поступу“ за 1928 рік мали ми нагоду на цім самім місці висловити свої думки про повість тогож автора „Перша ніч“ (3. випуск В-ва Добра Книжка, 18 стор. великої 8"). Всі думки про цю нову повість треба звязати з „Першою Ніччю“, бо „Товариші Усміху“ є заповідженою другою частиною а радше другим заокругленим що до акції етапом подій, які змальовувалися в повісті „Перша Ніч“.

Життя одної підпольної, військово-терористичної організації, про яку Б. Полянч уміє так цікаво і з замишуванням оповідати, знайшло в „Першій Ночі“ властиво тільки свій прольог і замашистий вступ. Воно в повісті „Товариші усміху“ (обширнішій і ще більше сміливій) розгалужується і пускає коріння в глиб — навіть у „огород“ ворога, з яким організація воює на смерть і на життя. Товариші одної ідеї і роботи, що пізнають себе тільки по конспіративнім усміху уст, вводять в ворожий протирозвідку і в ворожий генеральний штаб небувале замішання і накоюють ворожій владі величезної шкоди. Воріг заціплює зуби з люті і дивується великій інтелігенції і небувалому спритові тайних „товаришів“, і лютус безрадно, коли одного дня з перестрахом констатує, що на услугах тайної організації „усміхених“ стояв і полковник генерального штабу Гліва-рецькі, в якого руках були всі нитки дефензиви!... Гліва-рецькі відлетів у останній хвилі літаком, ворогови здається, що зрадник утік і організа-

ція розвіється... Та „Товариші усміху“ будуть працювати далі, бо—Б. Полянч почав нову повість „Кімната з одним входом“ (іде в „Н. Часі“).

Про вартість белетристичної обрібки цієї досі нової у нас теми, висловилися ми з признанням в згаданій рецензії „Першої Ночі“. Там піднесли ми також зручність автора в обробітці цього, невиданого в нас досі сюжету. Його книжка зацікавлює читача і захоплює виром боротьби, про яку в повісти мова. Боротьби важкої і невмолимої, сміливої й хитрої, боротьби на загибель або на побіду.

Живий опис такої боротьби вціплює в читача струю активності й відваги в життю взагалі, а значіння цього впливу велике.

Миле здивовання і втіха огортає нас, що Полянчези вистарчає снаги і цікавих помислів, продовжати рухливу і не просту акцію, і переплітувати її в ряди-годи глибокою психологічною аналізою дієвих осіб, їхніх думок і рішень. Горячо бажаємо собі, щоби ця лектура заступила нашій читаючій публиці ті вульгарні еротично-кримінальні бздурства, що вже залили всю сусідну пресу і „легку літературу“ і поволи на шкоду нам втискаються й до нас. А Б. Полянчези, якого обговорені щойно повісти перекладаються і друкуються вже в Загребі хорватською мовою, бажаємо дальших успіхів. (Ю.)

Ген. Омелянович-Павленко Старший.
Українсько-польська війна 1918-1919. Прага, 1929 р. накладом Меркур-фільму, IV^о, ст. 72.

Досі Українська мемуаристика не мала солідної праці, присвяченої спеціально українсько-польській війні 1918-1919 р.р. Нарешті ген. Омелянович-Павленко заповнив цю недостачу, видавши спомини про цю війну з перед десяти літ, узглядняючи відношення Галицької справи до подій на Великій Україні. Автор їх є загально звісною особою як — начальний вожд Української Галицької армії, комендант армії в „Зимовім поході“ і останньо Головний комендант армії У. Н. Р., III російської

армії і збірної козацької дивізії в 1920 році.

В своїй праці ген. О. Павленко обіймає період часу з середини падолиста 1918 р., коли він Галицькою Національною Радою був призначений Нач. вождем Укр. Гал. Війська. Кінчаються днем 8 червня 1919 р., коли його з уповноваження диктатора Петрушевича змінив ген. Греків.

Діставши призначення, ген. Ом.-Павленко відразу підібрав собі до співпраці солідну фахову силу на начальника штабу У. Г. А. полк. ген.-штабу Мишківського (убитого більшовиками 1920 р.) і приступив з ним до оборони фронту та організації армії. Автор ясно представляє труднощі, які зустріли Галичину в організації армії. Невеликий край, виснажений довготривалою війною великих держав, не мав стільки сили і матеріальних засобів, щоби відразу організувати велику армію. Крім того заскочила Галичину психологічна невідповідність до своєї державності та ще більше до створення великої мілітарної сили.

Помимо всього на перших початках край виставив 15.000 боєвого війська при 40 гарматах. Сила невелика, але її якраз треба було розвернути в більшу армію, при браку старшин на вищі командні посади, при сильній недостатці зброї, технічного і санітарного обладнання. А тимчасом противник був незрівняно більше підготовлений до війни, як на дипломатичному полі, так і на воєнному, маючи більшу військову силу, багато воєнних спеціалістів, а головне вищу психологічну приготуваність до війни. Проте при недостатці у всьому насущному до війни з Польщею, У. Г. А. трималася на більш менш усталенім фронті аж до початку мая 1919 р., коли повне вичерпання матеріальних засобів до оборони, а з другого боку підсилення противника свіжими дивізіями, рішили про неуспіх кампанії. Зрозуміло, що мала Галичина щеї недостаточо підготовлена до боротьби з більшим противником, поклала на надії на Київську Україну. Та тут і починається трагедія.

Велика Україна знайшлася в боротьбі з більшовиками в ще тяжчій положенні. Війська Директорії в масі, включаючи окремі боєздатні відділи, не надавалися до оборони границь України і нестримно котилися на захід, розпадаючись по дорозі. Спроби підсилити Галицьку армію надніпрянським військом Директорії не вдалися. Прибувші частини не мали, окрім більш дисциплінованих артилевістів, боєвої витривалости. Ба, навіть більше, з боязни здеморалізувати галицький фронт, війська Директорії відкликано назад.

Далі фатально вплинуло на стратегічне і моральне положення галицької армії невдержання військом Директорії правого крила західнього фронту — холмсько-волинських теренів. Автор не входить в подрібну оцінку цих сумних фактів, кидає лише побіжні фрази, які одначе показують, що упадок Гетьманської Української Держави був найголовнішою причиною упадку Галичини. Наприклад у Фастові в ставці військ повставшої Директорії. г. от. Петлюра щиро обіцяв ген. О. Павленкові ще до його відїзду до галицької армії, що О. Павленко „може бути цілком спокійним, бо по взятті Києва можете рахувати на два надніпрянські корпуси“.

На жаль дійсність гірко насміялася з подібних плянів. Для вратовання Галичини в критичнім моменті боїв під Львовом вистарчилиби одна порядна дивізія (10.000), розуміється дисциплінованого. Сам автор слушно говорить: „опановання Львова мало бути рішачючим моментом боєвих операцій в Галичині“.

Про акт повстання Директорії автор говорить: „не думаю подавати своєї оцінки цієї події, — історія дасть свій присуд, — я хочу лише відмітити, що ця подія поважно завважила в перебігові подій на Заході України“. А далі „безумовно, самий факт існування організованої гетьманської держави сильно впливав на розрахунки ініціаторів відомої „першо-листопадової“ події. Тому при висвітлені подій, що розгорнулися на терені Галичини протягом кінця 1918 р і початку 1919 р., не можна промовчати того льогічного звязку, який лу

чить два факти“. Потім характеристично замічає; „під прапор Директорії сходилися з різних кінців всі, хто так чи инакше рахував себе покривдженим, неоціненим по заслугах, а разом з тим чимало елемента з природи неспокійного, для якого хаос й анархія були рідною стихією. Події показали, що таких було найбільше“. Цікава рівнож характеристика широких мас на Великій Україні, взята зі звіту генерал-квартирмейстера Армії У. Н. Р., або польська характеристика Дніпровської бригади, з якою автор із за її правдивості з жалем мусить годиться.

Про гетьманської армії 1918 р. воєнного міністра ген. Рогозу автор говорить з признанням: „у мене лишилося вражіння, що ген. Рогоза був дійсно українським державником“, одночасно признаючи його не малу тактичну помилку з усуненням з кадрів армії молодого елемента. Признаючи цю помилку ген. Рогози, а також ген. Галкина і підполк. Сливинського, автор одначе дивиться що: „Гетьман правильно підійшов до справ. В усіх його плянах видно ширину помислу і розуміння справи в модерному дусі“. — „Помилку почалося направляти, коли Гетьман дозволив формування козацьких кохів*“... проте вже було пізно. Повстання зруйнувало зорганізований апарат і майже знищило всі запаси... Каліфи на час, — вони подбали, аби як найшвидче знищити великі інтелектуальні скарби, що протягом півроку збиралися на Україні. Замість перегруповання сил і необхідних корективів, — „прогнано, увязнено і усунено чимало фахових сил, що їх пізніше бракувало армії“.

Отже автор виразно зазначає вплив тодішних подій Великої України на фатальний кінець боротьби в Галичині.

Найбільше місця в своїй праці автор відводить самій кампанії У. Г. А.: оперативним плянам, виясненню ситуації, методам боротьби, оперативним народам, деталізаціям операцій, спосо-

бам добуванням матеріальних засобів і т. ин. Одночасно торкається політичного тоді стану Галичини і відношення Уряду до армії, а також представив інтервенцію міжсоюзних комісій в цілі замирення Галичини, з яких бє в очі цілковита невідготовленість Галицької проблеми перед Антантою. Досить уділяє автор уваги організації самої армії — питанні найважливішому в тяжких умовах боротьби. Ген. О. Павленкові належить своєрідна організація У. Г. А. не на дивізії, на бригади, як перше зєднання різних родів зброї. А це з погляду потреби надати окремим частинам армії більшу рухливість, та рівнож з браку старших командантів з практикою на вищих воєнних становищах. Невеликий маневровий терен Галичини в посіданні У. Г. А. і обмеженість збройних сил, треба думати, теж склоняли на користь такої організації.

Далі дає автор додатню оцінку видатніших командантів У. Г. А.: полк. Курмановича, який згодом змінив полк. Мишківського на становищі начальника штабу У. Г. А. ген. Кравса, полк. Долежалея, Микитки, Тарнавського, Ціріца, Косака, підп. Вольфа, Шаманека, отам. (майорів) Бубели, Тінкля, Льонера, Букшованого і ин.

Про рядових вояків ген. О. Павленко говорить з признанням, як про елемент патріотичний і свідомий свого обовязку перед державною, не заражений духом розкладу, як це мало місце тоді в широких масах на Великій Україні. Та мимо додатних сторін автор і не скривас відємних, а саме, що на тилах У. Г. А. була за велика кількість старшин, або „пізніше начальна команда встановила, що залоги в нашій запіллі були переповнені придатним до бою людським матеріялом — нараховувалось коло 50.000!.

Злиття запілля з фронтом в один мілітарний апарат, щоби цим піднести відпорність фронтних частин, на жаль було переведено лише з формального боку“...

Кінчається книга початком чортківського наступу, плян якого належить ген. О. Павленкові.

* Дивись про це статтю: „Гетьманський Універсал з 16 жовтня 1918 р.“ про станове козацтво. Поступ — 1918 р. ч. 3-4.

Присмно вражає читача самий „тон“ споминів: витриманий, спокійний, чужий односторонності та особистих анимозій — як зрештою і самий характер шановного автора. Спомини доповняють виїмки з офіційних звітів Начальної Команди, Начельного Доводства та 6 орієнтаційних мапок.

Книга ген. Ом. Павленка є першими солідними воєнно-оперативними споминами спеціально з Галицько-Польської війни; першорядною працею для сучасників подій зперед 10 років, а також і для будучих істориків.

Сот. П. Шостаківський

Літературні записки

Нове Видавництво. Від січня 1930 р. значне видавати Накладня Михайла Таранька у Львові „ПОПУЛЯРНУ БІБЛІОТЕКУ“, що буде виходити періодично раз у місяць, окремими книжечками в об'ємі 4—8 аркушів друку, формату 16-ки, популярно-наукового змісту. Першим випуском цієї БІБЛІОТЕКИ за січень буде книжечка проф. Дмитра Дорошенка п.з. „По Рідному Краю“, мальовничий опис подорожі по Україні з численними образками.

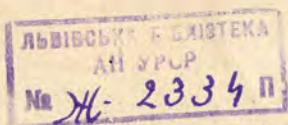
Метою цього новою видавництва є поширення позиточних і потрібних для життя відомостей з різних ділянок знання серед широких кругів нашої суспільности. Отже ці маленькі книжечки мають стати інтересною лектурою для селян і робітників, а також для шкільної молоді. Кождий народній учитель священик, кооператор зможе при допомозі цих книжечок вести успішно культурно-освітню працю серед широких мас. Всі книжечки будуть ілюстровані, що причиниться до їх популярности, бо при помочі образків краще утравалюється в пам'яті читача прочитаний зміст.

Цілорічна передплата на 12 книжечок вносить 15 зл., піврічна 8 зл., а квартална 3 зл. Книгарська ціна поодиноких книжечок буде від 50—100% вища. Отже в дорозі передплати матиме кождий значно дешевше цю позиточну книгозбірню. Гроші слати на адресу: Накладня Михайла Таранька. Львів, ул. Зіморовича, 3.

Католицькі часописи в Індіях. Після статистики „Catholic Directory of India“

(з р. 1929) виходило в минулім році в Індіях 113 днівників і інших католицьких часописів. Сі публікації друковані в 17 ріжних мовах: 61 в англійській, 13 в Таміль, 12 в Малесм, 6 у португальській, 5 у канарійській, 3 в Гінді, 2 в сингалезійській, 2 в бенгальській і по одній в мовах Телюгу, Бурмаса, Гуеранті, Урду, італійській і латинській. З 20 тижневиків більшість друкована в англійській мові. Часописів, що появляються три рази в тиждень є 2, місячників 42, двомісячників 4, чвертьрічників 4 і оден часопис, що виходить два рази в тиждень.

Школа католицьких журналів. В католицькім університеті в Лілі утворено 1924 р. окремий відділ, що має за ціль формування католицьких журналістів. Управитель його професор Поль Вершав видав короткий звіт про досвіди, зроблені на цих студіях. Вимоги, представлені ученикам настільки високі, що деякі з них припинили дальшу науку. Та помимо цього програма праці на відділі не буде скорочена, тому що завдання відділу не лежить в скорій знайомости слухачів зі способами журналістичної праці, а в основнім практичнім і духовім приготуванні їх до будучої професії. Видавництво денника „La voix des familles“ (Голос родин) дає учасникам можливість вправлятися в будучім фаху. Журналістичний відділ в Лілі за короткий час свого існування вже звернув увагу заграниці; багато європейських і поза-європейських держав збирали відомости про його повстання та наукову програму.

Місяць січень — місяць доброї преси і книжки! 1930-тий рік це 10-тий рік заложення „Доброї Книжки“!

ВАША ДОСТОЙНОСТЕ!

Одним із найважливіших обов'язків сучасного християнина, а ще більше католицького душпастиря, є під сю пору **пресовий апостолят**. Друковане слово се сьгодня проповідниця всього світа; які з неї слова впадуть, з Богом чи проти нього, се залежить у великій мірі від нас, християн.

На жаль треба признатися, що на тому полі ми, християни, заняли одно з найдалших місць. А ще гірше мається річ зі справою пресового апостоляту в нашій народі. Досі не маємо ані одної християнської книгарні (комуністи мають їх 7 числом) чи там більшої визичальні книжок; нема в нас досі ні одного католицького дневника; парохіяльних бібліотек маємо на число парохій беручи всього 10%; християнський часопис для народу („Правда“) друкується в 5.000 прим. („Сельроб“ 14.000!); наших катол. видавництв (не з назви, а з роботи) маємо всього 5 (безбожних буде в четверо стільки), а їх продукція дає всього 14% нашого ринку.

Беручи те все під уваду, ясно і не дивно, що в нас шириться страшно через читане слово всяка безбожність і сектанство.

Одна на се рада й обов'язок: закріпити існуючі вже позиції християнської преси й книжки, а дальше створити нові, бракуючі.

„Добра Книжка“, котрої мета співділати в усіх напрямних апостоляту преси, звертається отсим до всіх добрих християн з кількома конкретними пропозиціями щодо помочі їй у справі апостоляту преси. Треба нам: 1) закласти бодай одну центральну книгарню й визичальню книжок у Львові; 2) після поручень і наказів Преосв. Ординаріятів треба заложити в кожній парохії церковну бібліотеку (а коли годі, то мати вплив на читальняні); 3) треба розкинути якнайбільшу скількість рекламних летючок (календарців, цінників і т. п.) між цікавих до книжки людей; 4) совісно вивязуватися зі зобов'язань, зятягнених супроти християнських видавництв; 5) на начальнім місці поставити засаду: перші й найконечніші християнські часописи й книжки через християнські видавництва.

Просимо отже Вашу Достойність: 1) доповніть згл. зложіть нові уділи до „Доброї Книжки“ (25 зол., права й обов'язки „тихого спільника“, порука тільки 2 зол. 50 гр.);

2) зложіть згл. доповніть парохіяльну читальняну, шкільну, громадську бібліотеку;

3) замовте собі в нас даром цінники та роздайте їх по відправі згл. при якійсь иншій нагоді цікавим до книжки людям; коли се годі зробити (?), то напишіть нам адреси тих, котрим добре булоб вислати цінники; евентуально замовте собі наші календарці з рекламами (по 20 гр. за штуку, рабат 20–50%);

4) зверніть по можности всі, бодай ратами, залеглости які в нас маєте;

5) поширюйте книжочки „Нове апостольство“ (по 10 гр.) та спроваджуйте й замовляйте наші видання після цінників;

6) моліться в наміренню пресового апостоляту, виголошуйте відчити згл. проповіді про його значіння та поручайте молитися про нього;

7) при всім тім памятайте, що **місяць січень є місяцем „доброї преси і книжки“** і

8) сього року минає 10 літ існування „Доброї Книжки“, час би отже збільшити й утрівалити її діяльність на дальші 10 літ.

Сих кілька слів нехай буде малим вкладом до великого діла пресового апостоляту від нас. Від Вас же залежить їх дольше поширення й надання їм трівкої вартости через Ваше Діло!

З християнським привітом

Літературно-видавничий Інститут

„ДОБРА КНИЖКА“

Львів, ул. Содова ч. 4.

Вже 10-тий рік виходить журнал

П О С Т У П

Вістник літератури й життя

Як ілюстрований місячник в обемі 2 — 3 аркушів друку

Містить: багатий відділ красного письменства оригінального й перекладного—статті з ділянки письменства, політики, релігії, соціології й и. наук — бібліографію, місячну хроніку, літературні замітки й анекдоти.

Стоїть на становищі державницької ідеології, редагований у християнським дусі.

Участь у „Поступі“ на 1928 р. брали: Андрусак Микола, Аненко Іван, Бараболяк Іван, Бать Олекса, Бохенський Ярослав, Вартовий Антін, Галущинський, о. Др. Т., Гординський Др. Ярослав, Гомзин Борис, Гладилевич Іван Конст., Гнатишак Др. М., Заїкин Вячеслав, Залозецький Др. Володимир, Зубик Роман, Кміт Юрій, Ковалів Др. П., Копач Роман, Крипякевич Др. Іван., Курдидик Анатоль, Курдидик Ярослав, Липинський Вячеслав, Лімниченко Василь, Лоський Др. Ігор, Лужницький Др Григорій, Меріям, Монкевич Борис, Монтезор Адам, Мох Микола, Назарко Іриней, Назарук Др. Осип, Нигрицький Л., Оляничин Др. Домет, Пасіка Микола, Петрійчук Орест, Саварин Денис, Томашівський Др. Євген, Фірак Михайло, Чесина Святополк, Чехович Др. К., Шостаківський Петро та інші.

У 1929, році зайшли у техніці видавання „П о с т у п у“ деякі зміни. І так: замість виходити що два місяці подвійною книжкою на 4—6 аркушів друку, „Поступ“ виходить сього року що місяця (біля 20-го числа) в обемі 2—3 аркушів друку, через розширення колюмни складу кожне число дістає около 20.000 букв більше, тобто—рахуючи на обем у змісті — 5 сторінок більше вмістимости (або річно 50—64 сторінки більше).—„Поступ“ час від часу має теж в текстї ілюстрації.

В передплаті коштує „Поступ“ річно 15 зол.; — піврічно 8 зол., поодиноке число коштує 1зол. 50 гр.

Для закордону річно 1'50 доляра.

Гроші в краю просимо слати блянкетом Почтової Каси Ощадности в Кракові на імя „Константин Гладилевич — Львів — ч. 408.908“, а не іншими чеками.

Хто не зверне цього числа, того вважаємо за передплатника з усіми правами й обовязками передплатника.

Замовлення адресувати:

Адміністрація „ПОСТУПУ“ — ЛьВІВ, ул. Содова 4.

Просимо памятати: розвиток журналу — це скількість і точність його передплатників!

З печатні Щ. Беднарського в аренді „Кооперативи Графічного Промислу“
Львів Ринок 9. Телефон 76-14.

Відповідальний редактор Олександр Мох.

232

1 p 20 k

ПРОВЕРЕНО
СИФ. 198

2334 / 1939

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

III
ЖС-14.988
1929-1-12

11